

SALT I Outlines & Posters
SALT I Outlines & Posters

Abô Malê

(Rev 1)

THE SALT PROJECT

Copyright © The SALT Project. All Rights Reserved.

Tok Pisin Old Testament Scriptures are taken from the Buk Baibel, © 1989 by the Bible Society of Papua New Guinea. Used by permission.

KU SALT

1. Tem Alalô Nambôlêm Lôk Napôm Lojôndê Abô Avanôj Aisê?.....	1
2. Wapômbêj Lahavij Alalô Hatôm Lambô atu ba Hamô Lôk Kobom Mavi.....	4
3. Wapômbêj ma Aisê?.....	7
4. Wapômbêj Hadum Nômkama ma Aisê?.....	11
5. Alalô tem Nambitak Wapômbêj anêj Anyô Lôkwaç Aise?.....	14
6. Wapômbêj Hapesaç Alalô Hathak Anêj Auk Bêj Te Lôk Hêv Ku Ek Nandum ...	18
7. Sadaj ma Opalê ba Hadum Ku Aisê?.....	21
8. Wapômbêj Lahavij Alalô ba Hêv Anêj Abô Balabuç.....	25
9. Alalô Adum Kambom Eka?.....	28
10. Alalô Tem Napôm Vuli Alê Esak Alalôaniç Kambom.....	31
11. Wapômbêj Hêv Alalô Bulubij Hathak Anêj Wapôm.....	34
12. Malê Intu ba Wapômbêj Anêj Bulubij.....	37
13. Alalô Natak Auk Lomaloma ma Namô Mathei.....	41
14. Avômalô Êvhavij Iniç Lavônij.....	45
15. Êntêk ma Lojôndê atu ba Hatôm Namô ïgôk Sadaj Anêj Lôklokwaç Lu.....	49
16. Alalô Natak Kobom Kambom Takatu ba Hik Anôj Hamiç Alalô Aisê?	53
17. Natak Kapôlôj ek Anyô Yaç Eka?.....	58
18. Wapômbêj Anêj Lahavij Ek Thalalej atu ba Êvhavij Nêmô Aisê?	63
19. Tem Ôpôpêk O Aisê Ek Onaç Wapômbêj Anêj Abô.....	66
Wapômbêj Anêj Abô Mathei.....	68

Ku 1: TEM ALALÔ NAMBÔLÊM LÔK NAPÔM LOJÔNDÊ ABÔ AVANÔJ AISÊ?

Auk bêj: Nômkama takatu ba alalô aêvhavij hathak hadum ku hathak alalôanij lôkmala. Avômalô vi eyala nôm êj ma vi êthôj pali. Auk takatu ba alalô êvhavij ma nasaê vêmam. Wapômbêj Anêj Kapya ma hik loj nena avanôj bi. Aêj ba alalô nagê Wapômbêj Anêj Kapya nena auk takatu ba aêvhavij ma avanôj mena mi e? Hathak lojôndê êj, ma Wapômbêj anêj Kapya tem eyabiñ alalôanij lôkmala. Hêk pik êntêk ma Yisu iyom intu anêj auk sapêj ma mabuñ anôj!

1. Avômalô vi evaloñ abô avanôj ma vi evaloñ abôyañ

1.1. Avômalô takatu ba miñ êvhavij Kilisi ami êvhavij abôyañ lomaloma.

Osam: Lom 1:21; 2 Tesalonaika 2:9-11; [Kapya Yej 14:1]

1.2. Ùê daluk iniñ auk hatôm nêm malaiñ bêj

Pol bôk hanaj hadêj Kilisi anêj avômalô anêj Kolosi ek neyabiñ i esak auk lokbañ takatu ba ùê daluk êvhavij. Ùê daluk iniñ auk hatôm indum ba avômalô nênmimbiñ nôm takatu ba miñ avanôj ami. Pol hanaj abô êj hadêj Kilisi anêj avômalô. Kilisi anêj avômalô takatu ba miñ eyabiñi ami, tem nênmimbiñ abôyañ takêj.

Osam: Kolosi 2:8, [1 Jon 2:26]

1.3. Yej atu ba mabuñ anôj

Wapômbêj habôlêm avômalô takatu ba êv yej hadêj yani lôk kapôlôniñ avanôj. Lôk habôlêm ùê takatu ba êv yej lôk leñijmavi hadêj yani. Kobom ju êj hik anôj hamij ùê takatu ba êvhavij yani iyom.

Osam: Jon 4:23-24

1.4. Abô avanôj enja abô yañ anêj loj

Alalô ma Kilisi anêj avômalô ba hadôj alalô bêj anôj hathak Wapômbêj. Lôk hadôj alalô ek namô êtôm anêj avômalô. Ek napôm abôyañ takatu ba havuji hêk alalô kapô. Lôk napôm nena auk takatu ba alalô aêvhavij ma doho ma lokbañ. Aêj ba alalô nanêm abôyañ lôk auk lokbañ vê. Ma nabaloñ auk avanôj iyom loj.

Osam: Kolosi 1:9-10, 2 Pita 3:17-18

1.5. Wapômbêj Anêj Kapya ma hanaj abô avanôj iyom

Kilisi anêj avômalô nesam Wapômbêj Anêj Kapya ek nêpôm abô avanôj ênjék. Abô avanôj takatu ba hêk Wapômbêj Anêj Kapya tem nêm alalô sa ek nêm abôyañ lôk auk lokbañ vê.

Osam: 2 Timoti 3:16-17

2. “Ma tem noyala nôm avanôj. Ma nôm avanôj êj tem epole yak atu ba havuvi môlô loj vê.” Jon 8:32

- Ùê daluk ma êvhavij auk abôyañ ba intu hatôm êmô koladôj denaç.
- Ùê êvhavij lukmuk iniñ êvhavij ma auk lokbañ bêj anôj hamô denaç. Ba intu hik thô nena ùê êvhavij lukmuk iniñ auk vi hatôm koladôj havalon i loj denaç.

- Avômalô takatu ba bôk êvhaviŋ sawa daim iniŋ êvhaviŋ doho ma lokbaŋ denaŋ. Hêk pik êntêk ma Yisu iyom intu anêŋ auk sapêŋ ma thêthôŋ anôŋ.

3. Auk atu ba aêvhaviŋ tem injik alalô thô ba intu nômbêŋ ek napôm Wapômbêŋ anêŋ abô avanôŋ.

Iŋgalôk → Alokwaŋ → Anôŋ
Auk → Leŋhavŋ → Tem injik thô

- 3.1. Alokwaŋ Iŋgalôk iyom intu hadum ba alokaŋ hik anôŋ vi mavi ma vi kambom. Ma aêŋ iyom alalôaniŋ auk hathak Wapômbêŋ hadum ba wakla adum mavi ma wakla adum kambom.

- 3.2. Auk avanôŋ lôk auk lokbaŋ ma iniŋ anôŋ ma yanđa yanđa:

Abô Avanôŋ → Hêv alalô vê → Alalô amô labalina
Jon 10:10

Auk Lokbaŋ → Hatôm amô koladôŋ → Awa malaiŋ
2 Tesalonaika 2:9-12

- **Iŋe daluk** – Alalô bôk ayê avômalô takatu ba êmô lôk kapôlônij malaiŋ. Ibiliŋ iniŋ lôkmala lôk êv malaiŋ hadêŋ avômalô vi (Dahô 1: alokwaŋ atu ba hamô baheŋvi keŋ).
- **Iŋe êvhaviŋ lukmuk** – Iŋe takatu ba êvhaviŋ Kilisi lukmuk, êvhaviŋ abôyaŋ bêŋ anôŋ denaŋ. Êvhaviŋ abôyaŋ hathak Wapômbêŋ lôk anêŋ kobom atu ba hadum hadêŋ avômalô (Dahô 1: alokwaŋ atu ba hamô malêvôŋ).
- **Iŋe talaŋ anôŋ hathak êvhaviŋ** – Avômalô takatu ba bôk êvhaviŋ Kilisi sawa daim ma êvhaviŋ abôyaŋ doho denaŋ. Anyô la miŋ bôk hawa auk thôŋôthôŋ hathak nômkama sapêŋ ami ma mi. Avômalô sapêŋ iniŋ auk doho ma thêthôŋ ma doho ma lokbaŋ. Wapômbêŋ iyom anêŋ auk ma thêthôŋ anôŋ. Kilisi anêŋ avômalô nesam Wapômbêŋ Anêŋ Kapya ek nêñêm abôyaŋ takeŋ vê (Dahô 1: alôkwaŋ atu ba hêk vi baheŋ vianôŋ).

4. Abô avanôŋ hadum ba alalô abitak yanđa.

Abô avanôŋ hathak Yisu intu hadum ba anyô te habitak yanđa. Ma tem indum ba avômalô bêŋ anôŋ tem nimbitak yanđaŋ aêŋ iyom. Wapômbêŋ anêŋ abô avanôŋ êŋ iyom hadum ba avômalô malak lôŋ lôk avômalô pik lêlêyaŋ doho bôk ibitak yanđa aêŋ iyom.

- Môŋ ma Yisu anêŋ Abô Mavi intu hadum ba ôpêŋ habitak yanđa.
- Êŋ ma ôpatu ba hêvhaviŋ lukmuk hanaj abô hadêŋ avômalô vi hathak Yisu. Ma hadôŋ thêlô ek nesopa Wapômbêŋ. Elam kobom êŋ nena nudum ek avômalô nimbitak Wapômbêŋ anêŋ Iŋe ku. Matyu 28:18-20
- Iŋe ku ethak êv avômalô sa ek nesopa Wapômbêŋ.

5. Ôdôŋ yaôna te nesam kapya Iŋauŋ te. Ma nêwê abô êntêk viyaŋ:

Osam: Jon 8:31-32; Jon 14:6-7; Galesia 5:7-10; [Jon 8:44-45; Hosea 4:6]

- Abô êntêk hanaj aisê hathak abô avanôŋ?

- Neyala Yisu ma anêj ôdôj aisê?
- Ma abô takej hanaj aisê hathak oda anêm lôkmala? Hosopa abô tak êntêk êj ma anêm kobom tem ênjêk i lilij aisê?

6. Abô avanôj intu

Abô avanôj hanaj hathak malê la takatu ba thêthôj. Abô avanôj ma hanaj hathak malê intu ba avanôj bij iyom!

7. Wapômbêj Anêj Kapya ma nôm bêj.

Ma nôm bêj ek nasam Wapômbêj Anêj Kapya katô ba neyala anêj ôdôj sapêj. Adum aej ba tem alalô napôm abô atu ba avanôj.

- Ôpôpêk o ek onja auk lukmuk takatu ba ôpôm. (hatôm avômalô êvhavij anêj Belia). Avômalô Belia bôk idum malê ek eyala nena Pol hanaj abô avanôj mena mi e? Aposel 17:10-12
- Ôtôm anyô ku mavi ek ôndôj lo onaj abô avanôj atu ba hêk Wapômbêj Anêj Kapya bêj. 2 Timoti 2:15
- Abô takatu ba hêk Wapômbêj Anêj Kapya ma lôkthô halêm anêj Wapômbêj. 2 Timoti 3:16-17
- Wapômbêj anêj abô avanôj takatu ba hêk Wapômbêj Anêj Kapya ma lôklokwa j bomaj. Hiblu 4:12
- Lovak Mathej tem nêm sa ba tem eyabi j o ek oyala abô avanôj. Jon 14:26
- Ôndôj anyô vi esak abô avanôj êj. Êj ma tem thêlô nêndôj avômalô vi. Timoti 2:2

8. Auk bêj ma aisê?

Oyala Wapômbêj anêj abô avanôj ek indum ku esak anêm lôkmala. Mi j hosopa abô avanôj êj ami, ma malaij bêj ek anêm lôkmala.

- 8.1. Auk bêj ma aêntêk: Ombaloj Wapômbêj anêj abô avanôj loj ênjêk kapôlôm. Osam Luk 8:16-18.
- 8.2. Nôngô malê atu ba Yisu hanaj hathak anyô lôkauk lôk auk mi hêk Matyu 7:24-27.

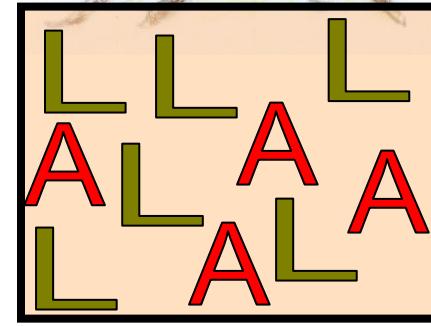
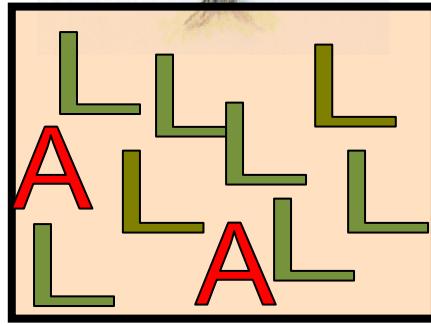
Daho 1

Ma tem NOYALA NÔM AVANÔN. Ma NÔM AVANÔN ên tem EPOLE YAK atu ba havuvi môlô loj vê. Jon 8:32

nê daluk

nê êvhavinj lukmuk

2 Tesalonaika 2:9-12

Jon 10:10

Auk Lôkbañ

Hatôm amô koladôñ

Awa malainj

Abô Avanôñ

Hêv alalô vê

Alalô amô labalina

Ku 2: WAPÔMBÊJ LAHAVIJ ALALÔ HATÔM LAMBÔ ATU BA HAMÔ LÔK KOBOM MAVI

Auk bêj: Wapômbêj hayabiñ alalô hatôm alalôaniñ wakamik. Êj ma nômbêj anôj ek nayala auk êj. Ku êntêk hik thô nena Wapômbêj lahavij êmô bidoj ek anêj avômena. Lôk lahavij avômena iniñ lami pik sapêj êtôm dahô ek alalô naja auk esak. Alalôaniñ Wakamik iniñ kobom idum hatôm injik Lambô atu ba Wapômbêj thô nena aisê. Ma dojtom lambô pik iniñ kobom hathak hêv auk lokbañ hathak Wapômbêj anêj kobom hadêj alalô. Aêj ba intu alalô asoñ nena Wapômbêj anêj kobom ma lokbañ hatôm lami pik iniñ kobom. Bôk alalô anañ abô hathak auk lokbañ hathak Wapômbêj hêk Ku 1. Mavi ek alalô natak auk lokbañ ma naja auk thêthôj esak Wapômbêj.

1. Wakamik Wapômbêj anêj lahavij alalô ma bêj anôj bomañ (Dahô 2a)

Osam: 1 Jon 3:1

Hêv auk: Dahô biñdaluk êntêk ♥ ba hêk kapya ma hanaj hathak nôm bêj ju. Dahô 2a ma biñdaluk êntêk ♥ anêj ôdôj nena leñijhavij. Dahô biñdaluk ♥atu ba hêk dahô 9a lo 9b ma anêj ôdôj nena anyô kapôlôjiñ kapô.

2. Ma lami pik iniñ ku ma aêntêk: nêndôj lo nijik thô êndêj iniñ avômena nena Wakamik Wapômbêj anêj kobom ma aisê.

Osam: Epesus 6:4; [1 Tesalonaika 2:10-12; Lo 6:4-7]

3. Lambô lo talêbô pik wakla ma esopa kobom kambom.

Alalô abitak Kilisi anêj avômalô, ma tem alalô leñimbi nena Wapômbêj ma hatôm alalôaniñ wakamik lo wakatik pik la. Nôm môj atu ba leñimbi esak Wapômbêj anêj kobom hatôm ñê atu ba lôk athêj. Wakla ma auk êj ma mavi ma dojtom wakla ma auk êj ma lokbañ. Aêj ba alalô natak Wapômbêj ek eto alalôaniñ auk lokbañ takêj. Êj ma tem alalô nayala Wapômbêj mavi anôj lôk nayala nena yani ma opalê intu êj.

3.1 Lambô atu ba lajanja wak nômbêj intu: Kobom êj tem indum ba alalô leñijimbi nena Wapômbêj ma miñ hathak lamavi hadêj alalô aêj ami.

3.2 Lambô atu ba hêv nômkama hadêj nali hasopa iniñ leñijhavij lôk hêv nômkama hatôm atu ba thêlô miñ eyala ami: Kobom êj tem indum ba alalô leñijimbi nena nômkama sapêj atu ba leñijhavij ma Wapômbêj anêj ku ek nêm.

3.3 Lambô miñ hamô bidoj havij nali ami ma ku bêj anôj havaloj yani loj: Kobom êj tem indum ba alalô leñijimbi nena Wapômbêj miñ hathak hamô bidoj ek endañô alalôaniñ malaiñ ami lôk anêj ku havaloj yani loj.

3.4 Lambô atu ba lahavij nali nindum kombom thêthôj mavi lomaloma: Kobom êj tem indum ba alalô leñijimbi nena alalô miñ hatôm nandum ba yani lamavi ami. Mi.

- 4 Alalô nañgik auk lokbañ takatu ba awa hathak Wapômbêj liliñ esak auk mavi. Nañgik auk lokbañ takêj liliñ esak ku nandañô Wapômbêj Anêj Kapya. (Dahô 2b)

4.1 Hêk Luk 15 ma Yisu hadôj alalô hathak Wapômbêj anêj loj lôkliñyak. Yani hanaj kukuthiñ lokwañlô ek injik Wapômbêj anêj loj lôkliñyak thô. Wapômbêj anêj loj lôkliñyak hik Wapômbêj anêj kobom thô hadêj alalô. Hêk Luk 15:11-32 Yisu hanaj kukuthiñ te. Ma kukuthiñ êj hik Wakamik Wapômbêj anêj kobom thô.

- Yani lahavinj alalô vi dedauj.
- Ma lahavinj etak kapô ek alalô.
- Lôk hayabinj alalô.
- Ma leñiñmalaiñ hathak alalôaniñ kambom ma yani lamavi.
- Tem miñ etak alalô ami.
- Yani lahiki lôk hêv kapô hadêj alalô.

4.2 Hêk Lom 8:15 alalô lêk ayala katô ba nandam yani nena “Aba, Wakamik”. (Abô êj anêj ôdôj nena, “Yenaj kamik.”)

- 5 **Kobom ju hik i lela liliñ. Osam Luk 15:11-32 ma undum ku êntêk imbiñ ôdôj yaôname.**

Hêk Luk 15:11-32 alalô ayê kobom ju hik i lela liliñ hadêj waklavôj anyô yañ molok hatôp hayô anêj loj hathak loñbô. Lambô hadum kobom yañ ma yañ bêj hadum kobom yañ.

5.1 Thañañ êntêk hik lambô atu ba mavi anêj kobom thô. Onaj abô atu ba kaypa hanaj hik liñ anêj ôdôj bêj.

- Lambô anêj kobom ma aisê?
- Yani hadum malê?

5.2 Yañ bêj anêj kobom ma aisê?:

- Yañ bêj anêj kobom ma aisê?
- Yani hadum malê?

5.3 Wapômbêj anêj kobom ma aisê?

- Hathak Wapômbêj lamaniñ e?
- Wapômbêj anêj wapôm ma lokbañ e?
- Wapômbêj miñ hamô bidoñ ek alalô ami e?
- Wapômbêj lahavinj alalô nandum kobom thêthôj iyom ma mi ma tem etak alalô e?

5.4 Nôñgô leñhavinj atu ba Yisu hanaj hêk Luk 15. Leñhavinj êj ma yanda ek anêm auk atu ba Wapômbêj hathak lahavinj alalô aisê e? Lêk yañda ek anêm auk, ma ômô yaô ma osam Luk 15 sapêj. Êj ma tem ôpôm kukuthiñ atu ba Yisu hanaj hathak anêj ôdôj bêj.

- 6 Wapômbêj lahavinj alalô hatôm kamik mavi te.

6.1 Wapômbêj bôk hatak alalô yôv ek nambitak êtôm anêj. 1 Pita 2:9 hanaj, “Môlô ma avômalô takatu ba bôk Wapômbêj halam yôv...”

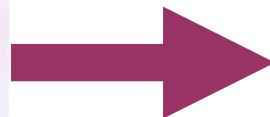
6.2 Wapômbêj bôk hadum ku yôv ek alalô nambitak yanida nali. Lom 8:15-17 hanaj nena Lovak Mathej hadum ek alalô nambitak Wapômbêj da anêj avômena. Ba intu awa nômkama mavi doho hathak ôdôj êj.

- 6.3 Leñhavinj êlêm imbiŋ ku nêndôŋ.** Hiblu 12:5-11 hanaŋ nena alalô apôm malaiŋ, ma miŋ natak kobom mavi takêŋ ami. Malaiŋ lomaloma hapôm alalô, ma doŋtom miŋ natak ami. Alalô leŋiŋimbi nena malaiŋ takêŋ hadôŋ alalô ek malê nena Wapômbêŋ hadôŋ alalô hatôm nali anyô lo avi anôŋ bij.
- 6.4 Wapômbêŋ hathak hayê alalô.** Kapya Yeŋ 139:13-16 hanaŋ, “Bôk hopesaŋ ya leŋviŋkupik sapêŋ yôv, ma hoyaluŋ ya hamô wakatik anêŋ yô kapô...” Osam: Hiblu 4:13.
- 6.5 Wapômbêŋ hayabiŋ ɻê takatu ba miŋ hatôm neyabiŋ thêlôda ami.** “Wapômbêŋ hamô anêŋ loŋ mathen, ma yani ma lambô ek ɻê takatu ba lami mi, ma hathak hayabiŋ avi tup dedauŋ mavi” (Kapya Yeŋ 68:5)
- 6.6 Wapômbêŋ miŋ lapaliŋ alalô ami.** “Wapômbêŋ hanaŋ viyaŋ nena, “Amena te anêŋ talêbô hatôm lapaliŋ amena atu ba hêv sum hadêŋ e? Lôk miŋ hatôm la injiki esak amena atu ba havathu ami e? Nôm êŋ lêk habitak aêŋ, ma doŋtom miŋ hatôm yaleŋpaliŋ môlô ami anôŋ.” (Aisaia 49:15).
- 6.7 Wapômbêŋ anêŋ auk ek anêm lôkmala hamô.** “Wapômbêŋ hanaŋ nena, “Yahayala yenaj auk atu hathak anêm lôkmala ma hamô haviŋ ya. Auk takêŋ ma auk mavi ek nêm o sa ma miŋ auk ek nêm malaiŋ êndêŋ o ami. Auk takêŋ ma yahêv ek nôŋgwêk lêlê esak ek malêla takatu ba tem vêm ma yanêm embeŋ yam.” (Jelemaia 29:11)

Abô te: Avômalô takatu ba eto kapya êntêk eto ek nêm auk êndêŋ avômalô ôdôŋ bêŋ mena ôdôŋ yaônena takatu ba ethak doŋtom ba esam ma nêm i sa. Aêŋ ba abô vi tem imibitak êndêŋ wakma êŋ ma vi ma tem ênjêk vêmam. Wapômbêŋ anêŋ abô vi atu ba hêk lêlêyaŋ kapô hatôm [John 8:44-45], êŋ ma hatôm ku ek vêm ka nundum. Udum ku êŋ ma tem noja auk mavi bêŋ anôŋ lôk lemmavi. Lôk osam Wapômbêŋ Anêŋ Kapya imiŋ avômalô malêvôŋ. Pol hanaŋ hadêŋ Timoti nena indum aêŋ ba bôk hanaŋ nena, “Osam Wapômbêŋ Anêŋ Abô êndêŋ avômalô wak nômbêŋ intu sapêŋ lôk onaŋ anêŋ abô bêŋ lôk nêm auk êndêŋ thêlô endeba êtôm wakma atu ba yahayô.” (1 Timoti 4:13b)

Loŋ doho ma tem noŋgô dahô lô êntêk (...). Êŋ ma hik thô nena miŋ abô lôkthô ami ma vi iyom.

Wapômbêñ lahavij alalô hatôm lambô atu ba hamô lôk kobom mavi

1 Jon 3:1
Epesus 6:4

Ma lami pik iniñ ku ma aêntêk: nêndôn
lo nijik thô êndêñ iniñ avômena nena
Wakamik Wapômbêñ anêñ kobom ma aisê.

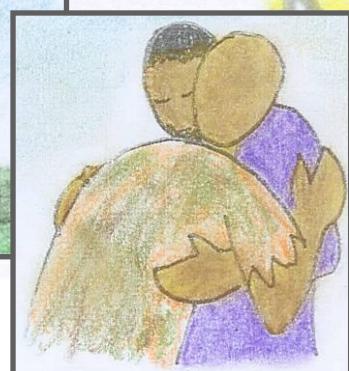
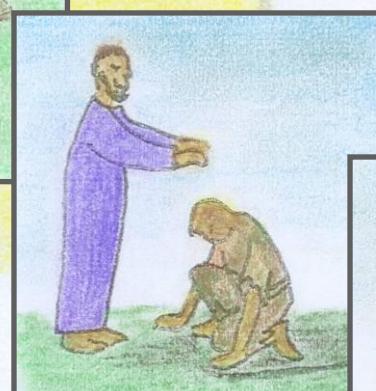
"Aba" Wakamik

- ~ Yani lahavinj alalô vi dedauj.
- ~ Ma lahavinj etak kapô ek alalô.
- ~ Lôk hayabinj alalô.

~ Ma leñijmalaij hathak alalôanij kambom ma yani lamavi.

~ Tem miij etak alalô ami.

~ Yani lahiki lôk hêv kapô hadêj alalô.

Luk 15:11-32

1 Pita 2:9

Lom 8:15-17

Ku 3: WAPÔMBÊJ MA AISÊ?

Auk bêj: Ku êntêk alalô najê nena Wapômbêj ma aisê? Tem nagê malêla takatu ba Wapômbêj Anêj Kapyä hanaj hathak Wapômbêj da. Yani anêj môj lôk anêj daej ma mi. Yani hapesaj nômkama sapêj. Anêj lôklokwañ hayô nômkama sapêj vôv. Hayala nômkama lôkthô. Ma hamô loj lôkthô. Anyôla mij hatôm êngê yani ami. Yani lahavij avômalô sapêj. Ma ku êntêk hanaj hathak abô takatu ba Wapômbêj anêj Kapyä hanaj hathak Wapômbêj ma dojtom havaki vose hi ôdôj lô. Wapômbêj ma dojtom iyom ma avaki vose hi ôdôj lô: Kamik Wapômbêj, Nakadun Yisu ma Lovak Mathenj. Hathak abô English, ma elam nena, “Trinity” ma abô Malê ma elam nena Wapômbêj lô atu ba êtôm te iyom. Êntêk ma nômbêj. Ôdôj bêj anôj atu mij êvhavij abô avanôj êntêk ami ma êdôj abôyañ hathak Wapômbêj ba mij esopa ami.

1. Yani anêj môj lôk anêj daej ma mi. (Dahô 3a)

Wapômbêj da ma hamô lôkmala hatôm wak nômbêj intu sapêj. Èj ma hik thô nena anêj môj lôk anêj daej ma mi.

Osam: Lom 16:26; 1 Timoti 1:17; [Kapyä Yej 90:2-6; Kapyä Yej 93:2]

2. Wapômbêj hapesaj nômkama sapêj. Ma anyô la mij hapesaj Wapômbêj ami.

Osam: Kolosi 1:15-16; [Jon 1:1-3; Môj Anôj 1:1]

3. Yani anêj lôklokwañ hayô nômkama sapêj vôv. Yani hatôm indum nômkama sapêj.

“Ablam hamô sondabêj 99 ma Wapômbêj hayô ba hanaj abô aêntêk, “Ya Anyô Bêj atu ba lôklokwañ sapêj hamô havij ya...” (Môj Anôj 17:1)

Osam: Lom 1:20; Matyu 19:26

- Tabô lukmuk doho ma hik abô êntêk èj loj:
Osam: Luk 8:22-25; Luk 11:14-23; Luk 5:17-26
- Tabô bô doho ma hik abô êntêk èj loj:
Josua: Josua 10:12-13.
Hesekia: 2 Kiç 20:9-11.

Mose: Etak Ijip 14:21-31.

4. Wapômbêj hayala nômkama sapêj. Ma hayê nômkama sapêj. Nômkama takatu ba êmô ma hayala sapêj.

Osam: Lom 11:33-34; Hiblu 4:13; [1 Kolin 1:25; Kapyä Yej 139:1-4]

5. Loj lôkthô ma Wapômbêj hamô. Yani hamô loj lôkthô hatôm wak nôm bêj intu sapêj. Ma havaloj nômkama sapêj loj hathak dojtom.

Osam: Aposel 7:49-50; Aposel 17:22-27; Kolosi 1:15-17; [Kapyä Yej 139:7-12; Jelemaia 23:23-24]

- Tabô bô anêj bute hik abô êntêk êj loj:
Jona: Jona 1:3; Jona 2:1-2a.

6. Anyô la miñ hayê Wapômbêj ami. Yani ma dahô.

Osam: Jon 6:46; Jon 1:18; [Jon 4:24]

7. Wapômbêj lahavinj avômalô. Ma lahavinj imbitak anêm anyô môlô.

Osam: Jon 15:15; Galesia 4:4-7

8. Wapômbêj ma Wapômbêj dojtoj iyom ba havaki vose hi ôdôj lô.

(Dahô 3b)

Wapômbêj Anêj Kapya hanañ nena Wapômbêj ma dojtom iyom ma anêj hamô ma hatôm anyô lokwañlô. Ñê lô êj ma Lambô lo Nakaduñ Yisu ma Lovak Mathej. Wapômbêj Anêj Kapya anêj thalek sapêj hato hathak abô avanôj êntêk. Wak nômbêj atu ba Yisu hanañ abô hathak anêj Lambô ma hanañ hathak nôm tak êntêk êj. Hêk Hiblu 1:5-9, Wakamik Wapômbêj hanañ hathak Nakaduñ aêntêk: “Wapômbêj, oda tem ômô anêm loj lôkliyak êtôm wak nômbêj intu sapêj...” (Hiblu 1:8). Êntêk ma Wakamik Wapômbêj halam Yisu nena Wapômbêj. Malêla atu ba Wapômbêj hanañ ma avanôj iyom. Êntêk ma nômbêj. Ôdôj bêj anôj êdôj avômalô hathak aboyañ hathak Wapômbêj lô atu ba êtôm te iyom. Hathak ôdôj êj ma thêlô etak avômalô ñaj iniñ êvhavinj.

Dahô te: Alokwañ te anêj ñgalôk lôk thañañ ma anêj ñauj. Lôkwañ ta ma dojtom ma havaki vose hi ôdôj lô. Ñauj iyom, êj ma miñ alokwañ ami. Ma thañañ iyom, êj ma miñ hatôm alokwañ amô. Ma ñgalôk iyom, ma miñ hatôm alokwañ ami. Ek imbitak êtôm alokwañ ma anêj nôm lô êj êmô am: ñgalôk, thañañ lôk nauj. Thêlô hatôm lô, ma dojtom habitak dojtom.

8.1. Abô hathak Wapômbêj lô atu ba êtôm te iyom hêk Tabô Bô

(nômbôk abô takatu ba miñ te iyom ami):

- “Isael, odañô! Wapômbêj alalôaniñ Anyô Bêj ma Wapômbêj dojtom iyom.” (Lo 6:4)
- “Ma Anyô Bêj hanañ nena, ‘Alalô napesañ anyô êtôm alalôda.’” (Môj Anôj 1:26)
- “Ma Anyô Bêj Wapômbêj hanañ, ‘Lêk anyô hatôm alalô ba hayala nômkama mavi lo nômkama kambom.’” (Môj Anôj 3:22)
- “Alalô nadôk ba ana nambuliñ ñê êj iniñ abô ek nêsôj i paliñ.” (Môj Anôj 11:7)
- “Vêm ma yahalañô Wapômbêj hanañ nena, “Opalê intu tem yanêm ni? Lôk opalê intu tem ni ek alalô? ” (Aisaia 6:8)

8.2. Abô hathak Wapômbêj lô atu ba êtôm te iyom hêk Tabô Lukmuk:

- 8.2.1. Matyu 28:19-20 ma Yisu hanañ: “Aêj ba môlô unu êtôm pik sapêj ma nundum avômalô sapêj ba nimbitak êtôm yenaj avômalô. Ma nusik thêlô êndôk ñaj esak Wapômbêj lôk Nakaduñ

ma Lovak Mathej iniŋ athēŋ. Ma nôndôŋ thêlô ek nesopa abô nômbêŋ atu ba bôk yahêv hadêŋ môlô yôv”

8.2.2. Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ñê ku ek nisik avômalô esak athêŋ lokwaŋlô êntêk:

- Lambô
- lo Nakaduŋ
- ma Lovak Mathej (Matyu 28:19)

8.2.3. Utitiŋ abô êntêk imbiŋ Aisaia 48:11 hatôm atu ba Wapômbêŋ hanaŋ: “...Yahadô avômalô netauviŋ yenaj athêŋ ba nêñêm athêŋ bêŋ êndêŋ anyô yaŋ. Mi, nêñêm athêŋ bêŋ êndêŋ ya iyom.”

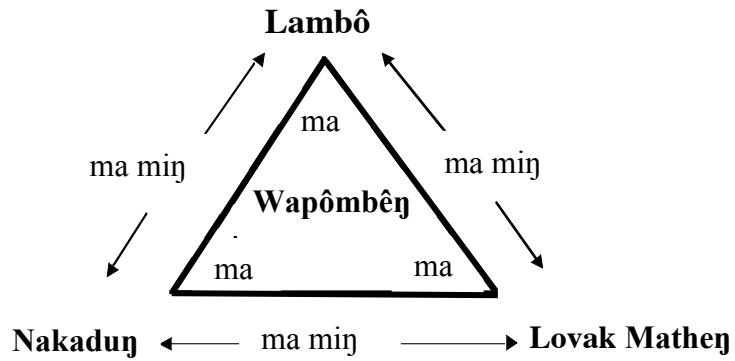
Abô êŋ hanaŋ nena nanêm athêŋ bêŋ êndêŋ Wapômbêŋ iyom ma miŋ anyô yaŋ ami. Yisu hanaŋ hathak nisik ñaj esak Lambô lo Nakaduŋ ma Lovak Mathej iniŋ athêŋ. Thêlô sapêŋ ma Wapômbêŋ lô atu ba êtôm te iyom iniŋ athêŋ. Abô êntêk atu ba hamô Matyu 28:19, “hathak iniŋ athêŋ” hanaŋ hathak athêŋ bêŋ lôk kobom mavi hathak athêŋ êŋ. Lambô lo Nakaduŋ ma Lovak Mathej sapêŋ miŋ Wapômbêŋ ami, êŋ ma miŋ hatôm nêñêm athêŋ bêŋ êndêŋ Wapômbêŋ ami. Ma dojtom Yisu hanaŋ abô êŋ hadêŋ anêŋ ñê ku ba intu hik thô nena thêlô lô êŋ ma Wapômbêŋ dojtom.

8.2.4. Yisu anêŋ hathik ñaj ma Yisu lo Lambô ma Lovak Mathej êmô hadêŋ wakma êŋ. Thêlô lô êŋ intu êmô haviŋ i. Matyu 3:16-17

8.2.5. Yisu hanaŋ abô hathak lokwaŋlô atu êtôm te iyom hêk Jon abô 13 lo 14.

- Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ñê ku nena tem yatak môlô ba yana ma môlô miŋ hatôm nosopa ya êndêŋ wak êntêk ami. Jon 13:36.
- Pilip hanaŋ: “Anyô Bêŋ, nungwik Lemambô thô êndêŋ yêlô.”. Yisu hanaŋ viyaŋ, “Anyô hayê ya ma hayê Wakamik..” Jon 14:8-9
- Yisu hanaŋ: “Ma tem yanaŋ injik Wakamik liŋ ek nêm anyô yaŋ ek embatho môlô loŋ.” Jon 14:16-17
- Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena anyô yaŋ êŋ ma “Lovak Mathej”. “Ma Wakamik tem nêm anyô te ba êlêm esak yenaj athêŋ ek embatho môlô loŋ...” Jon 14: 26
- Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ñê ku nena “...ma tem yai [Yisu lôk Lambô] ana namô imbiŋ yani. ” Jon 14: 23

Môŋ anôŋ ba hosam abô takêntêk ma anêm auk tem thôŋôthôŋ ek eyala abô takêntêk anêŋ ôdôŋ katô. Lambô lo Nakaduŋ ma Lovak Mathej thêlô iniŋ athêŋ ma yaŋda yaŋda, ma dojtom thêlô ma Wapômbêŋ dojtom iyom. Lovak Mathej halôk anyô ñaj te kapô, ma thêlô lô êŋ intu lêk êmô yani kapô. Yisu hanaŋ aêŋ hêk Jon abô 13 lo 14.

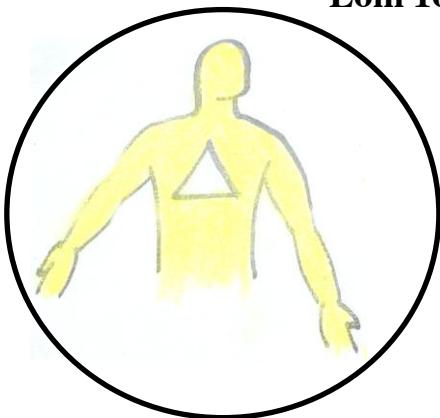
8.2.6. Ma Wapômbêŋ lokwaŋlô êŋ ethak doŋtom hathak ku lokwaŋlô:

- Ku anêŋ lêlêyaŋ
- Lôklokwaŋ ek nindum nômkama
- Leŋinjhaviŋ
Osam: John 17:11, 21-23.

Wapômbêñ ma aisê?

1.

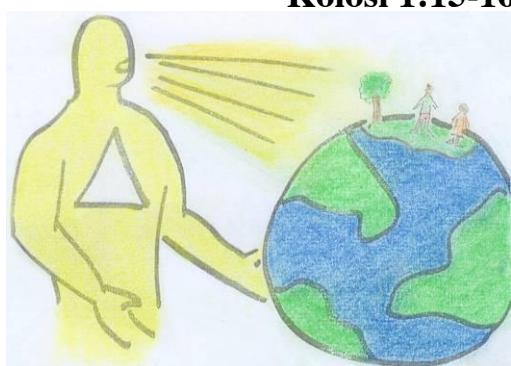
Lom 16:26

Yani anêñ môt lôk anêñ dañ ma mi.

2.

Kolosi 1:15-16

1. Wapômbêñ hapesañ nômkama sapêñ. Ma anyô la miñ hapesañ Wapômbêñ ami.

3.

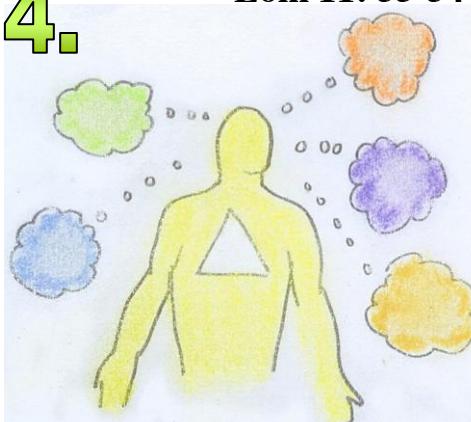
Lom 1:20

Yani anêñ lôklokwañ hayô nômkama sapêñ vôv. Yani hatôm indum nômkama sapêñ.

4.

Lom 11: 33-34

Wapômbêñ hayala nômkama sapêñ. Ma hayê nômkama sapêñ. Nômkama sapêñ atu ba êmô, yani hayala sapêñ.

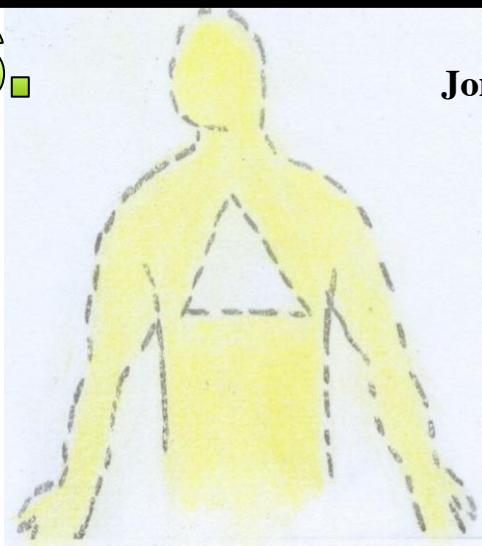
5.

Aposel 7:49-50
Kolosi 1:15-17

Loj lôkthô ma Wapômbêñ hamô. Yani hamô loj lôkthô hatôm wak nômbêñ intu sapêñ. Ma havaloj nômkama sapêñ loj hathak dojtom.

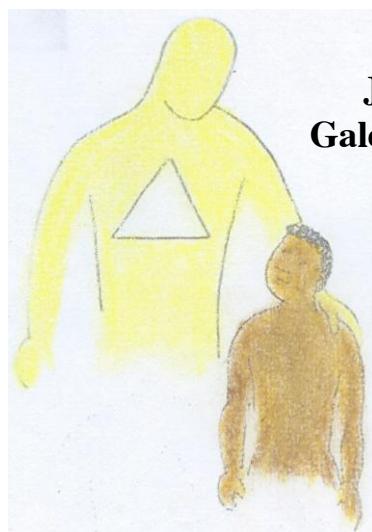
6.

Jon 6:46

Anyô la miñ hayê Wapômbêñ ami. Yani ma dahô.

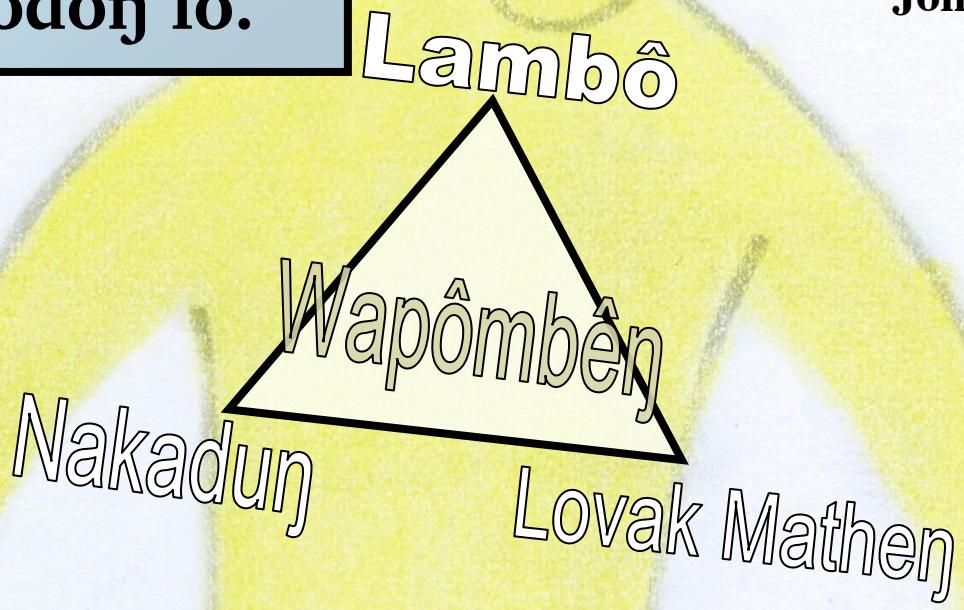
7.

Jon 15:15
Galesia 4:4-7

Wapômbêñ lahaviñ avômalô. Ma lahaviñ imbitak anêm anyô môlô.

**Wapômbêŋ ma
Wapômbêŋ
doŋtoŋ iyom
ba havaki vose
hi ôdôŋ lô.**

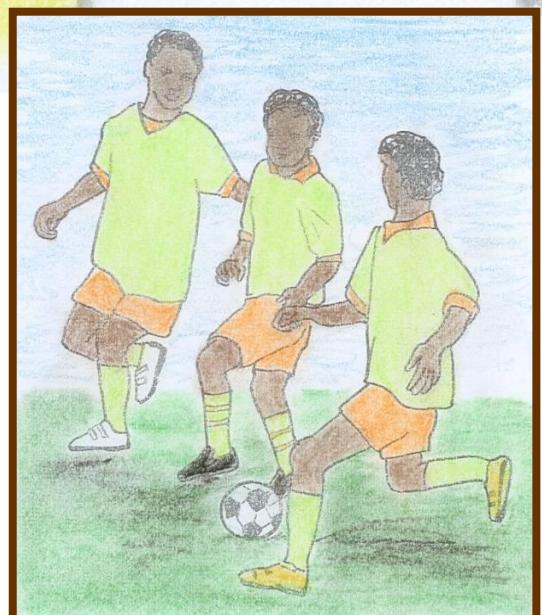
**Lo 6:4
Môŋ Anôŋ 1:26
Jon 13:36
Jon 14:8-9
Jon 14:16-17
Jon 14:26
Jon 14:23**

**Ma Wapômbêŋ
lokwaŋlô êŋ ethak
doŋtom hathak ku
lokwaŋlô:**

- 1. Ku anêŋ lêlêyaŋ**
- 2. Lôklokwaŋ**
- 3. Lenjinhavij**

1 Kolin 1:18, 24-25

Ku 4: WAPÔMBÊJ HADUM NÔMKAMA MA AISÊ?

Auk bêj: Tabô Lukmuk hanaŋ nena Kilisi anêŋ avômalô ma Wapômbêj anêŋ avômena. Ma Wapômbêj anêŋ avômena ma mavi ek nindum nômkama êtôm Lambô hathak hadum. Ku 3 ma hanaŋ hathak Wapômbêj da ma hatôm malê. Alalô miŋ hatôm nambitak thêthôŋ êtôm yani ami. Ba alalô tem nambitak aisê êtôm alalôaniŋ Wakamik atu ba hamô leŋ? Alalôaniŋ kobom indumbak ni ba ni ek nambitak êtôm kobom takatu ba Wapômbêj hathak hadum.

1. Wapômbêj ma lahaviŋ anêŋ ôdôŋ.

1.1. Wapômbêj hik anêŋ lahaviŋ thô hathak nômkama nômbêj atu ba yani hathak hadum.

Osam: 1 Jon 4:9-10; [Jon 3:16-17]

1.2. Leŋhavinj ma kobom otauvij o ek nêm anyô vi sa.

Osam: Pilipai 2:3-8, [1 Kolin 13:4-7]

1.3. Wapômbêj lô atu ba êtôm te ethak ik iniŋ leŋhavinj thô.

- **Lambô:** Osam: Jon 3:16; [2 Kolin 13:14; 1 Jon 2:15]
- **Yisu:** Osam: Jon 10:11; [Jon 15:9; Epesus 3:17b-19; Lom 8:35-39]
- **Lovak Matheŋ:** Osam: Lom 5:5; [Lom 15:30; Galesia 5:22]

2. Avômalô nesopa Wapômbêj vangwam ba leŋinjimbiŋ avômalô vi.

Osam: Epesus 5:1-2; 1 Jon 4:16-20; [1 Kolin 13; 1 Kolin 16:13-14]

3. Wapômbêj anêŋ lahaviŋ hik thô hadêŋ alalô aisê?

3.1 Wapômbêj hik anêŋ ku anêŋ lavôŋ thô aisê?

Wapômbêj anêŋ lahaviŋ hik anôŋ ba anêŋ ku anêŋ lavôŋ halêm yaiŋ.

3.1.1. Wapômbêj ma hanaŋ abô avanôŋ: Yani hanaŋ nôm takatu ba yani hayê hêk alalô bêŋ.

Osam: Jon 14:16-17; [Jon 1:14; Jon 8:42-46; Kapya Yeŋ 89:34]

3.1.2. Wapômbêj anêŋ auk ma lôkmaŋgiŋ: Yani anêŋ lahaviŋ hayabiŋ ku takatu ba yani hadum hathak anêŋ auk.

Osam: Jems 3:17; [Mak 6:2; 1 Kolin 2:7-8; Jelemaia 51:15]

3.1.3. Wapômbêj ma thêthôŋ anôŋ: Wak nômbêj intu ma hathak hadum nômkama takatu ba mavi lôk thêthôŋ iyom.

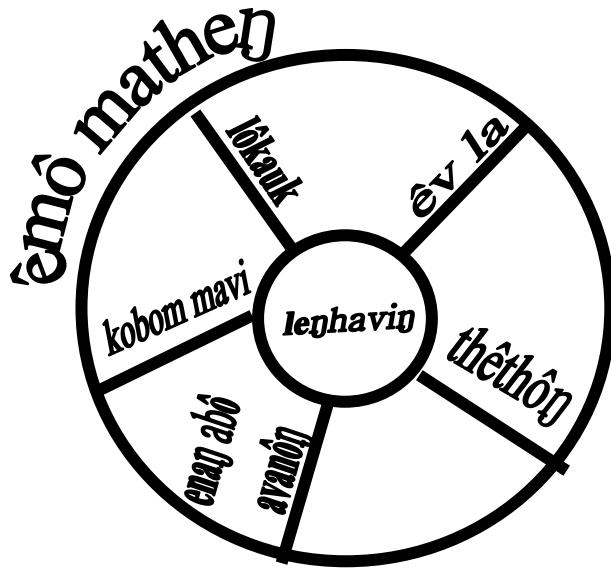
Osam: Hiblu 1:8-9; 2 Pita 3:13; [2 Tesalonaika 1:4-8; Lom 2:5-6; Lo 32:4]

3.1.4. Wapômbêj anêŋ hêv kapô ma hayô siŋ: Yani hadum mavi hadêŋ ñê takatu ba miŋ idum mavi ami.

Osam: Epesus 2:4-5; [Titi 3:4-5; Jems 5:11; Kapya Yeŋ 86:5]

3.1.5. Wapômbêj tem esopa anêŋ abô takatu ba habutinj: Alalô ayala nena yani tem indum nôm atu ba hanaŋ.

Osam: Jems 1:17; 2 Timoti 2:13; [1 Tesalonaika 5:23-24; 1 Kolin 1:9; Aisaia 49:14-16]

4 Alalô nasopa Wapômbêñ vañgwam.

Epesus 5:1 hanañ nena nasopa Wapômbêñ vañgwam.

4.1 Wapômbêñ ma hamô loj lôkthô.

Lemimbi nena tem nasopa Wapômbêñ vañgwam atu ba hamô loj lôkthô e? Mi anôj.

4.2 Wapômbêñ hayala nômkama lôkthô.

Lemimbi nena hatôm alalô nayala nômkama lôkthô e? Mi anôj.

4.3 Wapômbêñ anêñ abô hanañ nena alalô nasopa Wapômbêñ vañgwam.

Lemimbi nena tem nasopa vañgwam aisê êtôm Epesus 5:1 hanañ.

Alalô miñ hatôm nasopa Wapômbêñ anêñ bôk lo loj atu ba hatôm Wapômbêñ ami. Ma dojtom nasopa anêñ kobom.

5. Wapômbêñ anêñ lahaviñ 1 Jon 4:7-8; Lom 5:8; Epesus 3:16-20

Wapômbêñ anêñ lahaviñ ma nômbêñ ek yani ba anêñ ku sapêñ hawa anêñ lôklokwañ halêm anêñ lahaviñ. Lahaviñ êñ ma hamôñ ba havaloj kobom mavi lomaloma loj. Wapômbêñ anêñ kobom mathej hadahaliñ haviñ auk mavi, hêv kapô lôk anêñ kobom mavi lôkthô. Anêñ kobom mavi takêñ hadum ba intu yani ma hadahaliñ alalô lôk miñ hasau alalô dokte ami ma mi. Kobom mavi takêñ hadum ku haviñ i ba intu Wapômbêñ ma mabuñ anôj. Wapômbêñ anêñ auk ma aëntêk lahaviñ alalô lôkthô nasak dojtom imbiñ i. Ek malê nena lahaviñ avômalô. Ma dojtom malaiñ te hamô. Wapômbêñ ma mabuñ anôj, ma dojtom alalô ma miñ mabuñ ami. Aisê ka Wapômbêñ atu ba mathej anôj esak dojtom imbiñ avômalô takatu ba idum kambom lomaloma.

Wapômbêñ lahaviñ avômalô, yani ma mathej. Anêñ hêv kapô lôk anêñ thêthôñ thai luvi ma nômbêñ. Wapômbêñ ma mathej lôk mabuñ anôj. Ba intu anêñ kobom lomaloma hadum ku haviñ i. Aêñ ba yani hathak hatak

kapô ek alalôaniŋ kobom kambom takatu ba alalô athak adum. Alalô tem nanaŋ abô doho embeŋ yam imbiŋ esak Wapômbêŋ hatak kapô ek alalô ma aisê.

- 6 **Wapômbêŋ ma matheŋ.** Wapômbêŋ Anêŋ Abô hanaŋ nena Wapômbêŋ ma deda. Èntêk ma dahô atu ba hik thô nena Wapômbêŋ anêŋ kobom ma mabuŋ anôŋ.

Osam: 1 Jon 1:5

6.1. Matheŋ anôŋ, êŋ ma leŋhaviŋ. Leŋhaviŋ atu ba mabuŋ anôŋ.

Wapômbêŋ anêŋ matheŋ lôk anêŋ auk bêŋ ma anêŋ lahaviŋ, lôkthô edahalinj i.

Osam: Jems 3:17

- 6.2. **Mathenj anôŋ ma hatôm hêv i vê hi buyaŋ.** Hi buyaŋ ma hatôm miŋ hathak doŋtom haviŋ avômalô pik ami.

Osam: Auk Loŋ Kapô 21:1-2, 22-23, 27; [1 Kolin 5:9-12]

- 6.3. **Mathenj anôŋ ma mabuŋ lôk thêthê anôŋ.** .

Osam: Matyu 17:1-7; [Epesus 1:4; Kapya Yeŋ 24:3-4]

- 6.4. **Wapômbêŋ lahaviŋ alalô nambitak matheŋ. Wapômbêŋ ma matheŋ. Ba lahaviŋ alalô namô matheŋ êtôm yanida.**

Osam: 1 Pita 1:14-16; Hiblu 12:14

- 6.5. **Wapômbêŋ bôk havak abô nena tem embatho matheŋ êndôk alalô kapôlônij.**

Osam: 1 Tesalonaika 5:23-24

- 6.6. **Alalô nandum ku imbiŋ Wapômbêŋ ek nambitak yanđa yanđa.**

Osam: Pilipai 2:12-13; [Lom 8:28-29]

- 6.7. **Yisu hanaŋ abô hathak nandum ku imbiŋ i:**

Osam: Matyu 11:28-30. Yisu hanaŋ nena vak atu ba yani hêv ek nambô ma miŋ malaiŋ ami ba intu nalêm êndêŋ yani ek naja yani anêŋ auk. Yani hêv alalô sa ba asopa yani ma miŋ malaiŋ ami.

Wapômbêñ ma matheñ

1 Jon 1:5

Wapômbêñ tem esopa anêñ abô takatu ba habutinj.
Alalô ayala nena tem indum nôm atu ba hanaj.
Jems 1:17; 2 Timoti 2:13

Wapômbêñ anêñ hêv
kapô ma hayô siñ:
*Yani hadum mavi hadêñ ñê
takatu ba miñ idum mavi ami.*

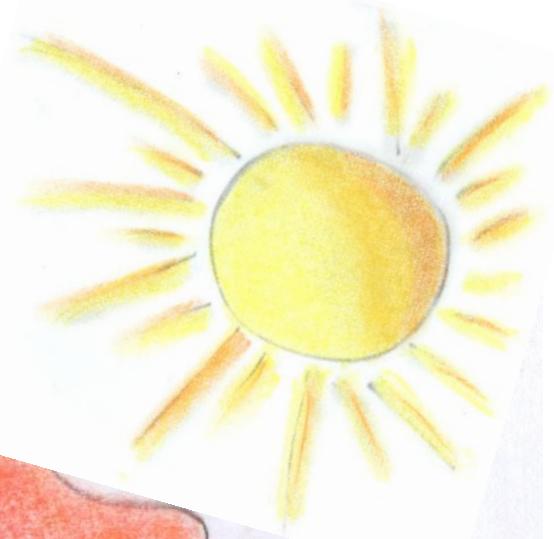
Epesus 2:4-5

Wapômbêñ ma
thêthôñ anôñ:
*Wak nômbêñ intu ma hathak
hadum nômkama takatu ba
mavi lôk thêthôñ iyom.*

Hiblu 1: 8-9

← Wapômbêñ ma
lahavinj anêñ ôdôñ.

1 Jon 4:7-8
Lom 5:8
Epesus 3:16-20

Ku 5: ALALÔ TEM NAMBITAK WAPÔMBÊJ ANÊJ ANYÔ LÔKWAJ AISÊ?

Auk bêj: Alalô natak wak bêj anôj ek namô imbij Wapômbêj ek nambitak êtôm anêj avômalô lôkwaç. Èj ma kobom eyala i halumbak. Alalôaniç ku hêk ek natej mek lôk nasam Wapômbêj Anêj Abô. Alalô nasak dojtom imbij avômalô ñaj ek nanaç abô imbij i lôk natej mek. Ku êntêk ma tem injik thô nena alalô lêk abitak Wapômbêj anêj anyô lokwaç aisê.

1. **Hathak ôdôj êj ba intu Wapômbêj hapesaç alalô: Yani lahaviç alalô nambitak anêj avômalô môlô.**
  - 1.1. **Yisu hanaç nena yani lôk Wapômbêj ma thai hatôm ñê môlô anôj**
Osam: Jon 12:44-45; Jon 10:30; [Mak 1:35; Mak 6:46]
  - 1.2. **Wakamik Wapômbêj hanaç nena thai lôk Yisu ma hatôm ñê môlô anôj.**
Osam: Matyu 3:16-17; [Matyu 17:1-6; Jon 12:27-28; Luk 3:21-22]
  - 1.3. **Wapômbêj lahaviç avômalô imbitak anêj avômalô môlô.**
Osam: Jon 15:13-15; Matyu 11:19; [Jems 2:23; Etak Ijip 33:11]
  - 1.4. **Osam abô atu hathak Malia lo Mata. Thai ma Yisu anêj avi môlô luvi:**
Osam: Luk 10:38-42; [Jon 11:14-15, 34-36]
  - 1.5. **Yisu anêj lôkmala:** Alalô natitiç Yisu anêj bôk lo lonj ma tem napôm anêj ku anêj lêlêyaç. Yani hadum hatôm atu ba Lambô lahaviç yani ek indum. Ek malê nena Yisu hêvhaviç Lambô ba hayala yani katô anôj.
Osam: Jon 5:19, 30; Jon 8:28; [Jon 10:17-18; Jon 12:49; Jon 14:10; Mak 1:35-38]
2. **Nômkama takêntêk ma hadum ba alalô abitak Wapômbêj anêj ñê môlô. (Dahô 5a)**
  - 2.1. **Alalô atej mek ma hatôm anaç abô haviç Wapômbêj.** Matyu 6:5-13
  - 2.2. **Alalô alaçô abô atu ba Wapômbêj hanaç hadêj alalô.** Jon 10:27
  - 2.3. **Alalô atitiç Wapômbêj Anêj Kapya.** Èj ma nôm lôklokwaç anôj atu ba Wapômbêj hanaç abô haviç alalô. Pilipai 4:8-9; 2 Timoti 3:16-17; [Kolosi 3:1-3,16-17]
  - 2.4. **Alalô nanêm yej êndêj Wapômbêj.** 1 Tesalonaika 5:16-22; Matyu 12:7
3. **Alalô atej mek ma hatôm anaç abô haviç Wapômbêj. (Dahô 5b)**
  - 3.1. **Yisu hadôj anêj ñê ku hathak mek.** Ba hanaç:
    - Miç otej mek atu ba onja lejnavi êlêm anêj avômalô iniç ami.
Osam: Matyu 6: 5-6
    - Miç otej mek ba ondela anêm abô ami.
Osam: Matyu 6: 7-8

3.2. Yisu hanaŋ nena anêm mek ma oteŋ aêntêk:

Osam: Matyu 6: 9-13

- 1)** Onaŋ lemmavi lôk ômbô Wapômbêŋ. (thaŋaŋ 9)
- 2)** Onaŋ injik Wapômbêŋ liŋ esak anêŋ auk mavi atu ek nêm. (thaŋaŋ 10)
- 3)** Onaŋ injik Wapômbêŋ liŋ esak malê atu ba lemhavinj nêm o sa êndêŋ wak êntêk. (thaŋaŋ 11)
- 4)** Ma onaŋ ek Wapômbêŋ etak kapô ek alalôaniŋ kambom. Ma nanaŋ injik ñê atu ba adum kambom hadêŋ i netak kapôlônj ek alalô. (thaŋaŋ 12)
- 5)** Ma onaŋ injik Wapômbêŋ liŋ ek nêm anêm lôkmala sa ek oyala yani mavi. (thaŋaŋ 13)

3.3. Nômbêŋ anôŋ hamô alalôaniŋ athak doŋtom ma nanaŋ abô avanôŋ imbiŋ i. Êntêk ma nômbêŋ ek alalôaniŋ mek atu ba ateŋ. Hêk Tabô Bô ma David bôk hateŋ mek te aêntêk:

“Miŋ yahanaŋ abô la ami denaŋ, ma lêk hoyala yanaŋ auk lôkthô yôv. Huvuŋ ya hamô o kapô ba hothak hômôŋ ba hoveŋ yam ek ya. Ma hotak bahem hayô ya vôv. Auk êŋ ma miŋ hatôm yayala katô anôŋ ami, ek malê nena hamô vuliŋ anôŋ ek ya! Tem yana êsê ba yatak anêm Dahô? Milôk! Miŋ hatôm yanêm ya vê ênjêk malêm ami. Aêntu yahathôk malak leŋ ma bôk hômô yôv. Ma yaha ñê ñama iniŋ loŋ ma lêk hômô loŋ êŋ haviŋ. Ma yahayôvak ba yaha loŋ wak hathak mena yahayôvak halom ñgwêk malêvôŋ ba yahathak vi, êŋ ma bahem tem eyabiŋ ya denaŋ ma bahem vianôŋ tem embaloŋ ya lôklokwaŋ bomaj. Yahanaŋ hadêŋ momaiŋiniŋ nena imbuŋ ya lôk deda imbitak bôlôvôŋ, ma doŋtom momaiŋiniŋ êŋ tem êtôm deda ek o, ma bôlôvôŋ tem imbi deda êtôm wak mathalaleŋ ek o. Hêk malem ma deda lo momaiŋiniŋ ma hatôm doŋtom iyom.”

“Wapômbêŋ, utitiŋ ya ek oyala ya kapôlônj. Ôsô ya ba oya ek oyala yenar auk lôkthô. Ma okaniŋ ya katô ba nônjô ek miŋ nôm kambom la imiŋ ya kapôlônj ami, ma ôndôm ya êndôm loŋôndê atu ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.”

(Kapyá Yeŋ 139:4-12, 23-24)

4. Wapômbêŋ hathak hanaŋ abô haviŋ alalô aisê: (Dahô 5c)

Alalô ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô môlô, ba intu anaŋ abô lôk alaŋô yani. Yani ma alalôaniŋ anyô môlô ma tem nandum aêŋ.

Osam: Jon 10:27

Êntêk ma loŋôndê atu ba Wapômbêŋ hathak hasopa ek hanaŋ abô haviŋ alalô:

- 1)** *Wapômbêŋ hanaŋ abô haviŋ alalô halôk Wapômbêŋ Anêŋ Kapyá.* Êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ kobom balabuŋ atu ba hasopa ek hanaŋ abô haviŋ alalô.

Osam : 2 Timoti 3:16-17

“Anêm abô ma hatôm atum lam ek yavenj ek yambej lôk hêv deda ek lojôndê atu ba yaha.” (Karya Yenj 119:105)

2) Onaj abô imbiј njê auk mavi takatu ba lejijhavij Wapômbêj.

Avômalô takatu ba lejijhavij Wapômbêj ma thêlô ma anêj njê môlô, thêlô êj intu tem nênm alalô sa. Aposel 8:34-35

3) Alalôaniј auk lôk kapôlôj ma Wapômbêj hatôm nêm auk mavi êndôk. Aposel 19:21

4) Nôm takatu ba habitak. Wak doho ma Wapômbêj hawa nôm takêj ek hanaj abô havij alalô. Aposel 20:2-3; 1 Kolin 16:8-9

5) Wêj takatu ba habitak. Wakla ma ajeala hanaj Wapômbêj anêj abô hadêj alalô. Ma hathak niavij ma Wapômbêj hathak hanaj abô hadêj alalô havij. Ma wak doho ma ayê wêj. Ma wakla ma Wapômbêj hik thô hathak lavônj. Êntek ma nômla doho atu ba bôk habitak yôv hêk Wapômbêj Anêj Karya:

Luk 2:8-11: Ajeala hanaj hathak tem nembathu Yisu.

Aposel 5:18-20: Ma ajeala hêv aposel vê hêk koladôj.

Aposel 16:9-10: Pol hayê wêj te.

Aposel 16:25-30: Wapômbêj hadum ku mavi anôj ba hêv Pol lo Silas vê hêk koladôj.

6) Alalô kapôlôj ênjêk labali. Hêk kapôlôm ma hoyala malê atu ba mavi lo kambom. Wapômbêj hatôm nêm yôhôk êmô o kapô. 2 Kolin 2:12-13; Pilipai 4:6-7.

7) Hoyala nena holanjô Wapômbêj anêj abô katô aisê?:

Alalô nasaê malêla takatu ba alaŋô vêmam. Nômkama takatu ba Wapômbêj hanaj hadêj anyôlate ma Wapômbêj Anêj Karya injik loj imbiј am. Ma auk êj miј hasopa Wapômbêj anêj Karya ami, êj ma miј Wapômbêj halôk hathak auk êj ami. Abô êj ma avanôj biј kama.

Osam: Aposel 17:11; Jems 1:17; [2 Timoti 3:16-17]

- Hôyê niavij te nena hudum sek havij avi te atu ba miј vônim ami. Niavij êj halêm anêj Wapômbêj e? Mi anôj. Osam 1 Tesalonaika 4:3; Epesus 5:3; Jude 1:8.
- Hosoj nena Wappômbêj lahavij nungwik anyô lejkadôk lij e? Wapômbêj hanaj aêj hadêj o e? Mi anôj. Osam Lom 12:17-18, 21.

5. Alalô nasam Wapômbêj Anêj Karya ma lejijimbi nôm takatu ba apôm. Alam nôm êj nena auk havaloj abô doho loj:

5.1. Auk havaloj abô doho loj ma aêntek: Lejijimbi esak nôm atu ba Wapômbêj Anêj Karya hanaj hathak.

Osam: Kolosi 3:1-3, 16-17; Pilipai 4:8.

5.2. Auk havaloj abô doho loj aisê:

- *Onaj injik Lovak Mathej lij ek injik abô avanôj thô êndêj o.* Onaj ek yani nêm lahavij êndêj o ek anêm auk embaloj abô doho loj. Lemimbiј malê takatu ba hosam hêk Wapômbêj Anêj Karya.

Osam: Jon 16:13; Jon 5:37-39.

- *Onaq injik oda liŋ esak abô takatu ba hosam hêk Wapômbêŋ Anêŋ Kapya:*
  1. Abô atu ba lêk yahasam ma hanaj malê hathak Wapômbêŋ?
(Hosam abô te ba miŋ hoyala anêŋ ôdôŋ ami ma nôŋgô abô atu ba hamôŋ vêmam.)
  2. Abô atu ba lêk yahasam ma yahapôm auk te atu ba miŋ yahayala katô ami? Abô êŋ hêv ku te ek ya e? Abô êŋ hanaj ya bêŋ hêk bute ek yatak kobom te atu ba yahadum e?
  3. Bôk Wapômbêŋ havak abô yôv ba hêk anêŋ abô kapô atu ba lêk yahasam ba lêk hatôm havak abô êŋ haviŋ ya?
  4. Abô atu ba lêk yahasam hanaj nena miŋ yandum nômlate ami?

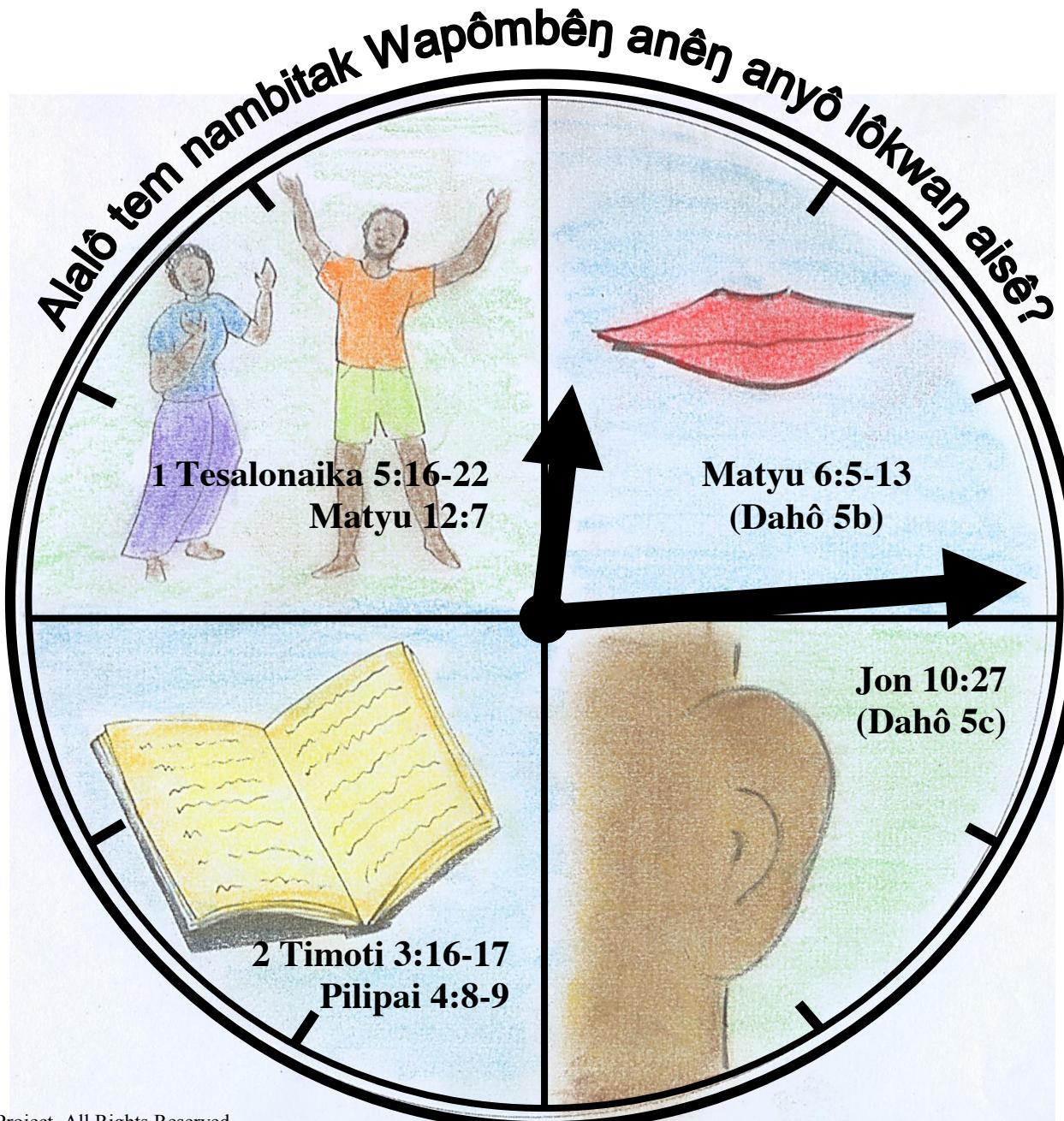
6. Nambô lôk nanêm yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ

- 6.1. Nanêm yêŋ êndêŋ Wapômbêŋ eka? Alalô nanaŋ leŋiŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ esak yanida bôk hamô ma nômkama mavi sapêŋ ma yanida hapesan.
Kolosi 3:16; Hiblu 12:28
- 6.2. Miŋ alalô nanêm yeŋ esak veŋiŋbôlêk iyom ami. Mi alalô nanêm yeŋ êndêŋ yani esak loŋôndê atu ba alalô asopa.
Pilipai 1:11; Hiblu 13:15-16; [1 Kolin 10:31]
- 6.3. Alalô andum kobom mavi hadêŋ avômalô êŋ ma hatôm aêv yeŋ hadêŋ Wapômbêŋ. Matyu 5:23-24; Lom 15:5-7
- 6.4. Alalô aêv yeŋ ma tem malê te imbitak? Alalô leŋiŋhaviŋ Wapômbêŋ ma leŋimbiŋ avômalô vi imbiŋ. Alalô nandum malê atu ba Wapômbêŋ lahaviŋ alalô nandum iyom. Alalô nandum Wapômbêŋ anêŋ ku. Jon 15:14, 17; Matyu 22:36-40

7. Tem undum malê êndêŋ êntêk:

- 7.1. Osam Pilipai 4:6-7 ma anêm auk embalonj abô takêŋ loŋ. Ma oto abô alê la takatu ba Wapômbêŋ hanaj hadêŋ o hêk kapya bu êntêk.
- 7.2. Ma oto kapya lemhabij te êndêŋ Wapômbêŋ.
- 7.3. Ma oto Sonda te anêŋ mek anêŋ lavôŋ ek osopa. Ma onaq injik Wapômbêŋ esak mek alêla takatu ba tem oteŋ. Êŋ ma oteŋ mek esak malê atu ba lemhabi nena Wapômbêŋ hik thô hadêŋ o. Ma oto nôm atu ba Wapômbêŋ hanaj. Anêm mek anêŋ lavôŋ ma êtôm aêntêk:
Mônda: anêm avômalô; Kuju: anêm ɻê môlô; Kulô: unyak matheŋ anêŋ ku; Kuayova: alalôaniŋ pik; Kubaherjvi: pik lêlêyaŋ (mena loŋ te atu ba lemhabij oteŋ mek esak).

Dahô 5a

Jon 15:13-15

**Alalô ateŋ mek ma hatôm anaŋ abô haviŋ
Wapômbêŋ. (Matthew 6:5-13)**

1.

**Onaŋ lemmavi
lôk ômbô
Wapômbêŋ.
(thaŋaŋ 9)**

2.

**Onaŋ injik Wapômbêŋ liŋ esak
anêŋ auk mavi atu ek nêm.
(thaŋaŋ 10)**

3.

**Onaŋ injik Wapômbêŋ liŋ
esak malê atu ba
lemhaviŋ nêm o sa êndêŋ
wak êntêk. (thaŋaŋ 11)**

4.

**Ma onaŋ ek
Wapômbêŋ etak
kapô ek alalôaniŋ
kambom.
(thanan 12)**

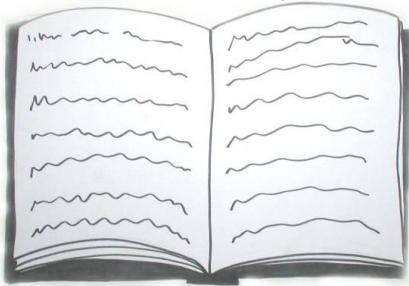
5.

**Ma onaŋ injik
Wapômbêŋ liŋ
ek nêm anêm
lôkmala sa ek
oyala yani mavi.
(thaŋaŋ 13)**

Wapômbêŋ hanaŋ abô haviŋ alalô aisê?

1.

**Wapômbêŋ hanaŋ
abô haviŋ alalô
halôk anêŋ kapyâ.**

2 Timoti 3:16-17

2.

Aposel 8:34-35

**Onaŋ abô imbiŋ ɳê auk
mavi takatu ba
leŋiŋhaviŋ Wapômbêŋ.**

3.

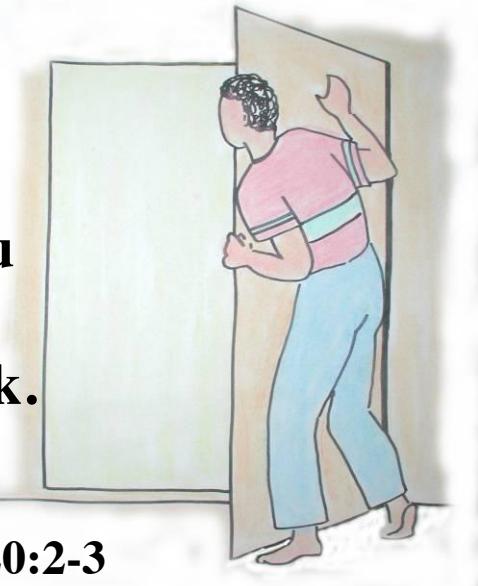
**Alalôanij
auk lôk
kapôlôŋ ma
Wapômbêŋ
hatôm nêm
auk mavi
êndôk.**

Aposel 19:21

4.

**Nôm
takatu
ba
habitak.**

Aposel 20:2-3

5.

**Wêŋ takatu
ba habitak.**

**Aposel 5:18-20
Aposel 16:9-10**

6.

**Alalô
kapôlôŋ
ênjêk labali.**

**2 Kolin 2:12-13
Pilipai 4:6-7**

Alalô nasaê malêla takatu ba alaŋô vêmam. Ap 17:11

***Ku 6: WAPÔMBÊJ HAPESAJ ALALÔ HATHAK ANÊJ AUK BÊJ TE
LÔK HÊV KU EK NANDUM***

Auk bêj: Ku êntêk ma tem alalô nanaç abô pôk esak Wapômbêj hapesaj alalô eka. Lôk nanaç esak alalô ma Wapômbêj anêj biñdaluk anôj. Wapômbêj hapesaj alalô hatôm yanida ba intu alalôaniç auk ayala nômkama hamô lôk leñhaviç lôk kapôlôn la hêv. Wapômbêj hapesaj alalô aêj ek leñijimbiç yani lôk avômalô vi imbiç.

1. Wapômbêj Anêj Kapya hanaç nena:

1.1. Wapômbêj anêj auk hamô. Yani hapesaj pik lo lej lôk nômkama sapêj ba hik thô nena yani anêj auk hayala nômkama hamô.

“Sêbôk atu ba môj anôj ma Anyô Bêj hapesaj lej lo pik.” (Môj Anôj 1:1)

1.2. Wapômbêj anêj lahaviç hamô. Lahaviç hamô, êj ma hatôm esopa yanida anêj auk.

“Êj ma Wapômbêj hanaç, “Tem yambuliç anyô takatu ba yahapesaj lôk alim malak lo alim kamuç ma alim yaônena takatu ba êyêyê evej lôk menak êmô leñlêvôj...” (Môj Anôj 6:7)

1.3. Wapômbêj anêj kapô la hêv hamô.

“Ba intu yani lahiki hathak bôk hapesaj anyô ba êmô pik ma dojtom leñijhaviç nindum sek iyom ba êv kapô malaiç hadêj yani.” (Môj Anôj 6:6)

2. Wapômbêj hapesaj nômkama lôkthô.

2.1. Wapômbêj hanaç hathak abô ba hapesaj wak lo ayôj ma vulij lo pik ma ñgwêk! Yani hapesaj nôm takêj hathak abô atu ba yani hanaç iyom. Môj Anôj 1 ma Wapômbêj anêj kukuthiç hapesaj nômkama hêk.

2.2. Wapômbêj hapesaj anyô.

“Ma Anyô Bêj Wapômbêj hawa vongovaj ba hapesaj anyô hathak ma hayuv abôlêk auk lôkmala halôk anyô thohav. Ma anyô haviyô dahô lôkmala..” (Môj Anôj 2:7)

2.3. Wapômbêj hapesaj avi.

“Êj ma Anyô Bêj Wapômbêj hadum ba anyô hêk sôm anôj biñ ma hêv ôpêj thatha te vê ma hêv siñ hathak loñbô. Yôv ma Anyô Bêj Wapômbêj hapesaj avi hathak thatha atu ma halom yani ba hi ek anyô.” (Môj Anôj 2:21-22)

2.4. Anyô lo avi ma nômbêj ek Wapômbêj anêj nômkama takatu ba hapesaj. Wapômbêj hapesaj alalô hatôm yanida.

“Êj ma Anyô Bêj hapesaj avômalô hatôm yani da, yani hapesaj anyô lo avi êtôm yanida.” (Môj Anôj 1:27)

Osam: Jems 3:7-9

3. Wapômbêj hapesaj avômalô ba iniç auk lôk leñijhaviç ma iniç kapô la hêv hamô haviç:

3.1. Auk (ek leñimbi) Osam: Lom 12:2

- Anêj ôdôj: Alalô hatôm leñijimbi nômkama esak alalôaniç auk.

- Alalô hatôm napesaŋ nômkama lukmuk.
- Wapômbêŋ hêv auk nabaloŋ auk loŋ ek alalô naja auk esak. Èŋ ma alalô hatôm nandôŋ avômalô vi esak auk atu ba alalô apôm.
- Wapômbêŋ hêv abô ek alalô ba intu alalô anaŋ abô. Alalô hatôm nanaŋ abô lêlêyaŋ lomaloma ba nanaŋ abô imbiŋ avômalô vi.
- Wapômbêŋ hapesaŋ alalô ba ayala nena yani hamô. Ma hapesaŋ alalô ek alalô hatôm nayala Wapômbêŋ. Osam: Lom 1:20-21.

3.2. Leŋhavinj (alalô hatôm nasopa alalôda iniŋ auk) Osam: Matyu 7:12-14

- Anêŋ ôdônj: *Alalô hatôm nasopa alalôda iniŋ leŋhavinj.*
- Wapômbêŋ hêv auk nayala nena malê intu mavi ma malê intu kambom. Osam: Lom 2:15; [Aposel 24:16; 1 Kolin 4:4]
- Alalôda hatôm nasak doŋtom imbiŋ Wapômbêŋ lôk avômalô. Osam: 1 Pita 2:15-16; [Matyu 6:33]

3.3. Kapô la hêv Osam: 1 Jon 4:18.

- Anêŋ ôdônj: Alalô kapôlôŋij la hêv malêla takatu ba hatôm *indum alalô leŋijmavi mena leŋijmalaij*. Ma hatôm indum *alalô nabôi anêŋ dôêŋ mena leŋijmalaij bomaj*. Ma hatôm indum *alalô nakô mena leŋijmanij*.

4. Alalô hatôm nasopa iniŋ leŋhavinj.

Alalôaniŋ auk lôk leŋhavinj lôk kapôlôŋij leŋ hêv nindum ku imbiŋi. Kolosi 3:15-16 hanaŋ abô hathak nôm lô êntêk. Hanaŋ hathak “auk”. Ma hanaŋ nena “êndôk kapôlômim” ma abô êŋ hanaŋ hathak kapô la hêv. Ma hanaŋ nena “nôndôŋ lôk uŋgwik auk mavi sapêŋ thô imbiŋ am” ma abô êŋ hanaŋ hathak leŋhavinj ma hanaŋ alalô nasopa kobom mavi êŋ.

- 4.1. Alalô leŋhavinj anyô yaŋ ma hatôm apôm nôm mavi te ba aêv hadêŋ ôpêŋ. Alalô asopa leŋhavinj ek adum nôm êŋ. Osam: Matyu 22:37-40; Matyu 10:41-42.
- 4.2. Auk lôk lahavij ma kapô la hêv, nôm lô êŋ êmô ba intu alalô hatôm nasopa Wapômbêŋ. Mena hatôm napôlik esak Wapômbêŋ imbiŋ.
  - 4.2.1. Hatôm napôlik esak Wapômbêŋ. Osam: Jon 12:48; [2 Timoti 4:3-4].
  - 4.2.2. Hatôm nasopa Wapômbêŋ. Osam: Lom 3:21-22.
- 4.3. Wapômbêŋ hadum kobom doŋtom hadêŋ avômalô sapêŋ: anyô lo avi ma pik lêlêyaŋ. Galesia 3:26-29; [Aposel 10:34-35; Aposel 17:22-27]

5. Wapômbêŋ hapesaŋ alalô eka:

5.1. Wapômbêŋ hapesaŋ alalô ek leŋiŋimbiŋ yani lôk avômalô vi imbiŋ.

Osam: Mak 12:29-31; [Matyu 22:37-40].

5.2. Wapômbêŋ bôk hatak ku halôk alalôaniŋ lôkmala.. Osam: Aposel 17:24-27.

5.3. Avômalô ma nômbêŋ ek Wapômbêŋ. Osam: 1 Pita 1:18-19; Jon 3:16.

1 Pita 1 hanaŋ nena alalôaniŋ bumalô iniŋ bôk lo loŋ ma miŋ hik anôŋ mavi ami. Wapômbêŋ miŋ lahavij alalô namô aêŋ ami. Ba intu

Wapômbêj hêv Yisu ek nêm alalô bulubiј ba hêv alalô vê hêk alalôaniј lôkmala atu ba kambom. Yisu hama hathak alalôaniј kambom. Nôm êj hik thô nena alalô ma nômbêj hêk Wapômbêj ma.

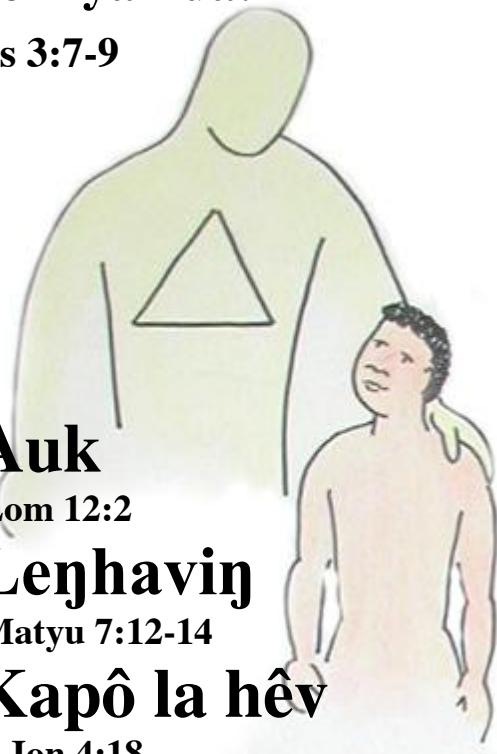
5.4. Lovak mathej anêj wapôm lomaloma - Wapômbêj hapesaj alalô tomtom yanđa yanđa hatôm yanida anêj lahaviј. Ma hêv anêj wapôm hadêj avômalô ɳaŋ tomtom sapêj. Alalô naja wapôm êj ek nanêm avômalô vi sa esak. Adum aêj, tem alalô nandumbak esak kobom asopa Yisu.

Osam: Epesus 1:13; 1 Pita 4:10; [1 Kolin 12:7-11].

Wapômbêñ hapesañ alalô hathak anêñ auk bêñ te lôk hêv ku ek nandum.

Wapômbêñ hapesañ alalô
hatôm yanida:

Jems 3:7-9

1. Auk

Lom 12:2

2. Leñhavinj

Matyu 7:12-14

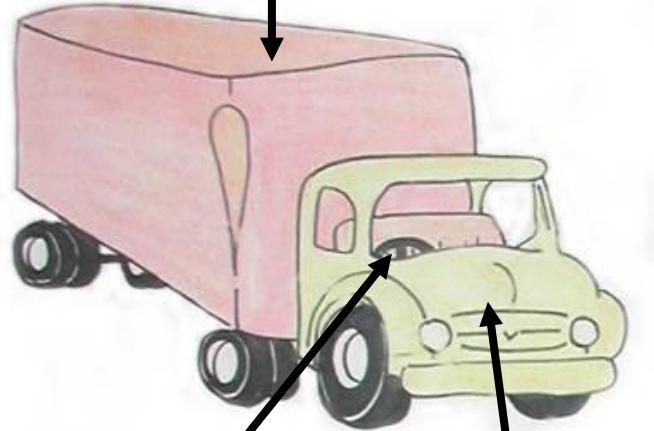
3. Kapô la hêv

1 Jon 4:18

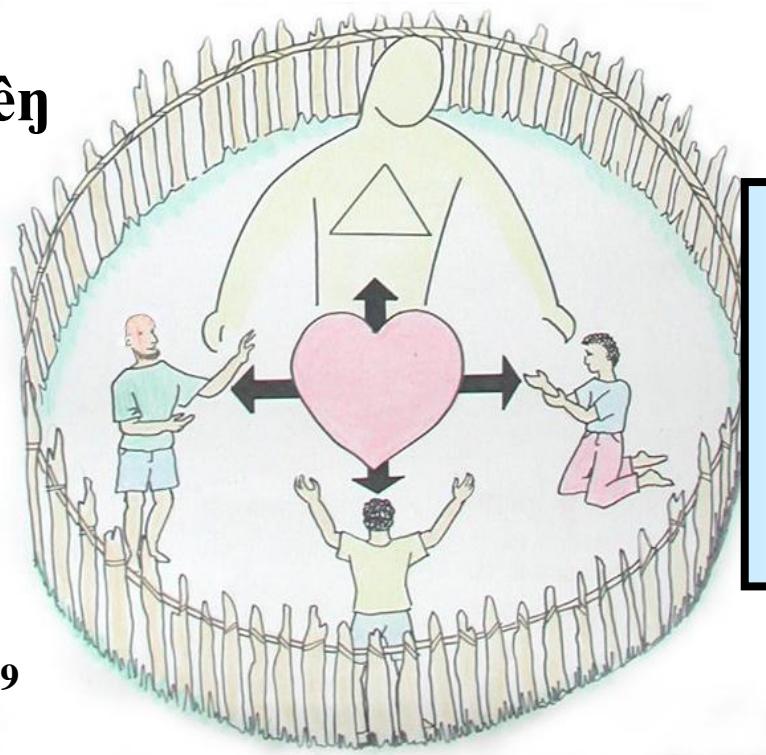
3. Kapô la hêv

2. Leñhavinj

1. Auk

Wapômbêñ
hapesañ
alalô
eka:

Avômalô
ma
nômbêñ
ek
Wapômbêñ.

Lom 3:21-22
Galesia 3:26-29

Mak 12:29-31
Aposel 17: 24-27

*Wapômbêñ hapesañ alalô
ek leñijimbiñ yani lôk avômalô vi imbiñ.*

Ku 7: SADAJ MA OPALÊ BA HADUM KU AISÊ?

Auk bêj: Ku êntêk hanaj nena Sadaj hadum ku aisê? Ma hanaj hathak: Opalê intu ma Sadaj? Halêm anêj êsê? Yani hawa auk kambom alê ek imbulij alalô esak? Yani tem indum aisê ek anêj auk kambom êj injik anôj?

1. Opalê intu Sadaj ba halêm anêj êsê? (Dahô 7a):

1.1. Wapômbêj hapesaç Sadaj. Ma dojtom hathak kambom ma Sadaj hêv yak hêk anêj loj hawa athêj bêj.

“Ya halam o hatôm ajeala iniç anyô bêj. Ma yahêv o athêj êj. Ma hômô Wapômbêj anêj dumlolê mathenj. Ma hubup hothak valu takatu ba habi deda hatôm atum hathaj. Yahapesaç o ma o abô mi hêk yamalej. Ma havej yam ma hudum kambom. Hudum ku valuselej bêj havej luvuluvu ma hudum vovak haviç avômalô ek nêñem anêm ku sa. Êj ma hudum kambom. O ma ajeala iniç anyô bêj, ma dojtom yahêv o vê lôk mama bêj hêk Wapômbêj anêj dumlolê mathenj ma miç hômô valu takatu ba habi deda malêvônj hathak lojbô ami.” (Esekiel 28:14-16)

Osam: Auk Loj Kapô 12:7-9

Wapômbêj hapesaç Sadaj ba hêv ku lôk athêj bêj hadêj yani ma miç havak balabuç la hêk loj siç ami. Sadaj lahabi imbulij ôpatu ba hapesaç yani anêj ku. Wapômbêj miç havak balabuç la ek Sadaj ami, ma dojtom Sadaj hayê auk êj ba hadum kambom hathak. Wapômbêj hapesaç Adam lo Ewa ma thai ma kambom mi. Ma dojtom Sadaj hasuvuliç Wapômbêj anêj abô ba thai êvhavij Sadaj anêj abôyaç ma êpôlik hathak Wapômbêj anêj abô. Nôm êj hadum ba hêv lôklokwaç hadêj Sadaj hamô pik êntêk.

1.2. Sadaj ma Anyô Bêj bôlôj êntêk êj. ‘Bôlôj êntêk êj anêj ôdôj nena pik lêlêyaç. Aêj ba Sadaj hadum ku yenak ek imbulij Wapômbêj anêj ku.

Osam: 2 Kolin 4:4

[Ma hêk Wapômbêj Anêj Kapya buyaç ma hanaj nena Sadaj ma “anyô môj atu ba hayabiç pik êntêk”: Jon 16:7-11; Jon 12:31.]

1.3. Sadaj lahavij êlêm ek imbulij avômalô ek nimbitak kambom anôj:

- Aêj ba noyabiç am: osam 1 Pita 5:8.
- Sadaj anêj ku te atu ba hadum ma lahavij indum avômalô nêkô: 2 Timoti 1:7; [Lom 8:14-15]

2. Sadaj hasau nena hadum nôm mavi ek embalonj alalô ma nêm vovaj êndêj alalô: (Dahô 7b)

2.1. Sadaj ma abôyaç anêj alaç:

Osam: Jon 8:44

- Avômalô ethak ik kôm halôk lôm ek êvôv alim hathak. Alim hama kisi ma tem ni enjaç kôm êj. Ma kôm havôv alim ma ba hasau alim ek ni enjaç yani. Êj ma lôm hik alim êj.

- Pik bute atu ba elam nena India ma avômalô ethak evak adêk ba hik mōngi hamô. Thêlô epesaç hathak iyak anôñ. Ma êñgô iyak bute ba abyaj yaôna. Ma ibutiñ yak hathak iyak êñj ba êthô hamô. Ma etak valu yaônena doho halôk iyak atu kapô. Ma mōngi hayê iyak ba hayô ek ênjê nena malê aêñ. Ma hasoñ bañ hayô iyak abyaj ek enja valu atu hamô. Môngi haluñ bañ, êñj ma miñ hatôm êmbôv bañ vê ênjêk iyak abyaj ami. Lôk miñ hatôm êsôv ami ek malê nena bôk êthô yak hamô alokwaj. Ma mōngi miñ habi bañ vole ek etak valu ami. Êñj ma hatôm nebaloñ mōngi. Êñj ma hêv ñama hadêñ mōngi.
- Avuñ wov (English: wolf) ma avuñ kamuñ bêñ ba êmô loj thilibuñ anôñ. Avômalô doho idum thakanij avuñ hathak kobom êntêk: Ivuñ biñ halôk ais kapô hatôm ñgwathôk. Ma alim thalalej ma ethav hathak biñ ma. Vêm ma avuñ wov hayô ba halami thalalej, êñj ma biñ hayañ dahalañ. Ba intu halami yanida anêñ thalalej. Ma thalalej êñj halom hêk halej ba hama.

2.2. Sadaj hêv i liliñ hatôm ajeña lôk deda. Osam: 2 Kolin 11:14

- Kambom ma hatôm lôm atu ba havôv alim. Lôk hatôm yak atu ba havaloñ mōngi loj hamô. Lôk hatôm biñ ma atu ba havatho avuñ wov vônô. Êntêk ma hatôm dahô atu ba hik thô nena kambom hathak havaloñ alalô aisê.
Osam: Galesia 5:19-21; [Lom 6:23]
- **Sadaj hathavuthiñ kambom hathak nôm mavi atu ba Wapômbêñ hapesañ.** Yani hêv nôm takêj lela liliñ. Anêñ anôñ ma alalô abuliñ nôm mavi hathak nôm kambom. Êñj ma hêv malaiñ bêñ hadêñ alalô lôk avômalô vi haviñ.

<i>Lojôndê naja auk esak</i>	<i>Kobom mavi</i>	<i>Kambom atu ba habitak hathak Sadaj anêñ hasau.</i>
Alokwañ va atu ba hamô ku kapô Iden	Nôm: Wapômbêñ hanaj hadêñ Adam lo Ewa nena alokwañ êñj tem indum thai nimbitak avômalô lôkauk bêñ. Adam lo Ewa êvhaviñ Sadaj anêñ abôyañ. Ma eyañ alokwañ va atu ma dahôlôñ hama.	Sadaj hanaj hadêñ Adam lo Ewa nena alokwañ êñj tem indum thai nimbitak avômalô lôkauk bêñ. Adam lo Ewa êvhaviñ Sadaj anêñ abôyañ. Ma eyañ alokwañ va atu ma dahôlôñ hama.
Elali i	Avi lo anyô atu ba ewa i iyom intu nedali i.	Avômalô takatu ba miñ ewa i ami, ethak elali i ma miñ esopa Wapômbêñ anêñ abô balabuñ ami. Ma avômalô takatu ba ewa i ma ethak elali anyô lo avi atu ba miñ iniñ ami.
Valuselej	Valuselej hêv avômalô iniñ êv i sêkêya sa.	Avômalô leñjhaviñ valuselej. Ma leñjhaviñ avômalô vi iniñ nômkama. Lôk êv valu ek avômalô idum kambom hathak.

3. Kambom hêv vovaŋ hadêŋ alalô. Sadaj hawa alalôaniŋ êv i sêkêya lôk leŋiŋhaviŋ ba hasau alalô hathak.

Êntêk ma dahô doho ek nanjê: (Dahô 7c)

1) Alalô athak abam alalôdaniŋ ku lôk nômkama ma lôklokwanj lôk athêŋ bêŋ:

“Habam ida vêm ma mama. Ma hatauvij i ma hawa auk bêŋ.”

(Êmô Mavi 11:2) [nôŋgô Jems 4:6 haviŋ]

“*Habam yani da*” anêŋ ôdôŋ nena *hasor nena yani iyom intu anyô lôk athêŋ bêŋ ba hamô vulij ek avômalô lôkthô.*

“*Hatauvij i*” anêŋ ôdôŋ nena *anyô lôk athêŋ bêŋ ma dojtom miŋ hêv anêŋ athêŋ liŋ ami.*

2) Anyô lo avi inij thethaŋak nedali i mayaliv lôk inum ŋaŋ maniŋ ba molo havôv i hi loŋjôndê kambom: Avômalô miŋ eyaŋ nôm ami ma tem nema. Ondali oda vônim, êŋ ma Wapômbêŋ halôk hathak auk êŋ. Ma dojtom miŋ asopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ami, êŋ ma thethaŋak tem imbuliŋ alalô ma avômalô vi imbiŋ.

Osam: 1 Jon 2:16.

3) Nômkama takatu ba ayê hathak maleŋ halôk alalô leŋiŋ ek nandum kambom: hatôm valuseleŋ lôk nômkama.

Osam: 1 Timoti 6:9-10.

4) Havak alalô vose hi lodôŋlôdoŋ hatôm alalôdaniŋ thalaleŋ lôk ŋê môlô. Sadaj lahaviŋ imbuliŋ alalôaniŋ athak dojtom êŋ.

Osam: Jems 3:7-10.

5) Avômalô êvhaviŋ evaki vose hi lodôŋlodôŋ – Sadaj lahaviŋ imbuliŋ alalôaniŋ athak dojtom êŋ:

- Avômalô êvhaviŋ anêŋ unyak matheŋ te evaki vose hi ôdôŋ nenanena. Osam: Jems 3:14-18

- Unyak matheŋ yaŋ ethak leŋiŋjaŋa hadêŋ yaŋ ba evak i vose hi lodôŋlodôŋ.

Osam: Jems 4:1-3; 1 Kolin 3:4-5,16-17; [Kolosi 3:12-15; Lom 14:3-4,10-13; Galesia 1:6-9]

- *Sadaj hapôlik hathak etak kapôlôŋiŋ ek anyô yaŋ lôk etauiŋ avômalô inij leŋiŋmaniŋ ma avômalô inij ethak dojtom haviŋ i*

6) Kô – Sadaj anêŋ ku te ma kô. Sadaj havaloj alalô loŋ hathak kobom kô ek malêla takatu ba alalô leŋiŋhaviŋ nandum ma miŋ hatôm nandum ami.

Osam: Luk 12:4; [1 Pita 3:14]

4. Wapômbêŋ anêŋ auk loŋ kapô mavi doho hêk ek alalô.

4.1. Ôpatu ba alalô nakô esak intu Wapômbêŋ iyom: Luk 12:4-7; 2

Timoti 2:25-26

4.2. “Wapômbêŋ hanaj nena, ‘Yahayala yenaŋ auk atu hathak anêm lôkmala ma hamô haviŋ ya. Auk takêŋ ma auk mavi ek nêm o sa ma miŋ auk ek nêm malaiŋ êndêŋ o ami. Auk takêŋ ma yahêv ek nôŋgwêk lêlê esak ek malêla takatu ba tem vêm ma yanêm embeŋ yam.’ ” (Jelemaia 29:11)

4.3. Opalê intu tem lovak ek vovak? Wapômbêj tem lovak ek vovak ênj.
Ma anênj avômalô tem nêmô lovak ênj kapô esak Yisu.
Osam: Lom 8:35-39.

Sadañ ma opalê ba hadum ku aisê?

- Wapômbêñ hapesañ Sadañ.: Esekiel 28:14-16
- Sadañ ma Anyô Bêñ bôlôñ êntêk êñ: 2 Kolin 4:4
- Sadañ lahavinj êlêm ek imbulij avômalô ek nimbitak kambom anôñ: 1 Pita 5:8

1 Pita 5:8: “Nupuk am loj ba nôñgwêk lêlê. Ôpatu ba lamanij ek môlô ma Sadañ atu ba kapôñôñô inañ avuñ laion ba habôlêm môlô haveñ ek esañ ba enjañ lêvôkê.”

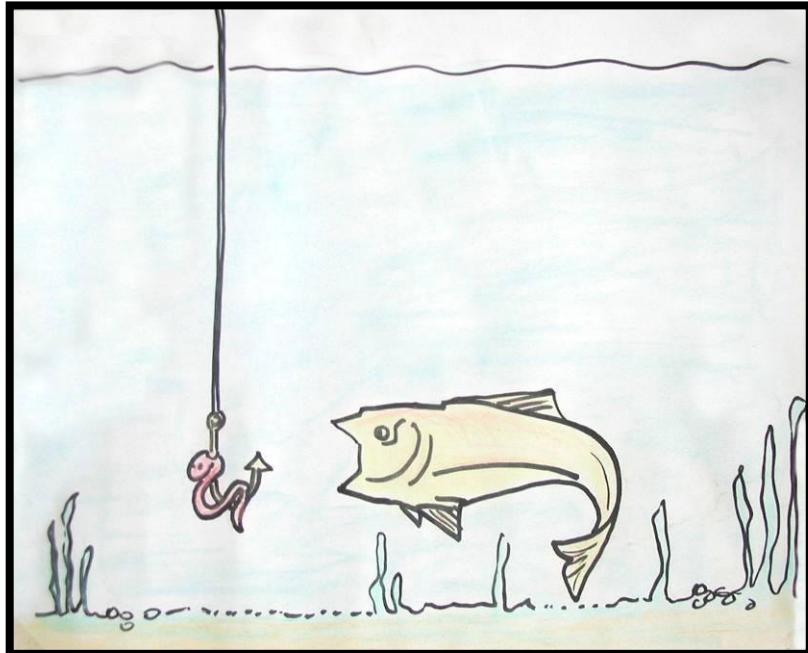

**Sadañ anêñ ku te
atu ba hadum ma
lahavinj indum
avômalô nêkô.**

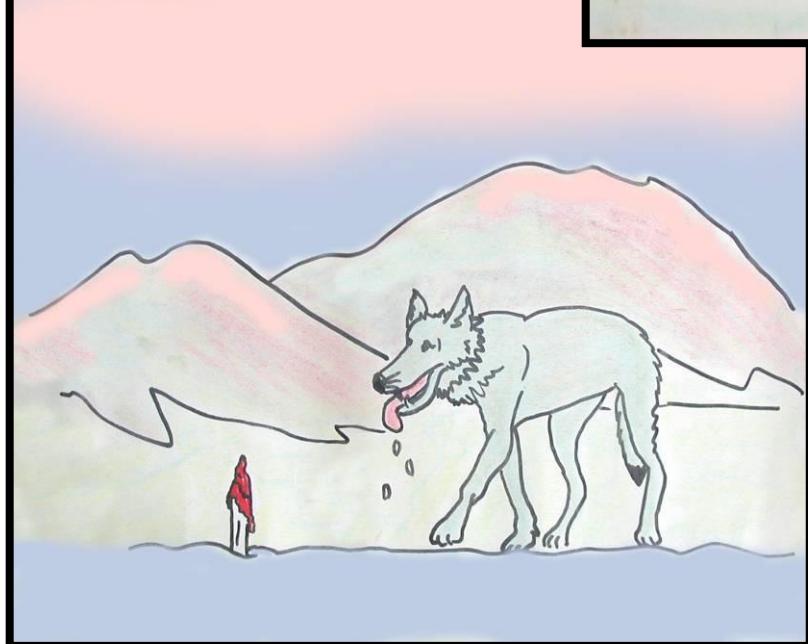
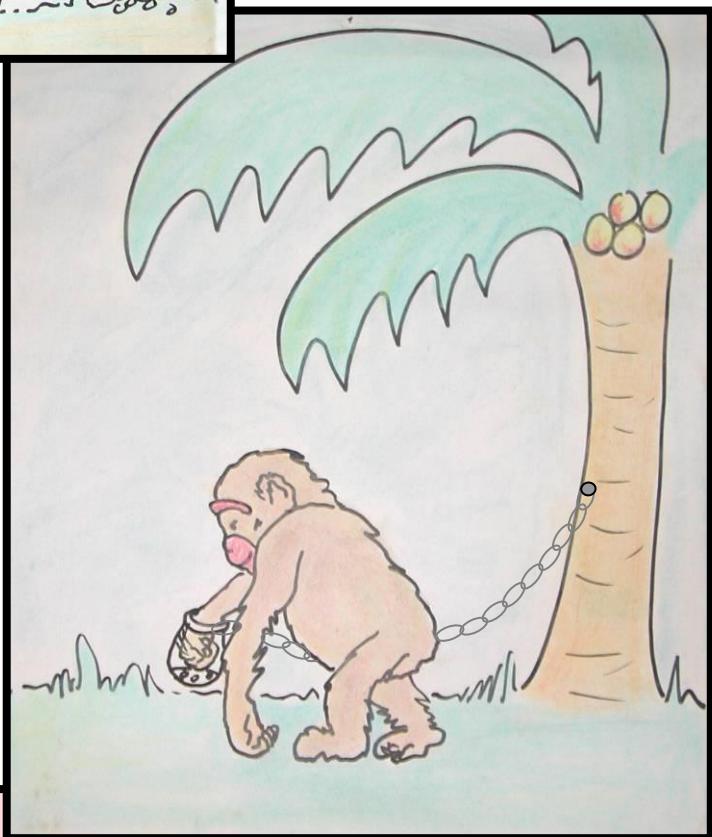
**“Ma Wapômbêñ hêv dahô lôkliñyak
lôk dahô leñiñhavinj avômalô lôk
dahô hapôvinj anyô ek nindum mavi.
Ma miñ hêv dahô atu ba indum
anyô ba nêkô ami.”**

2 Timoti 1:7

**Sadañ ma
abôyañ anêñ
alañ.**

Jon 8:44

**Sadañ hêv i
liliñ hatôm
aŋela lôk deda:**

2 Kolin 11:14

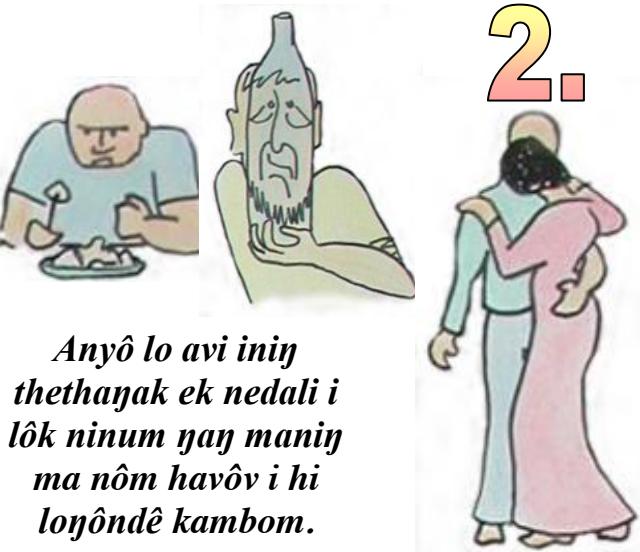
Kambom hêv vovanj hadêñ alalô

1.

Alalô athak
abam alalôdaniñ
ku lôk nômkama
ma lôklokwañ
lôk athêñ bêñ

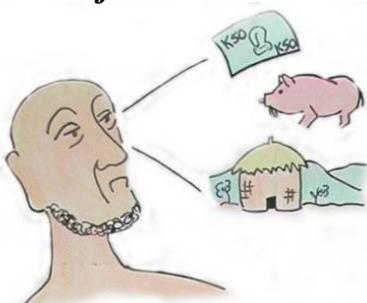
2.

Êmô Mavi 11:2

1 Jon 2:16

3. Nômkama takatu
ba ayê hathak
maleñ halôk alalô
leñiñ ek nandum
kambom: hatôm
valuseleñ lôk nômkama.

1 Timoti 6:9-10

4.

*Havak alalô
vose hi
lodôylôdoj hatôm
alalôdaniñ thalaleñ
lôk ñê môlô.*

Jems 3:7-10

5.

*Avômalô êvhaviñ evaki vose hi
lodônlodôn*

Jems 3:14-18

6.

Kô

Luk 12:4

Ku 8: WAPÔMBÊJ LAHAVIJ ALALÔ BA HÊV ANÊJ ABÔ BALABUJ

Auk bêj: Wapômbêj hêv abô balabuј hadêj alalô. Abô balabuј ma Wapômbêj anêj abô balabuј hêk ek alalô nasopa. Abô balabuј hêv alalô sa ek nayala nena Wapômbêj ma mathej. Yani hapesaј alalô ek namô êtôm anêj lahaviј. Ma anêj abô balabuј takêj hik Wapômbêj anêj lojôndê atu namô aisê thô hadêj alalô. Alalô adum ek nasopa abô balabuј takêj, ma dojtom alalô athak aêv yak. Abô balabuј hik alalôaniј kambom thô anôj oyaј. Alalô miј hatôm nasopa abô balabuј esak alalôaniј lôklokwaј ami.

1. Abô balabuј alisê intu bêj ek vi

Anyô te hanaј hik Yisu liј nena balabuј alisê intu bêj ek vi. Hosam Yisu' anêj abô viyaj hêk Matyu 22:36-40.

2. Wapômbêj anêj abô balabuј laumiј (Etak Ijip 20:1-17)

Abô balabuј laumiј êntêk ma Wapômbêj anêj balabuј. Yani hêv abô takêj hadêj alalô. Balabuј takêj hik malêla takatu ba yani lahaviј alalô namô aisê thô. Ma balabuј laumiј takêj ma hatôm ujlôv ek hayaј alalô kisi. Alalô ayê ujlôv êj ma alalôaniј auk lôk kapôlôniј tem ênjék labali.

2.1. Balabuј 1 hi 4 hik kobom lejijhaviј Wapômbêj thô hadêj alalô.

1. Wapômbêj lahaviј alalô lejijimbiј yani êmôj ek avômalô lôk nômkama lôkthô.
2. Alalô miј nabaloј Anyô Bêj la loj imbiј ami.
3. Alalô miј nandam Wapômbêj anêj athêj oyaј ami.
4. Wak bahejvi ba lahavuju ma alalô naja lovak. Auk êj hik thô nena ewa lovak ma nômbêj. Lôk hik thô nena Wapômbêj tem eyabiј alalô.

2.2. Balabuј 5 hi 10 ma hadôj alalô hathak lejijimbiј avômalô vi.

5. Nandovak alalôaniј kamik lo katik.
6. Miј naјgik anyô vônô oyaј ami.
7. Natak sek waliliј.
8. Natak vani.
9. Natak abôyaј.
10. Miј natańtańi esak avômalô vi iniј nômkama ami.

Balabuј laumiј êntêk ma hêk Wapômbêj Anêj Kapya ma vi dedauј hêk haviј. Balabuј bêj anôj hêk Tabô Bô.

3. Abô balabuј anêj auk anôj

Avômalô miј eyala nena Wapômbêj hêv abô balabuј hathak ôdôj alê ami. Ba intu Yisu hik balabuј anêj ôdôj thô hadêj thêlô. Êntêk ma balabuј doho atu ba Yisu hanaј hathak:

3.1. Balabuј te bahejvi ba lahavute hanaј nena miј nuŋwik anyô vônô ami. Ma dojtom Yisu hanaј nena lemmaniј hadêj mamuyaј ma lêk hatôm hômô balabuј bu êj lu yôv. Osam: Matyu 5:21-22

3.2. Ma balabuј te bahejvi ba lahavuju hanaј nena miј undum sek imbiј opalê atu ba miј unim ami. Ma dojtom Yisu hanaј nena howa

auk kambom hathak anyô mena avi la ma lêk hatôm hômô balabuŋ bu êŋ lu yôv. Osam: Matyu 5:27-28

3.3. Abô balabuŋ hadôŋ alalô nena alalô lejimbiŋ alalôaniŋ avômalô. Lôk lemimbij anêm avômalô êtôm lemhavij oda. [Leviticus 19:18] Ma doŋtom Isael iniŋ njê bêŋbêŋ êdôŋ nôm atu ba miŋ hêk Wapômbêŋ Anêŋ Kapyä ami. Êdôŋ nena lemimbij anêm avômalô ma ôpôlik esak anêm njê kambom. Yisu hanaj nena auk êŋ ma kambom ba hanaj nena lemimbij anêm avômalô kambom lôk oteŋ mek ek i imbiŋ. Osam: Matyu 5:43-44

4. Wapômbêŋ hapesaŋ alalô hathak auk yu:

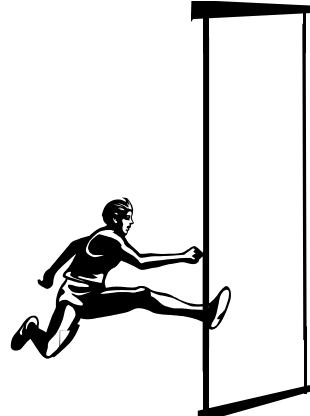
- 4.1.** Môŋ ma hapesaŋ alalô ek laimbiŋ alalô lôk nayala nena yani lahavinj alalô.
Osam: Matyu 22:36-38
- 4.2.** Haveŋ yam ma Wapômbêŋ hapesaŋ alalô ek leŋinjimbiŋ alalôaniŋ avômalô.
Osam: Matyu 22:39-40
- 4.3.** Yisu hanaj nena balabuŋ lôkthô hamô balabuŋ ju êntêk êŋ kapô.

5. Vauna ek namô abô balabuŋ lu

Anyôla miŋ hasopa abô balabuŋ bunate ami, ma lêk habuliŋ abô balabuŋ yôv. Ma hatôm hamô balabuŋ sapêŋ lu. Êŋ ma hik thô nena malaiŋ bomaj ek nasopa abô balabuŋ ba anyôla miŋ hatôm ami. Alalô lejimbiŋ auk êŋ esak loŋôndê yaŋ. Avuŋ kambom te hêk ba ibi yak seŋ halôk ba êthô hêk. Ma doŋtom yak êŋ budum te hêv yak ma avuŋ êŋ hatôm êsôv ba ni. Osam: Jems 2:10

Avômalô vi leŋinjhabi nena thêlô hatôm nebaloj balabuŋ laumiŋ atu loŋ.

Ma doŋtom Yisu hik thô nena alalô ma miŋ matheŋ anôŋ hatôm nabaloŋ abô balabuŋ takêŋ loŋ ami.

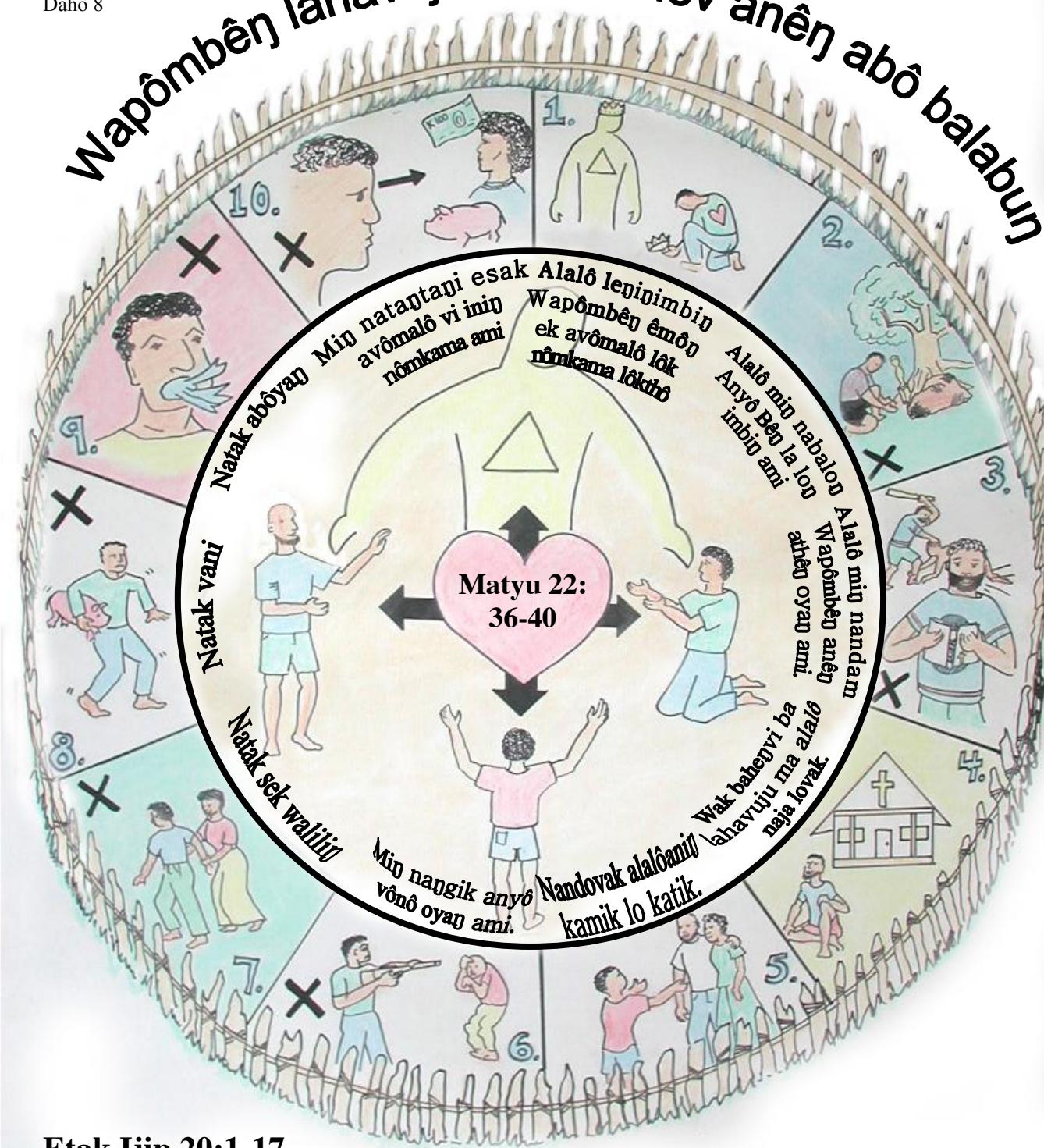
Nonaŋ abô takêntêk viyaŋ. Undum nôm êŋ êmô ôdôŋ yaônena. Vêm ma nonaŋ êndêŋ ôdôŋ bêŋ ek nêwê viyaŋ.

- 5.1. Palisi ma Islael iniŋ ñê bêŋbêŋ hathak kobom nesopa Wapômbêŋ.
Yisu hanajaisê hathak thêlô hêk Matyu 5:20?
- 5.2. Wapômbêŋ hêv abô balabuŋ eka? Osam: Galesia 3:19-25.
- 5.3. Abô balabuŋ hapolê kambom anêŋ yak vê e? Malê hapolê kambom anêŋ yak vê hêk alalô? Osam: Galesia 3:19-25.
- 5.4. Alalô nasopa abô balabuŋ ek Wapômbêŋ nêm alalô bulubiŋ e?
Osam: Lom 3:20-24.
- 5.5. Leŋhaviŋ hathak doŋtom haviŋ abô balabuŋ ma aisê? Osam: Lom 3:20-24.
- 5.6. Malê te intu hadum ba Wapômbêŋ halam alalô nena thêthôŋ? Osam: Lom 3:24-26.
- 5.7. Lemhaviŋ anêm avômalô ma hatôm hosopa balaluŋ lôkthô aisê?
Osam: Lom 13:8-10.

6. Yisu halêm ba intu abô balabuŋ hik anôŋ

- Yisu hanaj nena yani halêm ek abô balabuŋ injik anôŋ. Yisu iyom intu matheŋ anôŋ ba hatôm eyabiŋ abô balabuŋ sapêŋ. Osam: Matyu 5:17; Jon 8:46; 1 Pita 3:18.
- Alalô aveŋ haviŋ Wapômbêŋ ma miŋ alalô amô balabuŋ vibij ami.
Osam: Galesia 5:18.
- Balabuŋ hik anôŋ hathak leŋhaviŋ. Osam: Lom 13:8-10

Wapômbêñ lahavin alalô ba hêv anêñ abô balabun

Etak Ijip 20:1-17

Matyu 5:21-22, 27-28, 43-44

Matyu 5:17

Galesia 5:18

Lom 13:8-10

Yisu hanaj nena balabuñ lôkthô hamô balabuñ ju êntêk êñ kapô: Matyu 22:36-40.

Ku 9: ALALÔ ADUM KAMBOM EKA?

Auk bêj: Ku êntêk ma aisê ba avômalô ethak idum kambom. Auk bêj ma avômalô ma leñijdañ ba esopa iniñ leñijhaviñ iyom. Wapômbêj hapesañ avômalô ek nesopa lojôndê atu ba yani lahaviñ. Êj ma Wapômbêj anêj auk. Ma dojtom avômalô miñ esopa Wapômbêj anêj auk ami. Ba intu thêlô ibuliñ thêlôda lôk avômalô vi haviñ.

1. Wapômbêj hapesañ alalô hathak anêj auk bêj te lôk hêv ku ek nandum.
Ku 6 ma abô êntêk hêk.
2. Wapômbêj lahaviñ alalô ba intu hêv abô balabuñ hadêj alalô. Ku 8 ma abô êntêk hêk. Abô balabuñ takêj ma mavi ek alalô. Hanaj hadêj alalô hathak namô lo nambeñ aisê. Abô balabuñ takêntêk ma mavi ek alalô, ma aisê ka malaiñ ek alalô nasopa?
3. **Kilisi bôk hanañ Palisi iniñ kambom bêj.** Palisi ma Islael iniñ njê bêjbêj unyak mathenj. Thêlô ititiñ Tabô Bô. Ma esoñ nena esopa Wapômbêj anêj abô balabuñ sapêj. Ma enañ abôyañ ma dojtom idum nômla yañda. Yisu hanañ nena êj ma kambom. Abô takêntêk ba hêk Matyu ma tem ôpôm Palisi iniñ kobom atu ba enañ abôyañ ma idum nômla yañda ma aisê? (Undum ku êntêk êmô ôdôñ yaôna kapô mena oda la.)
  - 3.1. Matyu 23:23-24
  - 3.2. Matyu 23:25-26
  - 3.3. Matyu 23:27-28
  - 3.4. Matyu 6:1-4
4. **Abô loj kapô hathak anyô ju etej mek: Luk 18:9-14**
(Ôdôñ doho nindum abô loj kapô êntêk anêj dahô.)
  - 4.1. Palisi hêv lamavi hadêj Wapômbêj hathak malê? (thañañ 11-12)
  - 4.2. Ma anyô hawa takis hanañ malê hadêj Wapômbêj? (thañañ 13)
  - 4.3. Yisu hanañ abô loj kapô êj anêj ôdôñ bêj aisê? (thañañ 14)
  - 4.4. Yisu hanañ abô loj kapô êj aisê? Ma opalê la intu hanañ haviñ i?
(thañañ 9)
5. **Alalô kapôlôñ ma kobom lôkthô hathak hik i thô halêm yaiñ. (Dahô 9a)**
(Avômalô loj vi ethak elam “kapôlôñ” nena, “biñdaluk” ma vi ma “lasoam” ma vi ma kupik bula.)
  - 5.1. **Nôm takatu ba hamô anyô kapôlôñ ba hale yaiñ intu hadum anyô ibitak lelaik hêk Wapômbêj ma.**
Ma nôm eyañ miñ hadum anyô ibitak lelaik ami:
Osam: Mak 7:14-23.
  - 5.2. **Wapômbêj hayê avômalô kapôlôñiñ ba hayala iniñ bôk lo loj.**
Osam: Luk 16:14-15

5.3. Abô loj kapô hathak alokwaŋ mavi lôk alokwaŋ kambom: Luk 6:43-45

- Wapômbêŋ hayabij anêm lôkmala → Anêm ku anêŋ anôŋ tem mavi
- Oda hoyabij anêm lôkmala → Anêm ku anêŋ anôŋ tem kambom

6. Malêla takatu ba tem ôpôm ênjêk ôpatu ba miŋ hasopa Wapômbêŋ ami: (Dahô 9b)

6.1. Kambom hathak halêm anêŋ kapôlôŋij: Galesia 5:19-21; [Lom 1:28-32].

- Sek waliliŋ
- Leŋhabi ba idum kobom mama lomaloma
- Enaŋ hik ŋgôk liŋ ek nêm i sa
- Leŋmanij lôk ik anyô vônô
- Leŋdaŋ lôk paloŋ
- Leŋhavinj athêŋ bêŋ
- Vani
- Ébô i lôk auk thôŋôthôŋ

6.2. “Nôm kambom takêntêk halêm anêŋ anyô kapô ba intu hadum anyô ibitak lelaik hêk Wapômbêŋ ma.” (Mak 7:23)

6.3. Avômalô esopa lojôndê atu ba tem nênm yak. Èŋ ma habi thêlô maleŋ siŋ ba miŋ hatôm neyala nômla te ami.

Osam: 2 Kolin 4:4

7. Wapômbêŋ anêŋ ku anêŋ lêlêyaŋ mavi hêk ek alalôaniŋ lôkmala. Êntêk ma Lovak Matheŋ anêŋ ku atu ba hadum hathak alalôaniŋ lôkmala: Galesia 5:22-26

- Leŋiŋhavinj i
- Leŋiŋmavi
- Émô yôhôkna
- Émô malinjyaô
- Èv avômalô vi sa
- Idum mavi hadêŋ i

8. Uduŋ ek noteŋ mek ma lemimimbi esak nôm takêntêk vêmam ka noteŋ mek:

8.1. Dahô 1: Êntêk ma dahô atu ba hik kobom mek thô hadêŋ o. Ma lemimibî abô takatu ba hêk Wapômbêŋ Anêŋ Kapya ba onja êtôm anêm mek oteŋ. Kapya Yeŋ 23:

“Wapômbêŋ ma yenaŋ alaŋ
ba intu miŋ yahêv yak hathak nômlate ami.

Halom ya hi loj kaluŋ mavi atu
ma hadô ya hêk habobo ŋaŋ mavi atu ek yanja lovak
ba hêv lôklokwaŋ lukmuk hadêŋ ya.

Ma halom ya halom kobom anêŋ lojôndê thêthôŋ atu
ek nanêm athêŋ êndêŋ yani.

Aêntu yahalom lojôndê atu ba momaŋiniŋ bêŋ hayô ya vôv
hatôm ŋê ŋama iniŋ loj,

ma hovej havinj ya ba tem miŋ yakô ek nôm kambom la ami.
 Ma anêm kôm lôk okdiba hêv ya thêvô hêk malainj atu ba tem
 êpôm ya.
 Ma hêk yenaŋ ñê kambom maleŋinj ma hôpôpêk nômbêŋ ek
 yaŋgaŋ.
 Ma hoŋgasô nôm lêŋlêŋ hayô hamô yaleŋkadôk ek hôêv athêŋ
 hadêŋ ya.
 Ma yanaŋ tase ma hoŋgasô halôk aleba hayô siŋ ba halelope.
 Avanôŋ biŋ nena anêm kobom mavi lôk anêm lemhaviŋ tem êmô
 imbiŋ ya êtôm wak nômbêŋ intu ba yahamô
 lôkmala,
 ma tem yamô Wapômbêŋ anêŋ unyak êtôm wak nômbêŋ intu
 sapêŋ.” (Kapyä Yeŋ 23)

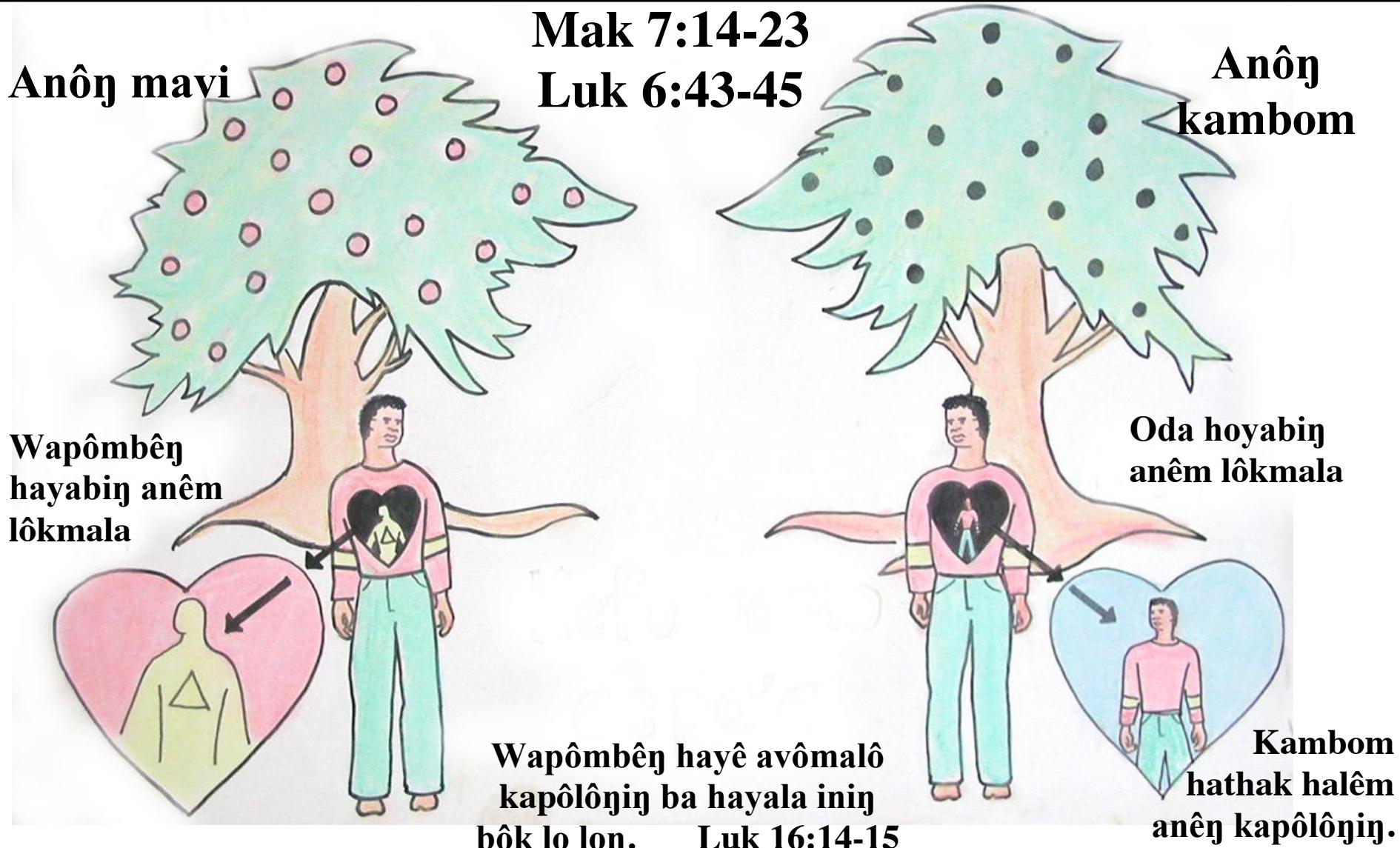
Êntêk ma loŋôndê mek te ek oteŋ hêk Kapyä Yeŋ 23: “Wapômbêŋ, o
 ma yenaŋ alaŋ. Nêm ya sa ek yanêmimbiŋ nena hôêv ya sa ba miŋ
 yahêv yak hathak nômlate ami. Hôêv lovak lôk labali hadêŋ ya. Ma
 hôêv ya lôklokwaŋ. Ma huik loŋôndê mavi thô hadêŋ ya. Ba loŋôndê
 atu ba yahasopa habitak momaŋiniŋ kambom ma tem yanêmimbiŋ o
 denaŋ. Mena habobo yama ma tem yanêmimbiŋ o denaŋ. Hômô havinj
 ya ba intu tem miŋ yakô ek nômla ami. Tem yaŋgaŋ nômbêŋ imbiŋ o
 ma yenaŋ ñê kambom tem nêgê iyom. O lemhaviŋ ya ba hudum
 kobom mavi hadêŋ ya. Aêŋ ba tem yanêmimbiŋ o êtôm wak nômbêŋ
 intu sapêŋ.”

8.2. Dahô 2: Osam: Epesus. 3:16-18. Êntêk ma loŋôndê mek te ek oteŋ hêk Epesus 3:16-18: “Anyô Bêŋ, yahateŋ mek ek o ma nômkama
 lôkthô anêŋ alaŋ lôkmaŋgiŋ nena nêm Lovak Matheŋ êndôk ya
 kapôlônj ek embatho ya loŋ esak anêm lôklokwaŋ bêŋ ek Kilisi enja
 loŋ êmô ya kapôlônj esak yenaŋ yahêvhaviŋ. Ma yahateŋ mek nena
 Wapômbêŋ anêm lemhaviŋ ma undum ba yamiŋ lôklokwaŋ êtôm a
 anêŋ ñgalôk halôk pik ba havaloŋ loŋ ek yayala nena Kilisi anêŋ
 lahaviŋ ma bêŋ anôŋ ba anêŋ daim hathak bomaj ma halôk bomaj
 ba hi ma anêŋ vova ma hi ba hi iyom.”

8.3. Ma Wapômbêŋ Anêŋ Kapyä ma abô takêntêk hêk ba nôŋgô ba osam ek êtôm anêm mek. (Mena osopa oda lemhaviŋ ba nôŋgô abô
 yaŋda atu ba hêk Wapômbêŋ Anêŋ Kapyä.):

1. Lom 8:28-29
2. Lom 8:35-39
3. Jon 6:37-40
4. Pilipai 2:5-11
5. Pilipai 4:4-7
6. Kapyä Yeŋ 139:23-24
7. [Kapyä Yeŋ 51]

Alalô kapôlôŋ ma kobom lôkthô hathak hik i thô halêm yainj

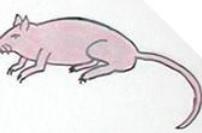
**“Nôm kambom takêntêk halêm anêŋ
anyô kapô ba intu hadum anyô ibitak
lelaik hêk Wapômbêŋ ma.”** *Mak 7:23*

**Kambom hathak
halêm anêŋ
kapôlônij:**
Galesia 5:19-21

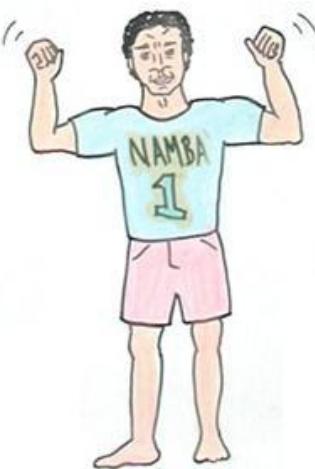
2 Kolin 4:4

**Êbô i lôk
auk thôjôthôŋ**

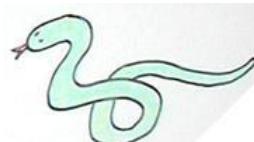
Vani

**Lejhaviŋ athêŋ
bêŋ**

**Sek waliliŋ
Lejhabi ba idum kobom
mama lomaloma**

**Enaŋ hik ŋgôk liŋ
ek nêm i sa**

**Lejmaniŋ lôk ik
anyô vônô**

**Wapômbêŋ
anêŋ ku anêŋ
lêlêyan mavi hêk
ek alalôaniŋ
lôkmala.**

Galseia 5:22-26

Ku 10: ALALÔ TEM NAPÔM VULI ALÊ ESAK ALALÔANIJ KAMBOM

Auk bêj: Avômalô esopa lojôndê lokbañ, êj ma ibulinj Wapômbêj anêj auk mavi ba tem nêpôm malaiñ. Avômalô takatu ba esopa lojôndê lokbañ êj iniñ lôkmala tem nêpôm malaiñ lomaloma ni ba ni. Wapômbêj anêj lojôndê mavi te hêk ek alalô.

1. Lojôndê lokwañju hêk. Lojôndê yañ ma bêj ma yañ ma yaôna lôk.

(Dahô 10a)

Osam: Matyu 7:13-14

1.1. Lojôndê yaôna ma halom alalô hi Wapômbêj.

1.2. Ma lojôndê bêj ma halom alalô hi loj nanêm yak.

1.3. Kambom habitak anêj ñgôk anêj loj aêntêk:

“O vulij lôkbôk, hôêv yak anêj lej ba hôlêm pik,
bôk hotauvíj pik lêléyañ bêj anôj iniñ athêj ma lêk êv o hôlôk ba
hôlêm.

Bôk honañ hadêj oda aêntêk, “Tem yana malak lej ba yanêm
Wapômbêj anêj vulij sapêj liliñ ba nêmô ya vibij ma
yamô vulij ek i.

Ma tem yamô êtôm kiñ êmô dum atu ba Wapômbêj nenanena
ethak dojtom halôk.

Tem yasak ba yana vulij anôj ba tem yamô êtôm Anyô Bêj Lej Anôj
Biñ.” (Aisaia 14:12-14)

Wapômbêj hapesaj ajeña. Thêlô ma ñgôk mavi. Sadaj ma mavi aej
iyom, vêm ma hadum kambom. Yani lahaviñ imbitak êtôm
Wapômbêj. Ma ajeña vi esopa yani. Ma yani lôk anêj ñê ku ma ñgôk
lelaik.

1.4. Kambom habitak haviñ avômalô aêntêk:

“Alim lomaloma nômbêj atu ba Anyô Bêj Wapômbêj hapesaj te
miñ anêj auk esau abôyañ hatôm umya ami. Umya iyom anêj auk
abôyañ hamôj ek alim vi, ba umya hanañ hadêj avi, “Anyô Bêj
bôk hanañ aisê hadêj mamu. Mamu nojgwaj alokwañ takêntêk ba
hamiñ ku kapô anêj va andô, mena malê?”

Avi êj hanañ hadêj umya êj nena, “Yai nañgañ alokwañ nômbêj
êntêk hamiñ ku kapô anêj va; ma dojtom Anyô Bêj hanañ, ‘Miñ
mamu nojgwaj alokwañ atu ba hamiñ ku malêvôj anêj va mena
mamu nôsôm ami. Tem mamu noma’.”

Êj ma umya hanañ hadêj avi êj, “Tem miñ mamu noma ami!
Anyô Bêj hayala nena wakma atu ba mamu oaj ma tem mamu
malem ekyav ma mamu tem nôtôm Anyô Bêj. Mamu tem noyala
nômkama mavi lo kambom sapêj.”

Avi êj hayê alokwañ va êj hik ma mavi ma mavi ek enjañ lôk yani
la haviñ enja auk mavimavi, êj ma hawa a êj anêj va doho ba
hayañ. Ma hêv doho hadêj yamalô ba yamalô hayañ.

(Môj Anôj 3:1-6)

Wapômbêj hanaj hadêj Adam lo Ewa nena miij nejañ alokwañ atu ba hêv auk mavi lo kambom anêj va ami. Adam lo Ewa miij esopa abô êj ami. Thai idum hatôm thaida iniñ lejhaviñ ma miij esopa Wapômbêj anêj lahaviñ ami. Adam lo Ewa ma avômalô pik lêlêyañ sapêj iniñ lambô lo talêbô. Ma iniñ nali sapêj ma êtôm thai. Ba intu avômalô sapêj esopa thêlôda iniñ lejhaviñ ma miij esopa Wapômbêj anêj lahaviñ ami. Avômalô lôkthô iniñ kapôlônij bô hamô.

2. Avômalô vi miij etauviñ i ba êmô Wapômbêj vibiñ ami: Lom 1:20-22
Esopa lonjôndê kambom êj ma tem iniñ lôkmala imbitak kambom anôj.

3. Kapôlônij hayô siñ hathak lôngôlônij lomaloma hathak esopa lonjôndê kambom lomaloma:

Osam: Lom 1:28-29

4. Alalô asopa thethañak takatu ba kambom, ma tem imbuliñ alalôaniñ lôkmala:

Osam: Pilipai 3:18-19; [Jon 3:19-20]

5. Kambom anêj vuli ma kambom: (Dahô 10b)

Ku 8 ma alalô asam nena Sadañ hawa alalôaniñ thethañak ba halôk alalô leñij ek nandum kambom lomaloma. Ku 9 ma alalô asam nena kambom halêm anêj alalôaniñ kapôlônij.

5.1. Êntêk ma kambom doho atu ba avômalô hatôm nindum esak thêlôda iniñ lôklokwañ:

- idum sek waliliñ
- ma anyô lo avi maleñijkilik ek i lôk kobom mama lomaloma
- lôk êv yej hadêj ñgôkba
- lôk êbôk sinij
- ma ik vovak ba leñijmaniñ
- lôk kapôlônij kambom ba ethañ i
- ma leñijdañ ba idum paloñ
- lôk enaç abô lôk vovak ek nembak i vose
- ma maleñijkilik hathak nômkama,
- lôk inum waiñ ba molo ma êbôi ba elam kaêk mayaliv lôk idum kambom lomaloma haviñ.

Osam: Galesia 5:19-21.

5.2. Hêk Aisaia 5:1-4 ma 7 ma hanaj nena Wapômbêj kapô malaiñ. Yani kapô malaiñ hathak avômalô esopa lonjôndê kambom.

Yaleñhaviñ yanêm yej te esak yenaç anyô môlô. Yej êj hanaj kukuthiñ hathak anêj ku yak waiñ.

Yani halav pik

ma hêv valu vê ma havatho yak waiñ mavi mavi.

Ma halav unyak hamô ek eyabiñ anêj ku

ma hapesañ loj bute ek enja yak waiñ anêj thôk.

Vêm ma hi ku kapô êj ek enja anêj anôj atu ba vasiñ mavi

ma dojtom hik yaônena ma maniј bomaj.

Ma hanaј nena, “Môlô avômalô Jelusalem lo Juda. Nonaј êndêј ya nena opalê intu hadum kambom, ya mena yenaј yak waiј? Yahadum ku bêј ba yahayabiј yenaј yak waiј êј dedauј mavi. Ma dojtom yaha ek yanja anêј anôј ma hik kambom iyom. Ma nômla yaј hêk ek yandum ba miј yahadum ami e? Milôk!

Wapômbêј Lôklokwaј Lôkthô Anêј Ôdôј anêј ku yak waiј ma avômalô Islael. Ma avômalô Juda ma yani anêј ku kapô atu ba yani lahavinj bêј anôј. Ma yani hi ek ênjê kobom thêthôј ma dojtom hayê kobom lokbaј iyom. Lôk hi ek ênjê iniј elajô abô nena mavi e? Ma dojtom hayê nena thêlô lejôndôј kôtôј kambom.

(Aisaia 5:1-4,7)

5.3 Avômalô Islael miј esopa Wapômbêј ami. Ma avômalô êvhaviј lêk êntêk iniј ku nena nenaј Wapômbêј anêј abô bêј êndêј avômalô.

6. Alalô lôkthô adum kambom ba intu thêthôј ek napôm anêј vuli.

Kambom lôkthô atu ba adum ma Wapômbêј tem endaјô abô esak.

Lojôndê lokwanju hêk ek nanêm kambom vuli. Lojôndê yaј ma avômalô pik iniј ma yaј ma Wapômbêј anêј.

6.1. Avômalô pik iniј lojôndê ma tem êmbôv alalô ni loј njama:

Osam: Lom 3:10-12; Lom 8:7-8; [Lom 3:23]

6.2. Ma Wapômbêј anêј lojôndê atu ba hapesaј ma aêntêk:

Osam: Lom 3:21-26; Jon 3:16-18; Jon 5:24; [2 Kolin 5:21]

6.3. Kilisi anêј avômalô vi ethak esopa pik anêј lahavinj ba idum kambom ba miј êmô mavi ami.

Osam: Epesus 2:3; Epesus 5:8-9.

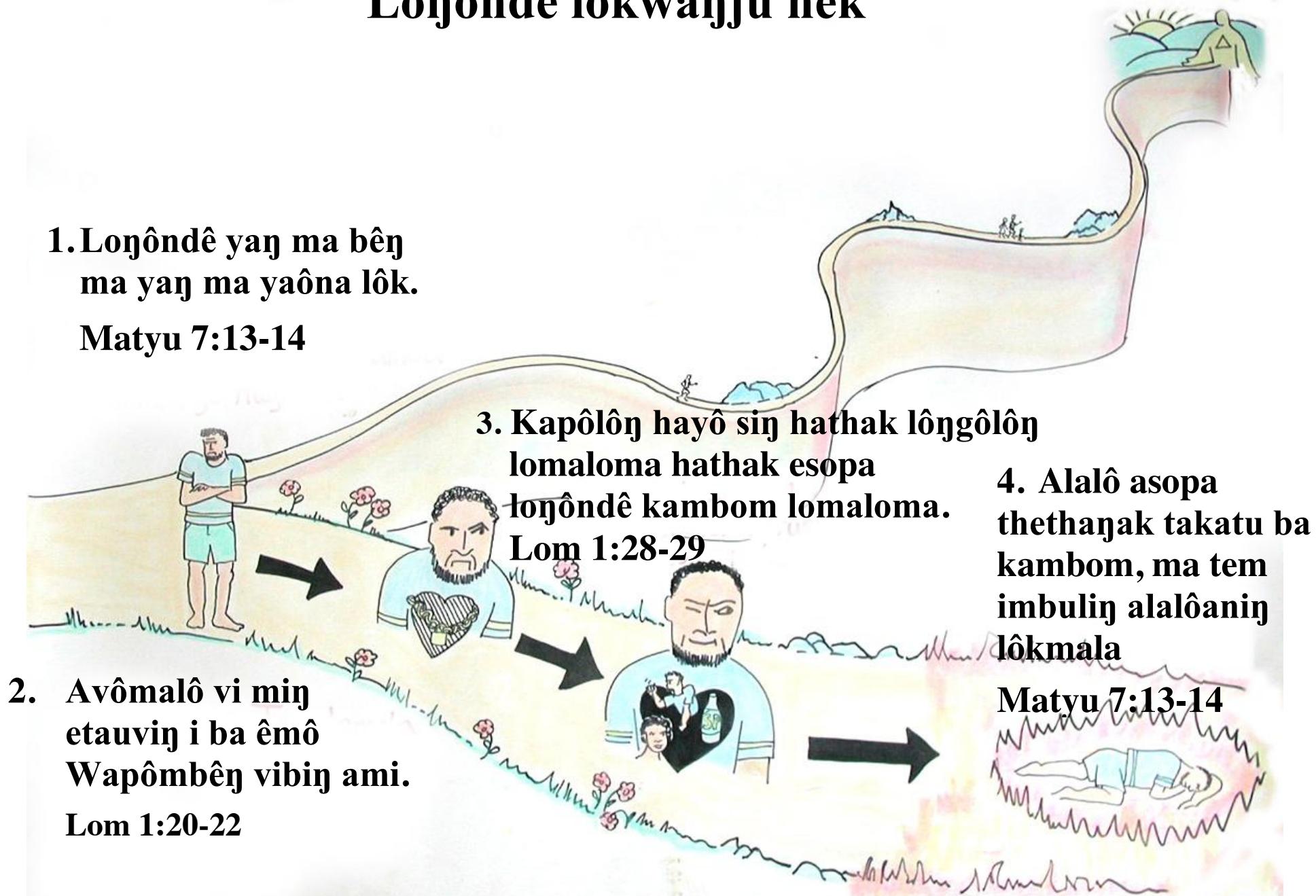
6.4. Aêј ba otak Lovak Matheј ek injik anêm kambom takêј liliј.

Osam: Galesia 6:8; Epesus 4:21-24; Epesus 5:15-17; [1 Pita 2:15-16]

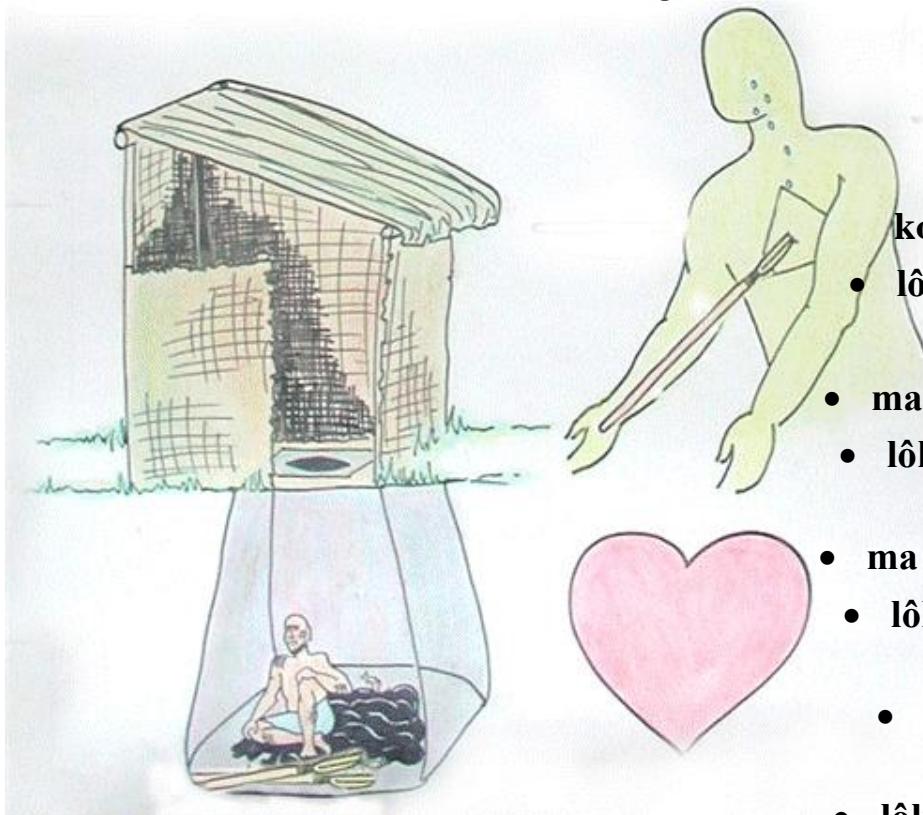
6.5. Hathak Kilisi anêј ku ma Wapômbêј hêv nômkama sapêј hadêј alalô ek nasopa yani:

Osam: Kolosi 2:10-15; Lom 6:19-23; [2 Pita 1:3-8]

Loñondê lokwanju hêk

Kambom anêñ vuli ma kambom

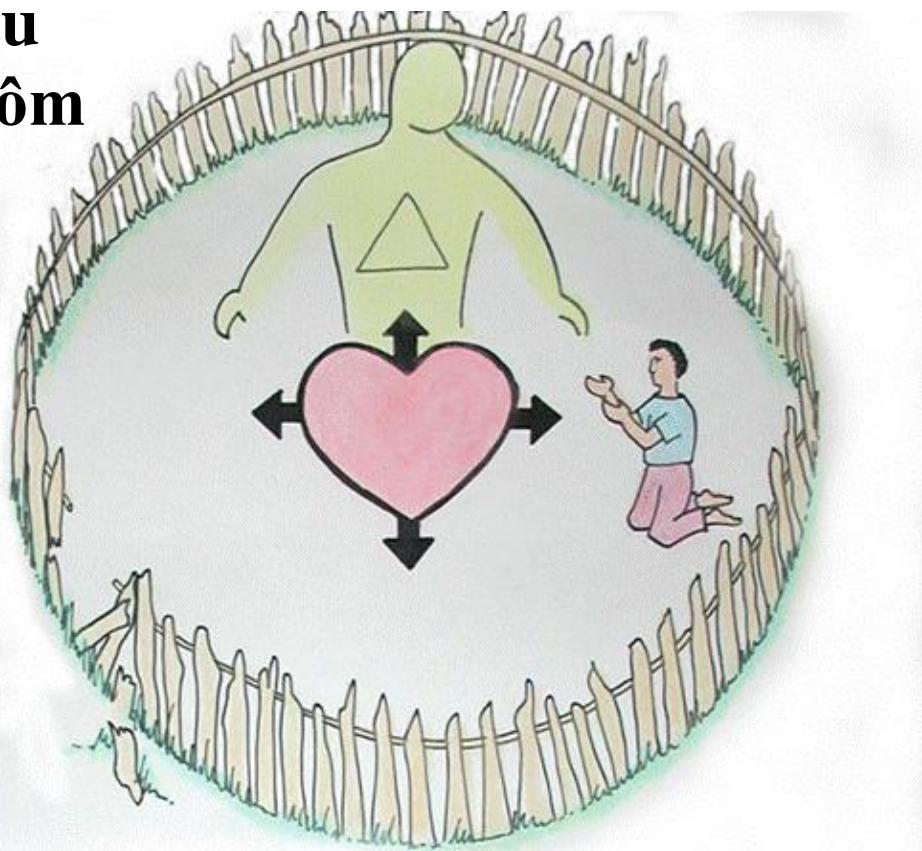

- idum sek waliliŋ
- ma anyô lo avi maleñiqkilik ek i lôk kobom mama lomaloma
- lôk êv yeñ hadêñ ñgôkba
- lôk êbôk siniŋ
- ma ik vovak ba leñiŋmaniŋ
- lôk kapôlôŋiŋ kambom ba ethaŋ i
- ma leñiŋdaŋ ba idum paloŋ
- lôk enaŋ abô lôk vovak ek nembak i vose
- ma maleñiqkilik hathak nômkama,
- lôk inum waiŋ ba molo ma êbôi ba elam kaêk mayaliv lôk idum kambom lomaloma haviŋ.

*Galesia 5:19-21
Aisaia 5:1-4, 7*

Alalô lôkthô adum kambom ba intu thêthôŋ ek napôm anêñ vuli.

Lom 3:10-12
Lom 3:21-26
Epesus 2:3
Kolosi 2:10-15

Ku 11: WAPÔMBÊJ HÊV ALALÔ BULUBIJ HATHAK ANÊJ WAPÔM

Auk bêj: Wapômbêj lahavij alalô ana bidoj ek yani. Ma dojtom alalôanij kambom hadum ba alalô abitak Wapômbêj anêj ñê kambom. Wapômbêj lahavij injik anêj kobom atu ba hêv kapô thô hadêj alalô. Ma lahavij nêm alalôanij kambom vê. Êntêk ma Wapômbêj anêj wapôm. Wapômbêj anêj wapôm halêm ek nêm alalôanij kambom sapêj vê. Alalô miij adum ku te ek naja wapôm êj ami ma mi. Hêv oyaç bij hadêj ñê takatu ba êvhavij.

1. Alalô amô aisê hadêj sêbôk vêm ka Wapômbêj anêj wapôm hayô ek alalô. (Dahô 11a)

Alalô nayala alalôanij kapôlônij katô vêmam ka alalô naja Wapômbêj anêj wapôm.

1.1. Alalô asoñ nena alalô kapôlônij ma miij kambom bêj anôj hamiñ ami. Êj ma miij avanôj ami.

1.2. Alalôda miij hatôm nanêm kambom vê ênjêk alalô kapôlônij ami. Lôk miij hatôm nandum ba kapôlônij imbitak mabuñ ami.

“Alalô kapôlônij ma hayô siñ hathak aboyaç lôk hadum kambom lomaloma. Ba opalê hatôm eyala nôm êj?” (**Jelemaia 17:9**)

1.3. Ma dojtom Wapômbêj hatôm êmbôkwiñ ba nêm kapôlônij lukmuk lôk dahôlônij lukmuk:

“Ma tem yanêm o kapôlôm lukmuk lôk dahôlôm lukmuk. Ma yanêm kapôlôm atu ba thektheb bomaj hatôm valu vê ba yanêm kapôlônij atu ba labalina êndêj o.” (Esekiel 36:26)

2. Wapômbêj lahavij alalô bêj anôj. Ba lahavij alalô nambitak anêj anyô môlô anôj. (Dahô 11b)

2.1. Wapômbêj ma anyô mathej ba intu miij hatôm nêm la ami. Aej ba kambom tem enja anêj vuli kambom.

2.2. Alalôanij kambom hamiñ alalô loj siñ ba miij athak dojtom havij Wapômbêj ami.

Alalô adum ek nambitak êtôm Wapômbêj anêj anyô môlô ma kapôlônij imbitak mabuñ anôj vêmam. Wapômbêj iyom intu hatôm indum alalô kapôlônij imbitak mabuñ. Alalô êvhavij Wapômbêj ma hêv alalôanij kambom vê. Alalô nanêmimbiñ nena Yisu iyom intu hêv vuli alalôanij kambom anêj viyaiñ vê.

Osam: Jon 4:39-41; Jon 6:35-40; Jon 10:14-18.

2.3. Wapômbêj lahavij alalô bêj anôj. Êj ma hik anêj lahavij thô aêntêk:

Osam: Jon 19:1-12, 16-20; Luk 23:39-46, 53-54; Luk 24:1-7.

2.4. Alalô hatôm nayala nena lêk awa lôkmala atu ba tem namô êtôm wak nômbêj intu sapêj yôv.

Osam: Jon 20:29-31.

3. Wapômbêj lêk hêv ma ek etak kapô ek alalôanij kambom. (Dahô 11c)

Yisu hawa alalôaniј loј! Nôm êj hik thô nena yani lahaviј alalô bêj anôj ba lahaviј nêm alalôaniј kambom vê.

3.1. Alalô tem ana loј atu ba tem imbuliј alalô. Ma doњtom Yisu hawa alalôaniј loј ba hawa vovaj êj.

Osam: 2 Kolin 5:21; Galesia 3:13

3.2. “Yani lahaviј alalô ba anêj thalalej hapole alalô vê hêk alalôaniј kambom.” (Auk Loј Kapô 1:5b)

3.3. Hêv kambom vê ma aisê?:

- Lapaliј iniј kambom sapêj.
- Ma hêv nôm kambom takatu ba hadum ek injik alalôaniј lôkmala vônô vê.
- Ma lapaliј êmbôv valu mena nômla ênjêk ñê atu ba idum kambom hadêj yani.

3.4. Wapômbêj hatak kapô ek alalô lôk lapaliј alalôaniј kambom.

Osam: Hiblu 8:12

3.5. Wapômbêj lêk lahaviј nêm alalôaniј kambom vê lôk hatak kapô ek alalô. Yani miј lahaviј anyôla ni loј atum ami.

Osam: 2 Pita 3:9; [1 Timoti 2:3-6; Jon 3:16-18]

4. Wapômbêj anêj wapôm hadum ek alalô natauvij i.

Lôk hadum ek alalô nanêm i vê ênjêk kobom kambom. Ma naјgik i liliј ni êndêj Wapômbêj.

4.1. Wapômbêj hatôm embaloј alalôaniј kambom loј ma doњtom hadô auk êj. Lôk hatôm nêm alalô sa ami ma ana loј atum. Ma doњtom lahaviј alalô bêj anôj ba hadum mavi hadêj alalô ba intu hadabêj loјôndê ek alalôaniј kambom igililiј.

- **Wapôm ma Wapômbêj anêj lahaviј atu ba hêv hadêj alalô ba miј adum ku la ek naja ami.**
- Alalô aêvhaviј Wapômbêj, êj ma hêv alalô bulubiј hathak anêj wapôm. Wapômbêj anêj wapôm ma anêj lamavi atu ba hêv hadêj alalô. Osam: Epesus 2:8-9

4.2. Wapômbêj anêj kobom mavi hadum ba hik alalô liliј hêk kambom. Ma hêv alalô vê hi hadêj Wapômbêj.

Osam: Lom 2:4; Epesus 3:16-19.

4.3. Wapômbêj miј lapaliј anêj avômena ami.

Anêm auk hi mayaliv ba hudum kambom ma doњtom tem miј etak o ba nêm yak ami. Tem nêm o sa denaј.

Osam: Pilipai 1:6

5. Osam ba onaј abô esak abô tak êntêk imbiј ôdôj yaônena:

5.1. Wapômbêj hadô alalô namô kambom.

Osam: Lom 1:29 to 2:4

5.2. Yisu lahaviј alalô bêj anôj ba intu lapaliј vovaj atu ba enja ênjêk alovalaјaјsiј ek nêm alalô sa!

Osam: Jon 10:17-18

5.3. Yisu hama hathak alovalaјaјsiј. Џama êj ma alalôaniј јama ma doњtom hêv vê hêk alalô.

Osam: Matyu 27: 26-30; 35-44.

5.4. Wapômbêj hawa alalô hathak lojbô. Yani hêv vuli alalôanij kambom hathak Yisu anêj lôkma atu ba hañgasô.

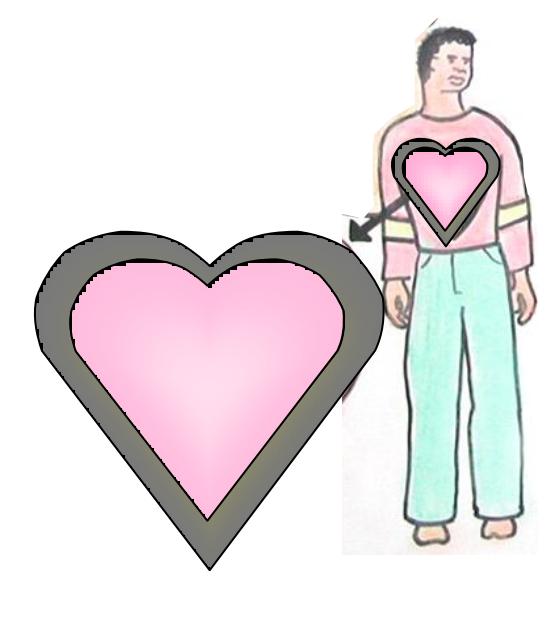
Osam: Hiblu 13: 12-15.

5.5. Wapômbêj ma aêntêk:

Osam: Luk 15: 1-7

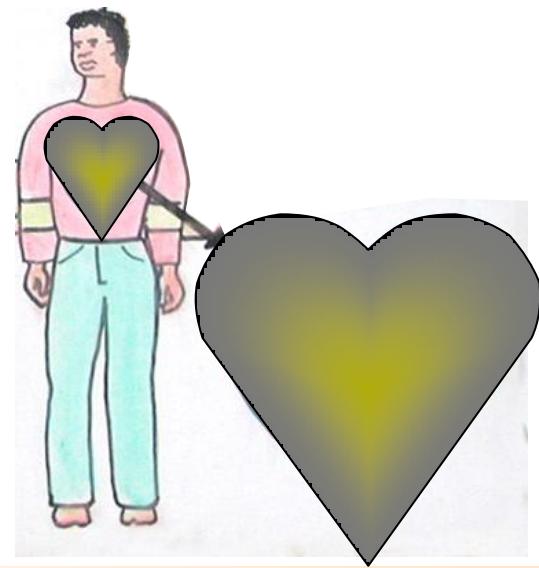
6. Nôm atu ba ôndôn êndêj êntêk:

Ômô dokte imbij Wapômbêj. Ma lemimbi nôm atu ba yani hadum ek hêv o sa. Lemimbi nena tem undum malê ek yani êndêj êntêk.

*Alalô asoŋ nena alalô
kapôlôŋij ma miŋ
kambom bêŋ anôŋ
hamiŋ ami. Èŋ ma
miŋ avanôŋ ami.*

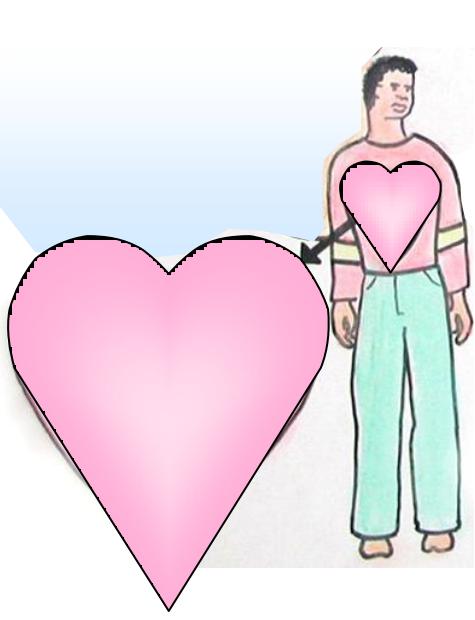
**“Alalô kapôlôŋij ma
hayô siŋ hathak abôyaŋ
lôk hadum kambom
lomaloma. Ba opalê
hatôm eyala nôm êŋ?”**
Jelemaia 17:9

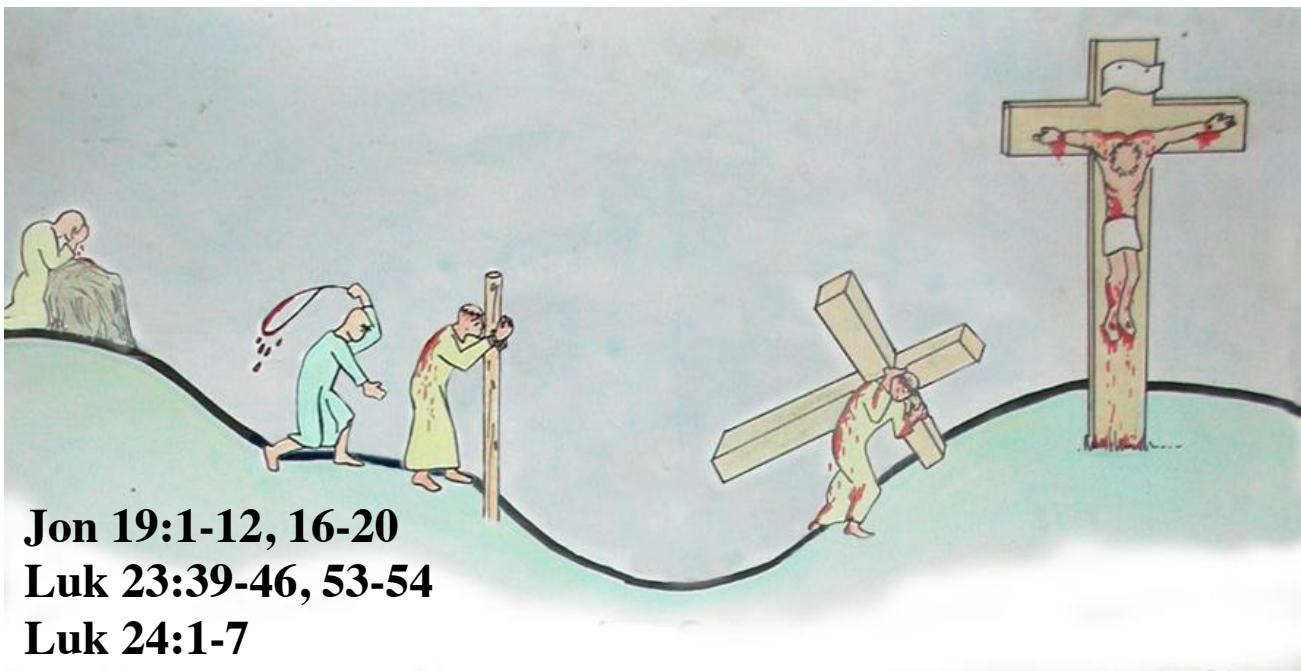

**Wapômbêŋ hatôm nêm
kapôlôŋ lukmuk lôk dahôlôŋ
lukmuk:**

**“Ma tem yanêm o kapôlôm
lukmuk lôk dahôlôm lukmuk.
Ma yanêm kapôlôm atu ba
thekthek bomaŋ hatôm valu vê
ba yanêm kapôlôŋ atu ba
labalina êndêŋ o.”**

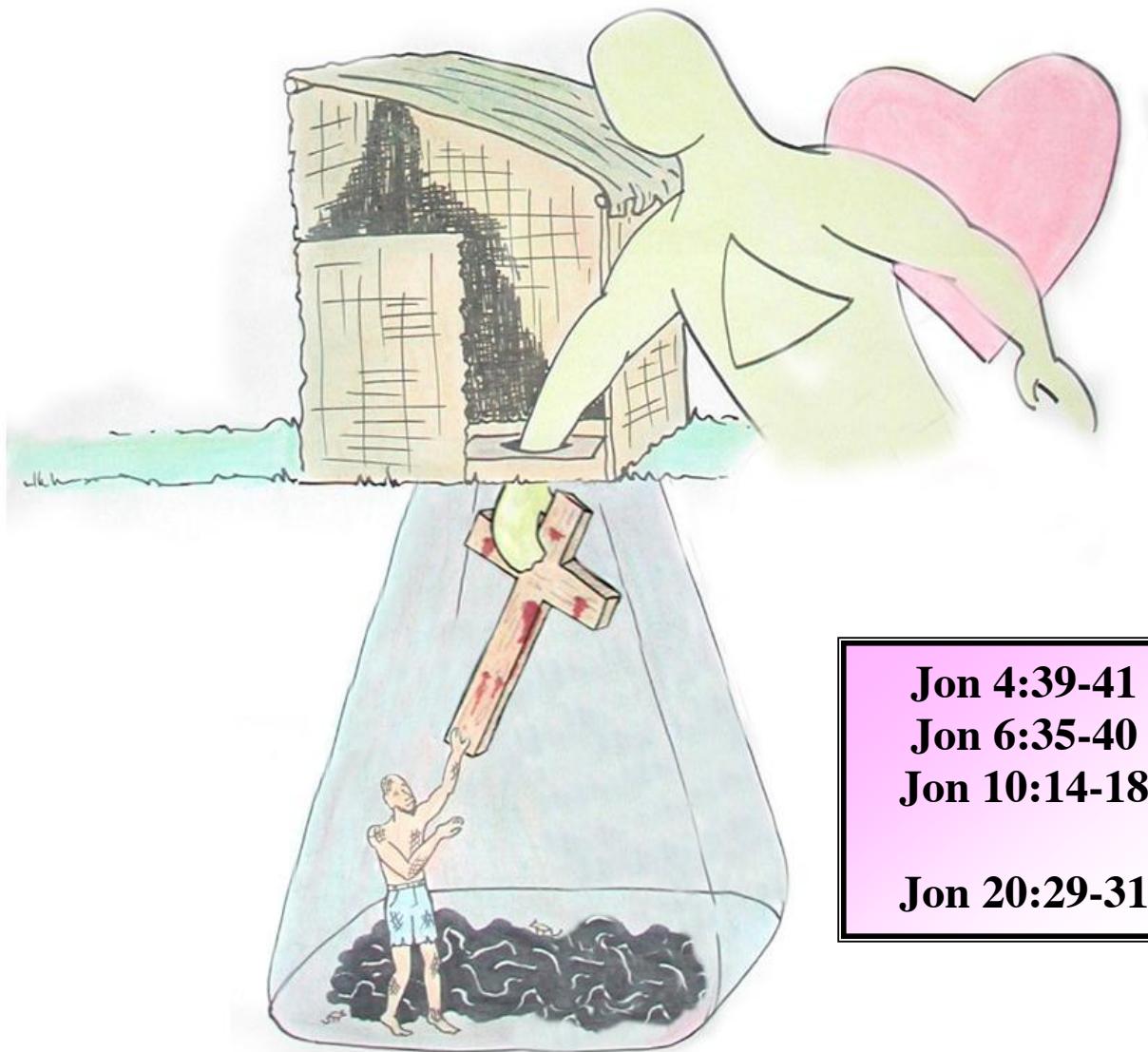
Esekiel 36:26

**Jon 19:1-12, 16-20
Luk 23:39-46, 53-54
Luk 24:1-7**

Wapômbêŋ hêv alalô bulubinj hathak anêŋ wapôm.

**Jon 4:39-41
Jon 6:35-40
Jon 10:14-18**

Jon 20:29-31

Yisu hawa alalôaniŋ lon!

2 Kolin 5:21
Galesia 3:13
Hiblu 8:12
2 Pita 3:9

Ku 12: MALÊ INTU BA WAPÔMBÊJ ANÊJ BULUBIJ

Auk bêj: Ku êntêk ma hanaj hathak bôk lo loj atu ba nandum ek naja Wapômbêj anêj bulubij atu ba hêv hatôm wapôm. Alalô awa hathak aêvhavij nôm atu ba Wapômbêj havak abô hathak. Alalô tem nagê abô takêntêk: nande kapôlônij lilij, êvhavij ma bulubij atu ba hêv alalô vê hêk kambom.

Bulubij havaloj abô ju êntêk loj: nande kapôlônij lilij lôk êvhavij.

(Dahô 12)

Osam: Aposel 20:20-21

1. **Node kapôlômim lilij anêj ôdôj nena nuñgwik anêm auk lôk anêm ku anêj lêlêyañ lilij.** Otak lojôndê atu ba hosopa ma osopa Wapômbêj anêj iyom.

Osam: 2 Kolin 7:10

- Avômalô vi lejnhabi nena esopa abô balabuji ma tem nêm thêlô bulubij.
Osam: Lom 10:1-4; Galesia 3:10-11.
- Avômalô Israel vi lejnhabi nena thêlô ma ñê Israel ba intu tem Wapômbêj nêm i bulubij.
Osam: Lom 9:6-8
- Auk takêj ma lojôndê lojbañ ba miñ hatôm nêm i bulubij ami. Node kapôlômim lilij ma hatôm otak lojôndê lokbañ ma u hadêj Wapômbêj. Ma hatôm osopa lojôndê atu ba Wapômbêj hik thô hadêj alalô.

Osam: Matyu 7:13-14; Jon 14:6

2. **Êvhavinj anêj ôdôj nena nanêmimbij ku takatu ba Kilisi hadum lôk** nayala nena Yisu anêj ñama ma hêv alalôanij kambom takatu ba adum vê.

Osam: Lom 3:22-24; Jon 6:28-29; Epesus 2:8-9; Jon 20:31; [Galesia 2:15-16]

3. Alalô aêvhavij ku takatu ba Yisu hadum hathak alalô, êj ma Wapômbêj hatak kapô ek alalôanij kambom lôkthô ma hêv kapôlônij lukmuk hadêj alalô.

Osam: Epesus 2:13; Epesus 1:7-8; 2 Kolin 5:17; Lom 3:22-24; Lom 5:8-9; [Auk Loj Kapô 1:5; Hiblu 13:12; Galesia 6:15; Jon 3:3]

4. Alalô aêvhavij ku takatu ba Yisu hadum hathak alalô, êj ma Wapômbêj hawa alalô hatôm yanida anêj nali ba hayabij.

Osam: Galesia 3:7; Epesus 2:18-20; [Lom 9:25-26]

5. Alalô aêvhavij ku takatu ba Yisu hadum hathak alalô, êj Lovak Mathej halêm ba hamô havij alalô.

Osam: Epesus 1:13-14; Jon 14:16-18,23; [Galesia 3:14]

- 6. Wapômbêj anêj bulubiñ ma miñ hêv hathak alalôaniñ ku mavi takatu ba adum ami.**
- 6.1. Alalôaniñ dahôlôj bôk hama hathak alalôaniñ kambom.
Osam: Lom 3:10-12; Lom 5:6-8; Jon 3:3-8
- 6.2. Mavi alêla takatu ba adum ma miñ hatôm nêm alalô bulubiñ ami.
Osam: Titi 3:3-7; [Epesus 2:8-9]
- 7. Mavi alêla takatu ba adum lôk asopa abô balabuñ miñ êv alalô bulubiñ ami, ma malê intu tem nêm alalô bulubiñ?**
- Alalô miñ mathej anôj hatôm nasopa abô balabuñ thêthôj ami. Abô balabuñ hik thô nena Wapômbêj ma anyô mathej anôj. Abô balabuñ ma hik Wapômbêj anêj lahaviñ atu ba hanañ nena namô aisê thô, ma dojtom miñ hatôm nayabiñ katô ami. Êntêk ma hik bulubiñ anêj ôdôj tomtom thô:
- 7.1 Alalôaniñ kapôlôjij bô hamô ba intu havôv alalô hi ek adum kambom ba kambom habitak alalôaniñ anyô bêj. Alalôaniñ kambom hadum ba alalô apôlik hathak Wapômbêj ba abitak anêj ñê kambom.
Osam: Galesia 3:22; Kolosi 1:21.
- 7.2 Mavi alêla takatu ba adum ma tem miñ nêm alalô sa ami. Anyôla miñ hadum mavi la ami.
Osam: Lom 3:10-12
- 7.3 Kilisi mi ma nômla miñ hêk ek alalô nanêm maleñij esak ami.
Osam Epesus 2:11-12
- 7.4 Ma dojtom Wapômbêj lahaviñ alalô. Lôk lahaviñ nêm alalôaniñ kambom vê. Ma Yisu Kilisi hama hathak kambom takatu ba alalô adum.
Osam: Lom 5:6-8
- 7.5 Bulubij ma wapôm atu ba halêm anêj Wapômbêj:
Osam: Lom 5:16-17; Lom 6:23; Titi 3:4-7
- 7.6 Ma wapôm êj ma awa viyaj dôj iyom.
Osam: Lom 4:4-8
- 7.7 Yisu Kilisi hêv alalôaniñ kambom vuli. Ma hawa alalôaniñ loj ba awa vovalj. Kilisi hadum aej ek alalô namô labali imbiñ Wapômbêj.
Osam: 2 Kolin 5:21
- 7.8 Alalô êvhaviñ ku takatu ba Yisu hadum hathak alalô ba intu hêv alalô bulubiñ.
Osam: Jon 20:31; Epesus 2:8-9
- 8. Alalô awa bulubiñ hathak alalô aêvhaviñ Yisu. Malê intu ba nanêmimbiñ esak? Pol hanañ Abô Mavi ej bêj hadêj avômalô ñaj anêj Kolin. Hadum aej ek malê nena malaiñ lomaloma hapôm avômalô ñaj anêj Kolin. Yani lahaviñ thêlô neyala Abô Mavi katô anôj. Êntêk ma Abô Mavi atu ba hathak bulubiñ:**
- Osam: 1 Kolin 15:1-5
- Hêk thañañ êntêk ma Pol hanañ nena:
- 8.1. Lemimimbi Abô Mavi taksêbôk ba yahanañ hadêj môlô.(thañañ 1):**

8.2. Kilisi hama hathak alalôaniј kambom (thaŋaŋ 3).

8.3. Ba elav yani (thaŋaŋ 4).

8.4. Ma haviyô hêk ɻama (thaŋaŋ 4).

8.5. Abô Mavi êntêk ma hêv alalô bulubiј. (thaŋaŋ 2).

9. Abô Mavi hanaŋ aisê hadêŋ alalô?

9.1. Wapômbêŋ lahaviј alalô ba intu Kilisi hama hathak alalôaniј kambom.

9.2. Alalô miŋ hatôm nanêm alalôda bulubiј ami. Ba intu Kilisi hama hathak alalôaniј kambom. Ma hik thô nena Wapômbêŋ ma anyô thêthôŋ ba intu anêŋ halanô abô ma thêthôŋ ba hêv kambom da anêŋ vovaŋ viyaŋ. Lôk hik Wapômbêŋ anêŋ hêv kapô lôk anêŋ wapôm thô haviј. Alalô miŋ hatôm nanêm alalôaniј kambom anêŋ viyaiј vuli ami. Mi. Yisu Kilisi hêv alalôaniј viyaiј atu ba hêk denaŋ vuli!

9.3. Kilisi haviyô anêŋ ɻama. Ma hik thô nena Wapômbêŋ hawa Yisu anêŋ ɻama hatôm alalôaniј kambom anêŋ vuli. Ba intu hik thô nena takatu ba êvhaviј yani ma tem nimbiyô ênjék ɻama imbiŋ.

Osam: Titi 3:3-5; Lom 5:6-11

10. Alalô lêk ayê nômbêŋ takatu ba Wapômbêŋ Anêŋ Kapya hanaŋ hathak:

- Ayê Wapômbêŋ anêŋ bôk lo loŋ ma lêk aisê.
- Lôk ayê Wapômbêŋ anêŋ ku anêŋ lêlêyaŋ lôk anêŋ auk hathak alalô ma lêk aisê.
- Ma kambom hadum ba alalô abitak Wapômbêŋ anêŋ ɻê kambom. Kambom hamiј alalô loŋ siŋ ek miŋ nasopa Wapômbêŋ anêŋ auk lôk anêŋ ku anêŋ lêlêyaŋ ami.
- Alalôaniј kambom hadum ba alalôaniј lôkmala habitak kambom.
- Wapômbêŋ lahaviј alalô namô mavi.
- Adum ek namô mavi, ma nambitak Wapômbêŋ anêŋ nali am.

10.1. Alalô leŋiŋhaviј nambitak êtôm Wapômbêŋ nali ma nasopa Wapômbêŋ anêŋ loŋôndê katô am. Ma miŋ hatôm namô êtôm Wapômbêŋ anêŋ avômena esak alalôaniј auk ami endeba nambitak Wapômbêŋ nali am.

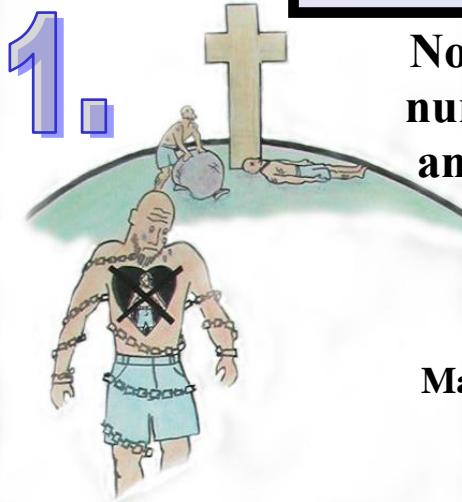
- Alalô nasopa Wapômbêŋ da anêŋ loŋôndê katô:
Osam: Jon 10:7-9; [Jon 10:27-30; Matyu 7:13]
- Loŋôndê yaŋ miŋ hêk doho ami:
Osam: Jon 14:6.
- Alalô aêvhaviј Wapômbêŋ ba intu hêv alalô bulubiј. Aêŋ ba intu alalô abitak Wapômbêŋ anêŋ nali:
Osam: Epesus 2:8-9; [Lom 5:1-2]

10.2. Wapômbêŋ bôk hayabiј o hatôm anêŋ thalaleŋ ba hubitak anêŋ nali ɻôv e?

- Oyala nena bôk hômô Wapômbêŋ anêŋ Abô balabuј lu e?
- Oyala nena nôm êŋ havak o vose haviј Wapômbêŋ e?
- Ôêvhaviј nena Yisu hama ek hêv vuli anêm kambom e?
- Ôêvhaviј Wapômbêŋ Anêŋ Abô nena Yisu bôk haviyô anêŋ ɻama ba bêŋ anôŋ bôk êyê ba enaŋ bêŋ e?

Hôyê abô takêntêk ba ôêvhaviŋ ma hoyala nena o ma lêk hubitak
Wapômbêŋ nali yôv.
Osam: Jon 12:36.

Malê intu ba Wapômbêñ anêñ bulubij

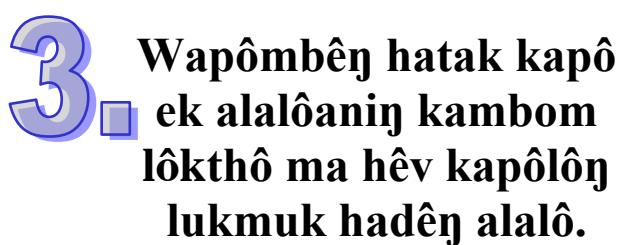
Node kapôlômim liliñ:
nunjwik anêm auk lôk
anêm ku anêñ lêlêyañ
liliñ.

Matyu 7:13-14
Jon 14:6

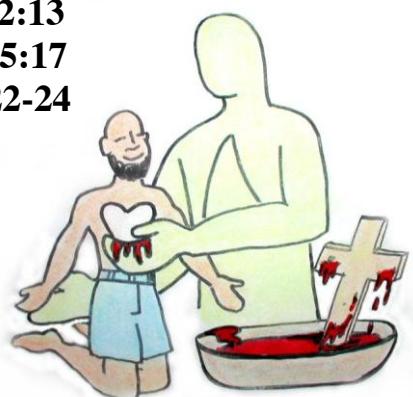

Êvhaviñ:
nanêmimbiñ ku
takatu ba Kilisi
hadum.

Lom 3:22-24
Jon 6:28-29
Epesus 2:8-9
Jon 20:31

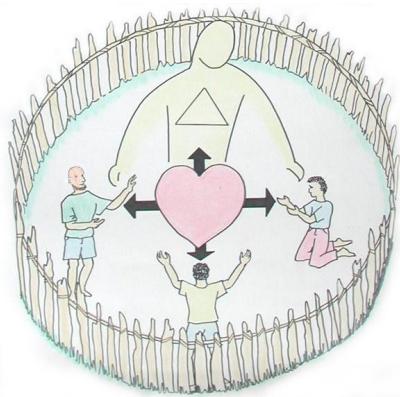
Epesus 2:13
2 Kolin 5:17
Lom 3:22-24

SALT Rev. 1 EE

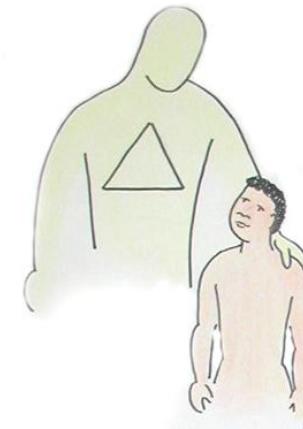
Wapômbêñ hatak kapô
ek alalôaniñ kambom
lôkthô ma hêv kapôlôñ
lukmuk hadêñ alalô.

Wapômbêñ hawa alalô
hatôm yanida anêñ
nali ba hayabiñ.

Galesia 3:7
Epesus 2:18-20

5. Lovak Matheñ halêñ
ba hamô haviñ alalô.

Epesus 1:13-14
Jon 14:16-18, 23

Ku 13: ALALÔ NATAK AUK LOMALOMA MA NAMÔ MATHEJ

Auk bêj: Alalôaniç bulubiñ ma Wapômbêj anêj wapôm atu ba hêv hadêj alalô. Wapômbêj hatak kapô ek alalô hathak aêvhaviñ Yisu anêj ku atu ba hadum hathak alalô. Yani hêv alalôaniç kambom sapêj vê ma miñ lahabî hathak loñbô ami. Alalô abitak mathej hêk yani ma. Ma dojtom miñ abitak mabuñ anôj ami. Wapômbêj lahaviñ nali nêmô mavi anôj. Ma Wapômbêj hik anêj avômena iniñ auk liliñ hathak hêv kapôlônij lukmuk hadêj i. Wapômbêj anêj avômena ewa auk hathak Wapômbêj anêj bôk lo loj ma ele kapôlônij liliñ ba iniñ kapôlônij habitak yanđa. Thêlô kapôlônij yanđa ma iniñ lôkmala habitak aêj iyom.

1. Wapômbêj ma mathej:

1.1. Wapômbêj ma mathej anôj ba intu mavi ek nambô anêj athêj lôk nanêm yej êndêj yani:

“Pik lôk nômkama sapêj atu ba êmô ma Wapômbêj anêj lôkthô.

Ma pik lêlêyañ sapêj lôk avômalô sapêj atu ba êmô, ma
Wapômbêj iyom anêj.

Ma hapesañ pik hayô hamô ñaj takatu ba hêk pik kapô vôv
ma halav anêj dañ halôk ñgwêk malêvôj.” (Kapyá Yej 24:1-2)

1.2. Abô atu ba enañ nena, “Mathej” ma hamô Lovak Mathej anêj athêj kapô.

1.3. 1 Jon 1:5 hanañ nena, “Wapômbêj ma deda ba momajiniñ la miñ hamô haviñ yani ami. Mi.”

Osam: Auk Loj Kapô 4:8-11

2. Mathej anêj ôdôj aisê?

2.1. Mathej (lo nêmô mathej) anêj ôdôj nena nêmô mabuñ anôj ma kambom mi.

2.2. Hêk 1 Jon 1:5 abô ‘deda’ ma dahô atu ba hik Wapômbêj anêj bôk lo loj thô. ‘Momañiniñ’ ma dahô atu ba hik nômkama atu ba miñ mabuñ ami thô. Thaňañ êntêk hanañ hathak Wapômbêj anêj bôk lo loj ma thêthôj anôj biñ.

3. Wapômbêj lahaviñ alalô namô mathej:

3.1. Hanañ nena namô mathej.

Osam: 1 Pita 1:14-16.

3.2 Ma dojtom malaiñ te hêk denañ: Alalô miñ hatôm nandum nôm takatu ba alalô leñiñhaviñ nandum ami.

Osam: Lom 7:18-19, 24-25; [Pilipai 3:12-14]

3.3. Vovak hêk alalô kapôlônij denañ.

Osam: Galesia 5:17

3.4. Alalô adum kambom ma hik thô nena alalô ma miñ Kilisi anêj ami?

4. Alalôaniç mathej ma ujlôv lokwañju hêk. Ujlôv môj ma yani hapesañ alalô mabuñ anôj ek namô êtôm wak nômbêj intu. Ma ujlôv yanj ma yani lêk hadum ku ek nambitak êtôm yani da.

Osam: Hiblu 10:14

- Wapômbêj bôk hadum ba alalô abitak mabuŋ anôŋ yôv. Alalô abitak avômalô êvhaviŋ ma Wapômbêj hayê alalô aêŋ ba intu hatôm endam alalô nena matheŋ. .Êntêk ma alalôaniŋ loŋ amiŋ ek malê nena Wapômbêj bôk hêv alalôaniŋ kambom vê. Ma abitak Wapômbêj anêŋ nali yôv lôk Lovak Matheŋ hamô alalô kapôlôŋiŋ.
- Wapômbêj hadum ku ek alalô nambitak êtôm yani da. Alalôaniŋ aêvhaviŋ halumbak hi ba hi ma Wapômbêj hale alalô kapôlôŋiŋ liliŋ ek alalôaniŋ bôk lo loŋ imbitak êtôm yanida anêŋ. Êntêk ma ku vi atu ba hêk denaŋ ba Wapômbêj hadum ek alalô nambitak êtôm njê talaj esak aêvhaviŋ. Êntêk ma ku vi atu ba hêk denaŋ ek nandumbak esak lôk nayala Wapômbêj anêŋ avômalô iniŋ bôk lo loŋ ma aêntêk. Lôk hêv auk hadêŋ alalô ek nayala nena namô êtôm Wapômbêj anêŋ nali ma aisê.

4.1. Alalôaniŋ loŋ amiŋ ma aêntêk:

- Alalô nambitak Kilisi anêŋ avômalô, êŋ ma nômkama doho habitak haviŋ (bôk hanaŋ hêk Ku 12). Aêvhaviŋ Yisu ma abitak Wapômbêj anêŋ nali.
Osam: Galesia 3:26.
- Aêvhaviŋ ma Wapômbêj hêv Kilisi anêŋ matheŋ anôŋ hadêŋ alalô. Ba intu hayê alalô ma hapôm Yisu Kilisi anêŋ matheŋ anôŋ.
Wapômbêj Anêŋ Kapya halam nôm êŋ nena, “Amô haviŋ Kilisi.”
Osam: Galesia 3:26-28; Lom 3:22-24; Lom 5:16-17; Epesus 1:4.
- Alalô abitak Kilisi anêŋ avômalô ma Wapômbêj havak sêk hayô hêk alalô ek hik thô nena alalô ma anêŋ nali. Ma sêk êŋ ma anêŋ Lovak Matheŋ. Ma Lovak Matheŋ hamô alalô kapôlôŋiŋ.
Osam: Epesus 1:13-14; [2 Kolin 1:21-22]
- Alalô miŋ adum ku ek namô loŋ amiŋ êŋ ami. Mi Wapômbêj hêv vuli alalô hathak Yisu anêŋ thalaleŋ.
Osam: Titi 3:3-7; 1 Pita 1:18-19.

4.2. Ku vi atu ba hêk denaŋ ba Wapômbêj hadum ek nambitak njê talaŋ:

- Ma dojtom Wapômbêj Anêŋ Kapya hanaŋ haviŋ nena alalô nasopa Yisu vaŋgwam ek nambitak êtôm yani. Ku êŋ ma elam nena kobom nimbitak matheŋ. Êŋ ma loŋjôndê atu ba abitak njê talaj hathak êvhaviŋ. Êŋ ma ku vi atu ba hi ba hi. Alalô awa auk hathak Wapômbêj hapesaŋ alalô ek namô aisê.
Osam: 1 Pita 1:15
- Ku êŋ hi ba hi ma alalô tem nambitak matheŋ anôŋ. Alalôaniŋ bôk loŋ indumbak ni ba ni êtôm Yisu anêŋ. Wapômbêj Anêŋ Kapya hanaŋ hadêŋ alalô nena natak kambom takatu ba bôk haminj alalô. Ma nandumbak ni ba ni êtôm Kilisi.
Osam: Epesus 4:22-24; Lom 12:2; 2 Pita 1:3-8

4.3. Alalôaniј matheј anêј ujlôv lokwanju ma hatôm kukuthiј êntêk:

Kukuthiј: Kiј yanavi havathu namalô bôp ma tem namalô êj imbitak kiј e? Avanôj. Yani amena denaј ba tem imbitak kiј e? Mi anôj. Yani indumbak ni ba ni ba imbitak anyô bêj ma tem êtôm kiј. Yani anêј **loj hamin** nena embeј yam ma tem imbitak kiј. Èj ma thêthôj ek yani. Ma dojtom yani halumbak denaј ba intu miј habobo loj êj ami. Môj ma yani imbitak anyô talaј, vêm ka imbitak kiј. Indumbak ma hatôm **ku vi atu ba hêk denaј** ek indum vêm ka imbitak kiј.

5. **Wapômbêj hayê nena anêј avômena ma matheј, êj ma mavi ek nandum kambom ni thêthô e? Milôk.** ‘Êntêk ma hatôm kukuthiј hathak kiј anêј namalô. Okna êj êndôj i ek imbitak êtôm kiј. Ma aej iyom Wapômbêj hik anêј lahaviј thô hathak hêv alalô sa ba hayabiј alalô hatôm nakaduј. Yani lahaviј alalô naja auk nena alalô ma yani anêј ba intu namô êtôm yani da. Wapômbêj anêј abô hik malê atu ba mavi thô hadêj alalô.

5.1. Ithik ıaј ma hatôm hik ku te anêј dahô thô nena alalôaniј lôkmala bô bôk hama. Hatôm Lom 6 hanaј nena alalô takatu ba athik ıaј lôk athak dojtom haviј Yisu Kilisi bôk athik hathak anêј ıama haviј. **Ma ithik ıaј hik ku ıaј anêј dahô thô nena alalô awa lôkmala lukmuk.** Auk ju êj ma hik dahô bêj te thô nena ithik ıaј ma hatôm alalô ama hathak lôkmala bô ma awa lôkmala lukmuk anêј Lovak Matheј.

Osam: Lom 6:1-7; Kolosi 2:13-14; Kolosi 3:3.

5.2. Alalô aêvhaviј nena Yisu hama hathak alalôaniј kambom ma Wapômbêj hêv alalôaniј kambom sapêj vê. Alalôaniј dahôlôj lêk hawa lôkmala hêk Wapômbêj lej.

Osam: Jon 3:3-7; 2 Kolin 5:17.

5.3. Abô êj anêј ôdôj nena alalô bôk atak kambom yôv ba tem namô mabuј anôj e? Mi, Aposel Pol hanaј nena anêј ku miј hayô anêј daј ami denaј. Lôk yani miј mabuј anôj ami.

Osam: Pilipai 3:8-14.

5.4. Alalô ıê evhaviј ma Wapômbêj hathak hadum ku ek alalô nambitak ıê talaј. Ku ıê hi ba hi, ma wakla alalô apôm malaiј lôk vovaj. Wapômbêj halôk hathak auk ıê ek alalô naja auk esak ek nanêmimbiј yani lôklokwaј.

Osam: Lom 5:1-4; 1 Pita 1:3-9.

5.5. Wapômbêj lahaviј injik anêј lôklokwaј thô ba intu hêv hadêj alalô ek naçgik thô ek avômalô nêgê. Yani hanjasô anêј deda lôk matheј halôk alalô kapôlôniј. Nôm mavi takêj ma hatak halôk alalô hatôm etak halôk uj anôj atu ba thavothav. Ba intu uj thavothav ıê tem injik Wapômbêj anêј lôkmañgiј thô ba avômalô nêgê.

Osam: 2 Kolin 4:6-7.

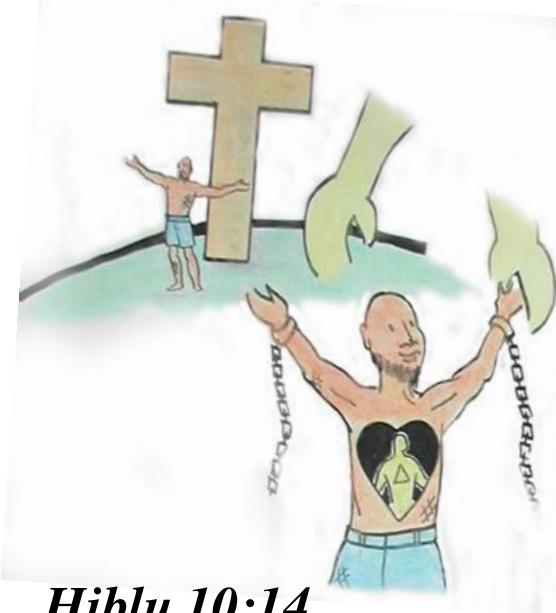
5.6. Wapômbêj hik anêј lôklokwaј thô hathak alalô aisê? Waklavôj awa malaiј lôk vovaj ma hadum ku ıêj.

Osam: 2 Kolin 12:8-10

- 5.7. Malainj lôk vovan̄ ma hadum ek alalô nambitak ñê talañ.** Ku nambitak êtôm ñê talañ, êñ ma Wapômbêñ anêñ auk nêm alalô sa. Yani hadum ek injik alalôaniñ bôk lo loñ ni êtôm yani anêñ. Pol bôk hato hadêñ avômalô ñañ anêñ Kolosi hathak abô takêntêk. Osam Kolosi 3:8-13 ma tem ôpôm.
- 6. Wapômbêñ ma matheñ ba anêñ athêñ ma lôkmañgiñ ba intu namô anêñ athêñ lôk nanêm yeñ êndêñ yani.**
- 6.1. Alalô nanêm yeñ êndêñ Wapômbêñ esak alalô veñiñbôlêk:**
Osam: Kolosi 3:16
- 6.2. Lôk nanêm yeñ êndêñ Wapômbêñ esak alalôaniñ bôk lo loñ.**
Leñiñhaviñ avômalô vi ma hêv athêñ bêñ hadêñ Wapômbêñ.
Osam: Pilipai 1:9-11; Lom 15:3-7
- 7. Alalôaniñ bôk lo loñ imbitak matheñ eka?** Osam: Epesus 1:3-11

Wapômbêj lahavinj alalô namô mathej

Mathenj: nêmô mabuñ anôj ma kambom mi.

Aêvhaviñ Yisu ma abitak Wapômbêj anêj nali. Wapômbêj hêv Kilisi anêj mathej anôj hadêj alalô.

Ma dojtom Wapômbêj Anêj Kapya hanañ haviñ nena alalô nasopa Yisu vanjwam ek nambitak êtôm yani. Ku êj ma elam nena kobom nimbitak mathej. Èj ma lojôndê atu ba abitak ñê talañ hathak êvhaviñ.

Hiblu 10:14

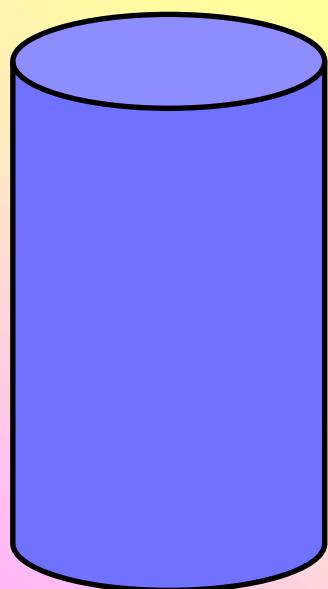
Lom 5:16-17

Epesus 4:22-24

Alalôaniñ mathej ma uñlôv lokwanju hêk

Loj amin

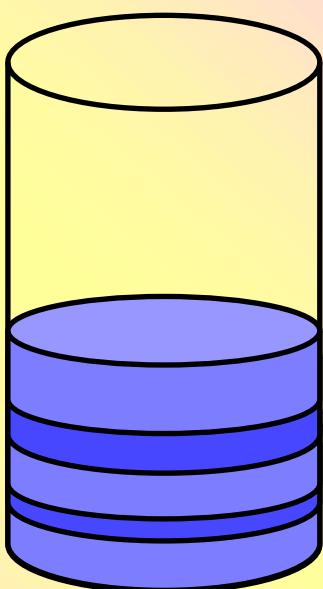
Wapômbêj hayê alalô ma hapôm Yisu Kilisi anêj mathej anôj.

Lom 3:22-24

Ku vi atu ba hêk denan ba Wapômbêj hadum

Ku êj hi ba hi ma alalô tem nambitak mathej anôj. Alalôaniñ bôk loj indumbak ni ba ni êtôm Yisu anêj.

2 Pita 1:3-8

Alalô nandumbak ni ba ni êtôm Kilisi

Ku 14: AVÔMALÔ ÊVHAVIJ INIJ LAVÔNJİJ

Auk bêj: Ku êntêk hanaj hathak avômalô êvhavij inij bôk lo loj. Ku êntêk anêj abô ma bêj anôj halêm anêj kapya môj atu ba Jon hato. Kapya êj ma hanaj nena lejhavinj ma avômalô ıaŋ inij lavônjij. Avômalô hatôm nêgê lavônjij êj. Wapômbêj hatak lejhavinj êj halôk alalô atu ba asopa yani.

1. Nambej deda kapô.

*(Abô te: aposel Jon ma ıe ku laumij ba lahavuju takatu ba Yisu halam i te.
(Matyu 4:21-22). Hato Abô Mavi te anêj athêj nena Jon havij kapya lokwaŋlô ba halam nena: 1 Jon, 2 Jon, ma 3 Jon.)*

Hêk 1 Jon 1:1-5 ma aposel Jon hato abô lôkmaŋgij doho. Abô êj ma hathak Yisu Kilisi. Jon hanaj nena bôk hayê Yisu hathak ma. Ma hasôm Yisu hathak baŋ. Jon hanaj: “Nômkama takatu ba yêlô bôk ayê lôk alanô yôv ma lêk anaŋ bêj hadêj mólô ek nômô esak dojtom imbiŋ yêlô. Avanôj biŋ nena alalô lêk amô hathak dojtom havij Lambô lo Nakaduj Yisu Kilisi. Yêlô ato abô takêntêk ek alalô lôkthô lejnijmavi bêj anôj êmô kapôlônij siŋ.” (1 Jon 1:3-4)

Yani hato kapya êj hathak abôyaŋ takatu ba kêdôŋwaga doho êdôŋ. Abôyaŋ takêj hanaj nena nômkama takatu ba hatôm hôsôm lo hôyê ma sapêŋ kambom. Abôyaŋ takêj habuliŋ ıe êvhavij doho ek nênenê yak. Abôyaŋ takêj hanaj nena nômkama sapêŋ atu ba hôsôm lo hôyê ma kambom ba intu miŋ nômbêj ek malêla takatu ba hudum hamô pik êntêk ami. Jon hato ek epesaŋ ıe êvhavij inij auk esak abôyaŋ takêj. Kilisi ma Jon bôk hayê lo hasôm havij. Yisu Kilisi ma miŋ kambom ami, yani ma Wapômbêj anêj Nakaduj mathenj anôj. Jon bôk hayê lo halaŋô Yisu ba intu anêj abô atu ba hato ma havatho alalô loj. Anyô atu ba hayê lo halaŋô Yisu intu hato kapya êntêk.

Osam: 1 Jon 1:1-5

1.1. Lavônjij ma malê: Lavônjij êj ma hatôm lavôŋ atu ba hik thô nena anyô doho ma yanđa. Hik thô nena thêlô êlêm anêj ôdôŋ te. Ku êntêk ma hathak lavônjij takatu ba hik avômalô êvhavij thô.

1.2. Kukuthij: Okna muk te anêj Saot Amelika anêj talêbô hama. Ma lambô hanum ıaŋ maniŋ bêj anôj ma miŋ hayabiŋ namalô êj katô ami. Ba intu okna êj hathak hi loj ibi yavoyav halôk ek habôlêm nôm lôk hi hawa anyô inij nôm vani. Hadum aej ek hatôm êpôm nôm ba enjaŋ. Lôk hi hawa avi hêvhavij te anêj nôm vani havij. Avi êj hateŋ mek hathak okna êj vêm ma lahabi eyabiŋ okna êj êtôm nakaduj. Hawa hi anêj unyak ma hayabiŋ okna êj dedauŋ mavi. Havakôj lôk hêv sup lo kwêv hadêj yani. Ma avi êj lahavij okna êj videdauŋ. Ma dojtom okna êj hawa nôm vani denaŋ lôk hi loj ibi yavoyav halôk ma habôlêm nôm haveŋ. Yani miŋ hêvhavij ôdôŋ lukmuk atu ba eyabiŋ yani ami. Ku bêj hêk ek yani êndôŋ. Yani miŋ hayala ôdôŋ lukmuk êj inij bôk lo loj katô ami. Ku bêj hêk ek yani êndôŋ yanida. Miŋ hawa auk mavi kethenj oyaŋ ami. Mi auk bô havôv yani hi daimbô bomaj.

1.3. Kilisi anêj avômalô ma êtôm okna êntêk. Alalôaniŋ ku bêj hêk ek nandôŋ lo nasopa ek nambitak êtôm Wapômbêj anêj

avômena. Alalô bôk amô hatôm avômena bilak ma lêk Wapômbêj hayabij alalô. Ku hêk ek alalô nandôj auk atu ba Wapômbêj hayabij alalô ma mavi. Lôk ku nandôj i esak nanêmimbij Wapômbêj.

1.4. Wapômbêj anêj avômena ma evej deda kapô.

Osam: 1 Jon 1:5-7.

- **Deda êj ma Yisu.**
Osam: Jon 8:12; Jon 3:20-21.
- **Wapômbêj anêj avômena ma leñijimbij i.**
Osam: Lom 12:9-10; Epesus 4:2-6
- **Bôk lo loj anêj aêj intu hik kobom namô mavi lôk thêthôj ma avanôj thô.**
Osam: Epesus 5:8-12; Jon 12:46.
- **Alalô avej deda kapô ba alalôanij bôk lo loj ni êtôm Wapômbêj anêj nali.** Êj ma hatôm Wapômbêj hik alalôanij kobom bô lilij ma hathik alalô. Ku êj miñ habitak kethenj oyanj ami. Mi, nôm êj ma hatôm ku vi atu ba hêk denaj ba Wapômbêj hadum. Ku êj anêj dañ ma tem namô êtôm njê talaj.
Osam: Jon 13:10-15, 34-35; [Matyu 5:23-24; Matyu 7:3-5]
- **Avômalô êvhavij miñ nenañ nena thêlô kambom mi ami.**
Osam: 1 Jon 1:8.
- **Alalô adum kambom, êj ma nanañ kambom takêj bêj.**
Osam: 1 Jon 1:9; Jems 5:16.

2. Nosopa Wapômbêj anêj balabuñ. Alalô amô deda kapô ma asopa abô takatu ba Wapômbêj hanaj.

Osam: 1 Jon 2:3-6.

2.1. Alalôanij leñijhavinj Wapômbêj hadum ba alalô leñijhavinj nambenj deda kapô.

Osam: Jon 14:23

2.2. Alalô avej deda kapô, êj ma alalôanij aêvhavij tem indumbak ni ba ni.

Osam: Kolosi 2:6-7

3. Lemimbiñ avômalô takatu ba êmô habobo o.

Osam: 1 Jon 2:9-11;

3.1 Hêk Matyu 22:36-40 ma Yisu hanaj hadêj alalô hathak abô balabuñ bêj ju.

3.2. Yisu hanaj nena “Lemimbiñ anêm avômalô.” Yenaj avômalô ma opalêla?

Osam: Luk 10:25-37. (Kukuthirj êntêk ma mavi ek ôdôj te nijik dahô thô.)

4. Miñ lemimbiñ pik lôk anêj nômkama ami.

Osam: 1 Jon 2:15-17.

- 4.1. ‘Kobom pik’ atu ba hêk 1 Jon 2:15 ma hanaç hathak:** pik anêj nômkama lôk thethañak lôk êbôi. Osam: Matyu 13:22 (nôngô Ku 7 lo Ku 9 imbiñ).
- 4.2. Pik anêj dañ tem imbitak.** Ma Kilisi anêj avômalô tem nêmô êtôm wak nômbêj intu sapêj imbiñ Wapômbêj. Thêlônij lôkmala tem anêj dañ mi.
Osam: 2 Kolin 4:18
- 5. Nômô Yisu kapô.**
Osam: 1 Jon 2:24.
- 5.1. “Nômô Yisu kapô” anêj ôdôj nena:** ‘nômô imbiñ Yisu’ ma ‘nobalon Yisu loj’ lôk ‘nômô bidoj oyañ ek Yisu’.
- 5.2. Alalô amô Yisu kapô ma alalôanij bôk lo loj tem imbitak yanđa. Ma tem nañgik anôj bêj anôj.**
Osam: Jon 15:4-5; Jon 8:31-32; Jon 12:24.
- 6. Nundum nôm takatu ba thêthôj.** Kêdôñwaga abôyañ enaç nena undum nômkama êtôm anêm lemhaviñ. Ma dojtom Jon hanaç nena abô êj ma lokbañ.
Osam: 1 Jon 3:10.
- 6.1. Avômalô êvhaviñ idum nômkama takatu ba thêthôj. Ma vi atu ba malaiñ ma idum iyom.** Thêlô idum ku yaônena lôk ku bêj ma idum thêthôj iyom. Thêlô idum nômkama thêthôj hadêj waklavôj anyôla miñ hamô ba hayê i ami.
Osam: Luk 16:10-11; Titi 2:7-8.
- 6.2. Ñê êvhaviñ enaç abô atu ba avanôj iyom.** Thêlô miñ enaç abô avanôj vi iyom ami. Mi, enaç lôkthô bêj.
Osam: Epesus 4:25.
- 7. Lovak Mathej hik loj nena alalô ma Wapômbêj nali.**
Osam: 1 Jon 4:13, 16-19.
- 7.1. Ñê takatu ba ik loj ma ñê êyê nômkama hathak malenij ba enaç bêj hadêj anyô vi lôk enaç hathak nôm takatu ba habitak hadêj wak êj.**
- 7.2. Ma Lovak Mathej hik loj ba hanaç hadêj alalô dahôlônij nena alalô ma Wapômbêj anêj nali.**
Osam: Lom 8:14-16.
- 8. Ñê êvhaviñ êmô pik anêj thethañak lu.** Alalô aêvhaviñ ba intu amô pik anêj kambom lu.
Osam: 1 Jon 5:4-5.
- 8.1. Anêm auk êndôk biñ ma onja lovak.** Abô êj hatôm imbitak avanôj êndêj waklavôj howa vovaj lôk hôpôm malaiñ lomaloma.
Osam: Jon 16:33.
- 8.2. Wapômbêj anêj avômalô tem nêmô pik anêj malaiñ lomaloma lu esak Yisu boksipsip atu ba anêj thalalej hañgasô.**
Osam: Auk Loj Kapô 12:7-11.

9. Nambenj deda kapô!

9.1. Alalô hatôm nayala nena tem namô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Jon lahavinj alalô nayala auk êŋ katô. Ba intu hato capya êntêk.

Osam: 1 Jon 5:13; 1 Jon 1:4.

9.2 Wapômbêŋ halajô alalôaniŋ mek.

Osam: 1 Jon 5:14-15.

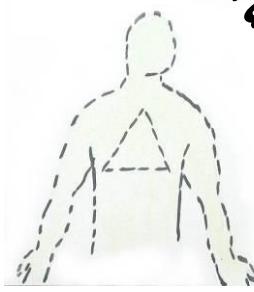
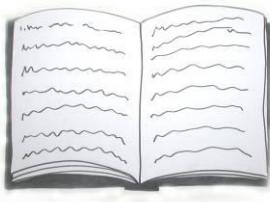
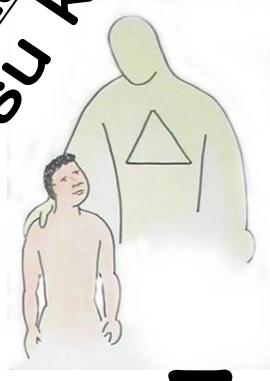
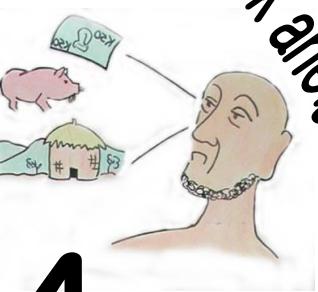
- Alalô hatôm nateŋ mek ba nanaŋ injik yani liŋ esak nômkama sapêŋ e?
- Ma Wapômbêŋ tem nêm e?
- Alalô tem nanêm maleŋiŋ ek nôm êŋ e?

10. Iŋê êvhavinj iniŋ lavôŋiŋ ma malê?

Yisu hanan aêntêk: Jon 13:34-35; [Matyu 22:36-40]

Avômalô êvhavinj inij lavôñjîn

1 Jon - Alalô hatôm nayala nena tem namô êtôm wak nômbêj intu sapêj.

<p>1 Jon 5:4-5</p> <p>8</p> <p>Dê êvhavin êmô pik anêñ thethanak lu. Lorak Matthen hik lön nena alalô ma Wapombén nali</p>	<p>1 Jon 1:5-7</p> <p>1</p> <p>Namben Nosopa Wapombén deda Kapo anêñ balabun</p>
<p>1 Jon 4:13,16-19</p> <p>7</p> <p>1 Jon 3:10</p> <p>Nundum nôm takatu ba thêthon Nômo Yisu Kapo</p>	<p>1 Jon 2:3-6</p> <p>2</p> <p>1 Jon 2:9-11</p> <p>Lemimbín avômalô takatu ba êmô habobo o Min lemimbín pik lok anêñ nômkama ami</p>
<p>1 Jon 2:24</p> <p>5</p> <p>1 Jon 5:13</p> <p>4</p> 	<p>1 Jon 2:15-17</p> <p>3</p>

Ku 15: *ÊNTÊK MA LOJÔNDÊ ATU BA HATÔM NAMÔ ÙGÔK SADAJ ANÊJ LÔKLOKWAJ LU*

Auk bêj: Alalôaniç ku hêk ek nayala Lovak Mathej anêj nômkama takatu ba Kilisi anêj avômalô evaloñ. Lôk nayala athêj bêj atu ba hêv hadêj alalô. Hathak Lovak Mathej anêj nômkama takêj ma alalô hatôm nañgik Sadaj ba namô yani lu. Ku êntêk ma hêk Epesus 6 ba hanaj hathak kobom nañgik vovak imbiñ ùgôk Sadaj.

1. **Pik êntêk êj ma nômkama vi ma hatôm nagê ma vi ma mi. (Dahô 15a)**
  - 1.1. Nômkama takatu ba miñ hatôm nagê ami ma nôm anôj hatôm nôm takatu ba ayê hathak maleñij.
  - 1.2. Ùjê takatu ba ik vovak hadêj alalô ma ùjê alê?
Osam: Epesus 6:12.
  - 1.3. Sadaj anêj nômkama vovak môj ma yani ekav Wapômbêj anêj abô avanôj ba eyavôlij.
    - Sadaj ma abôyañ anêj alañ:
Osam: Jon 8:44
    - Sadaj hathavuthij abô avanôj:
Osam: Matyu 4:5-7
    - Sadaj hatôm nêm i liliñ ba imbitak êtôm ajeña lôk deda:
Osam: 2 Kolin 11:14; Matyu 24:24
  - 1.4. Yisu halêm ek êmô Sadaj anêj ku lu:
Osam: 1 Jon 3:8
2. **Alalô anêj ku hêk ek nayala nena alalôaniç anyô kambom atu hadum ku aisê.**
Osam: 1 Pita 5:8-9
  - 2.1. Nômbêj ek nayala Sadaj anêj auk atu ba lahaviñ indum. Lôk nayala nena tem indum aisê ek nôm takêj imbitak.
    - Sêbôk atu ba libumi ik vovaj ma leñihavinj neyala nena iniñ ùjê vovak tem nijik vovak aisê?
    - Thêlô i vovak ma ewa iniñ nômkama vovak haviñ e?
    - Thêlôda tomtom ik vovak mena ik vovak haviñ i?
  - 2.2. Sadaj hayala alalôaniç pulusikna ba intu hik vovak haviñ lon pulsik êj.
3. **Alalô nayala imbiñ nena opalê intu hamij haviñ alalô.**
Osam: 1 Jon 4:4; 1 Jon 5:19; 2 Tesalonaika 3:3
  - 3.1. **Ôpatu ba hasopa Kilisi ma anêj bôk lo lon ma hatôm aêntêk:**
Osam: Luk 6:47-48
  - 3.2. **Imiñ deda kapô:**
    - Anyô Bêj: Wapômbêj
    - Landij: abô avanôj
    - Bôk lo lon: alalô leñihavinj Wapômbêj ma avômalô vi aej iyom.
    - Anêj anôj: Wapômbêj hêv leñijmavi lôk labali.

3.3. Ôpatu ba miŋ hasopa Kilisi ami anēŋ bôk lo lonj ma hatôm aêntêk:

Osam: Luk 6:49

3.4. Êmô momajiniŋ kapô:

- Anyô Bêŋ: Sadaj
- Landinj: êvhaviŋ abôyaŋ
- Bôk lo lonj: auk thethaŋak
- Anêŋ anôŋ: Sadaj habuliŋ avômalô iniŋ lôkmala

3.5. Kilisi anêŋ avômalô vi ma êmô deda kapô ma vi ma êmô momajiniŋ kapô hatôm ŋê daluk.

Osam: Epesus 5:8-11, 15-17.

4. Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ hatôm nêm o sa. Yani lahaviŋ nêm o sa ek o lovak ba ômô ŋgôk iniŋ vovak lu.

Osam: Kolosi 1:11-14; 1 Jon 5:4-5; 1 Kolin 10:13; [Luk 1:37]

4.1. Wapômbêŋ hapesaŋ ŋgôk Sadaj lôk avômalô haviŋ. Sadaj ma miŋ hatôm Wapômbêŋ ami. Ma anêŋ lôklokwaŋ ma Wapômbêŋ hêv ba intu yaônalôk ek Wapômbêŋ anêŋ.

4.2. Alalô hatôm nanêmimbiŋ Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ atu ba yani hêv hadêŋ alalô. Alalôaniŋ lôklokwaŋ ma halêm anêŋ Wapômbêŋ hathak ayala yani lôk êvhaviŋ anêŋ abô avanôŋ.

5. Êntêk ma loŋôndê atu ba hatôm alalô naŋgik vovak êndêŋ ŋgôk lomaloma (Dahô 15b)

5.1. Alalô iniŋ ku hêk ek nayala nena ŋgôk takêŋ ma ethak esau alalô ba êlôk alalô leŋiŋ ek nandum kambom.

- Nupuk am loŋ esak môlônîm auk kambom takatu ba bôk hadum ba môlô ôêv yak hathak lôk auk kambom atu ba habitak lêvôkê ek undum kambom.
- Noyabiŋ am. Alalôaniŋ thethaŋak hathak havôv alalô ek nandum kambom imbiŋ.
- Nobasiŋ am ek Sadaj.
- Oda miŋ huik vovak daluk ami. Mi.

Osam: Jems 1:13-15

5.2. Êntêk ma hatôm alalô apôpêk i ek ana naŋgik vovak. Ba noba Wapômbêŋ anêŋ nômkama vovak.

Osam: Epesus 6:10-13; [Jems 4:7]

- Noba nômkama vovak sapêŋ êndôk am. (Epesus 6:11)
- Alalô ik vovak hadêŋ ŋgôk lomaloma. (Epesus 6:12)
- Ôpôpêk o ek vovak. Ma miŋ oyabiŋ endeba vovak êyô ami. Mi, vovak mi denaŋ ma ôpôpêk o yapiŋ ek vovak hayô ma tem nuŋgwik vovak êŋ lôklokwaŋ. Noba nômkama vovak sapêŋ êndôk am. Hudum aêŋ ma vovak anêŋ daŋ ma tem umiŋ denaŋ. (Epesus 6:13)
- Hôpôpêk o yôv ma nêm lêlê ma miŋ ômô mayaliv ami. (Epesus 6:13)

- Epesus 6:13 hanaŋ hathak “ waklavôŋ kambom” tem êyô.
Waklavôŋ êŋ ma malê te? Hanaŋ hathak ɳambô bêŋ atu ba hêk Luk 6:47-48.

5.3. Alalô naba nômkama vovak takêntêk:

- Bokŋôp vovak atu ba ovak hayô hêk lemimmalim: abô avanôŋ – Nômkama vovak te mônj ma abô avanôŋ. Abô avanôŋ takatu ba hamô Wapômbêŋ anêŋ abô.
Osam: Epesus 6:14a
- Moko bôbôŋiŋ: kobom thêthôŋ – Sadaŋ hanaŋ alalôaniŋ kambom bêŋ hadêŋ alalôda. Êŋ ma avanôŋ. Ma dojtom Kilisi bôk hêv alalôaniŋ kambom anêŋ vuli viyaiŋ yôv. Alalô nabanggiŋ moko bôbôŋiŋ atu ba hawa anêŋ lôklokwaŋ halêm anêŋ Kilisi anêŋ kobom thêthôŋ.
Osam: Epesus 6:14b
- Vemimkapô bokŋôp ek vovak: Wapômbêŋ anêŋ yôhôk – Ba intu ôpôpêk o esak kobom yôhôk ek nuŋgwik vovak. Ômô yôhôk imbiŋ Wapômbêŋ lôk avômalô. “Wapômbêŋ hêv labali mabuŋ anôŋ hadêŋ ɳê takatu ba evaloŋ iniŋ êvhaviŋ loŋ majaŋ lôk êv iniŋ auk lôkthô hadêŋ o.” (Aisaia 26:3)
Osam: Epesus 6:15; Lom 12:18-21; [Kolosi 3:15; Lom 15:13]
- Moko: êvhaviŋ – Oyabiŋ o esak Sadaŋ anêŋ lunak apôv lôk atum atu ba havani. Undum aêŋ ek batu nêmimbiŋ Wapômbêŋ lôk anêŋ abô takatu ba hanaŋ hadêŋ o.
Osam: Epesus 6:16; [Matyu 4:8-10]
- Kuluŋ thekthek: bulubiŋ – Ukuk bulubiŋ êtôm anêm kuluŋ leŋkadôk. Wapômbêŋ lahaviŋ o bêŋ anôŋ bomaj. Aêŋ ba hêv Nakaduŋ ba hama hathak a ek o. Êŋ ma hatôm hik anêŋ lahaviŋ bêŋ atu thô hadêŋ o.
Osam: Epesus 6:17a
- Biŋ vovak: Wapômbêŋ anêŋ Kapya – Oda ma anêm nômkama ek nuŋgwik vovak hamô haviŋ. Anêm biŋ vovak ek nuŋgwik vovak êndêŋ ɳgôk lomaloma ma halêm anêŋ Lovak Matheŋ. Ma Lovak Matheŋ anêŋ biŋ vovak êŋ ma Wapômbêŋ Anêŋ Abô.
Osam: Epesus 6:17b
- Noteŋ mek ek nômkama lôkthô êtôm wak sapêŋ esak Lovak Matheŋ anêŋ lôklokwaŋ ba nonaŋ injik yani liŋ ek nêm môlô sa. Ma noteŋ ek avômalô vi imbiŋ.
Osam: Epesus 6:18
- Noba Wapômbêŋ anêŋ nômkama vovak sapêŋ êndôk am ma numbiyô numiŋ ek uŋgwik vovak êndêŋ Sadaŋ.
Osam: Epesus 6:11
- Numiŋ lôklokwaŋ. Ba uŋgwik vovak mavi endeba anêŋ daŋ ma tem numiŋ denaŋ. Osam: Epesus 6:13

5.4. Alalô sapêŋ namiŋ imbiŋ i ek naŋgik vovak. Lôk nanêm i sa ni ba êlêm ek naŋgik vovak êŋ.

Osam: Lom 12:4-5; Hiblu 10:23-25; Galesia 6:1-2.

5.5. Miŋ otak abôyaŋ ek imbi malem siŋ ami. Èŋ ma hatôm loŋôndê yaŋ ek nanêm i sa ni ba êlêm.
Osam: Hiblu 3:12-14; [Jems 1:23-25]

- 6. Loŋôndê ku takatu ba adum hathak athêŋ bêŋ atu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ anêŋ avômalô.** Alalôaniŋ athêŋ bêŋ ma halêm anêŋ Yisu:
Osam: Matyu 28:18-20
- 6.1. Alalô alam Yisu anêŋ athêŋ hathak malaiŋ lomaloma.** Alalôaniŋ athêŋ bêŋ èŋ halêm anêŋ Wapômbêŋ. Alalô anaŋ hathak Yisu anêŋ athêŋ, èŋ ma anaŋ ek nômlate imbitak êtôm Yisu anêŋ bôk lo loŋ.
Osam: Luk 10:17-20; [Aposel 3:6-7]
- 6.2. Alalô adum ku hathak Wapômbêŋ Anêŋ Abô.** Hêk Matyu 4:8-11 ma Yisu hanaŋ abô takatu ba hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya ek hêv Sadaŋ anêŋ auk vê. Alalô nandum ek nayala Wapômbêŋ anêŋ abô, èŋ ma hatôm nanaŋ abô imbiŋ Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ.
Osam: [Epesus 6:17]
- 6.3. Alalô nateŋ mek lôk natip ek nôm.** Èŋ ma loŋôndê yaŋda ek nateŋ mek. Alalô ateŋ mek ek anaŋ hik Wapômbêŋ liŋ ek nêm alalô lôk avômalô vi sa.
Osam: Aposel 14:23; [Mak 9:17-18, 25-29; Jems 5:16]
- 6.4. Kilisi anêŋ thalaleŋ.** Anêŋ thalaleŋ anêŋ lôklokwaŋ hamô ek nêm alalô sa.
Osam: Auk Loŋ Kapô 12:11
- 6.5. Alalô anaŋ Wapômbêŋ anêŋ ku atu ba hadum hathak alalôaniŋ lôkmala anêŋ lavôŋ bêŋ.** Nôm èŋ ma lôklokwaŋ bêŋ te.
Osam: Auk Loŋ Kapô 12:11; [2 Kolin 3:3]
- 6.6. Alalô nanêm yeŋ ba nambô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ.** Nôm èŋ hanaŋ hadêŋ alalô nena Wapômbêŋ ma opalê lôk hadum malê hathak alalô.
Osam: Kolosi 3:16; [Epesus 5:17-20]

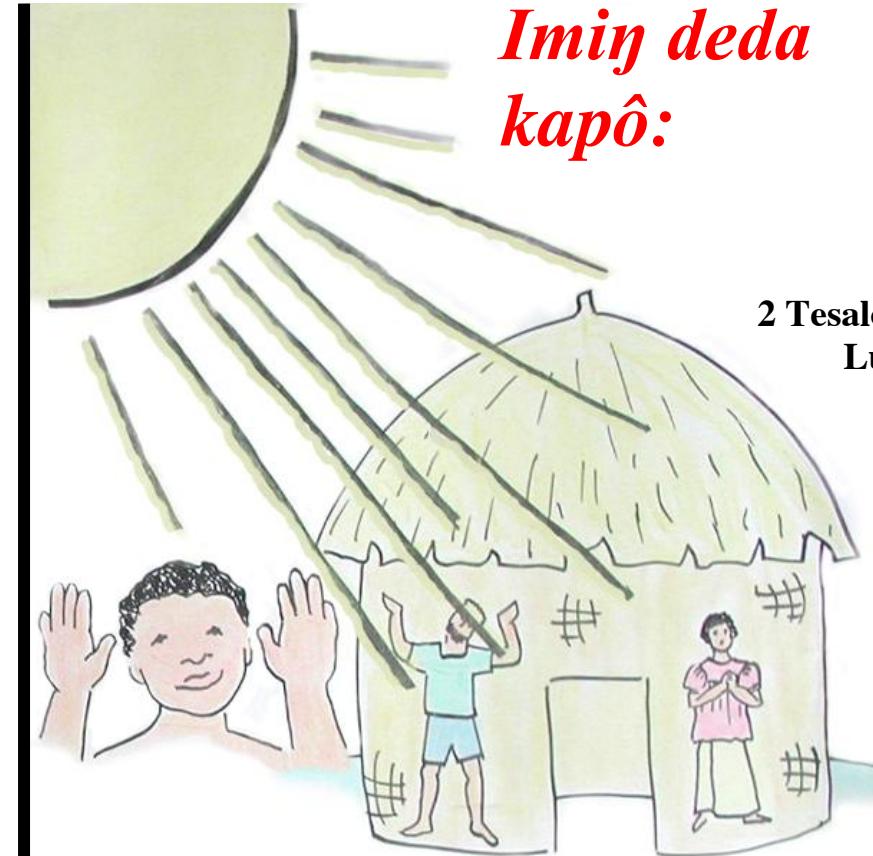
Êmô momayiniŋ kapô:

Jon 8:44
2 Kolin 11:14
Luk 6:49

Imiŋ deda kapô:

1 Jon 4:4
1 Jon 5:19
2 Tesalonika 3:3
Luk 6:47-48

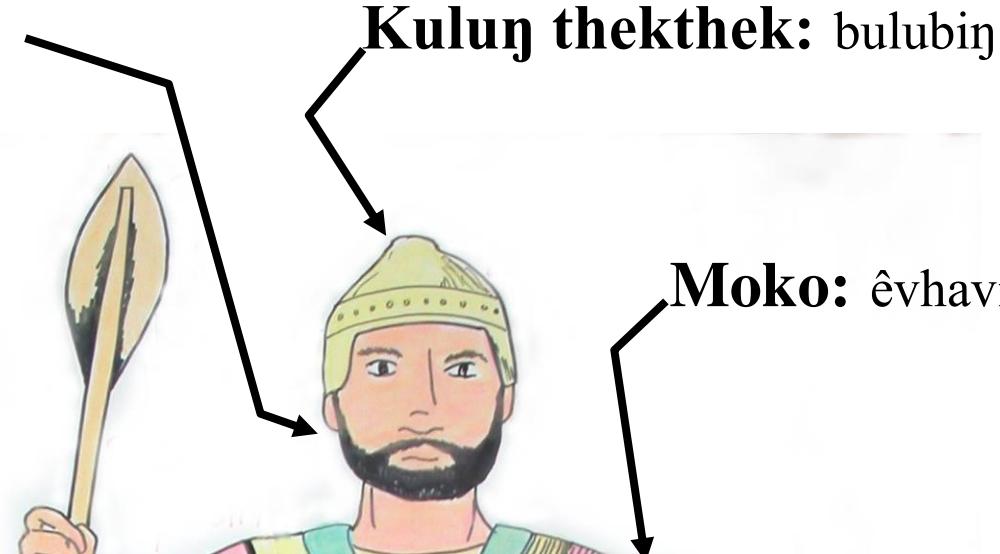
Anyô Bêŋ: **Sadaŋ**
Landinj: **êvhavinj abôyaŋ**
Bôk lo loŋ: **auk thethaŋak**
Anêŋ anôŋ: **Sadaŋ habulinj avômalô
iniŋ lôkmala**

Anyô Bêŋ: **Wapômbêŋ**
Landinj: **abô avanôŋ**
Bôk lo loŋ: **alalô leŋiŋhaviŋ Wapômbêŋ
ma avômalô vi aêŋ iyom**
Anêŋ anôŋ: **Wapômbêŋ hêv leŋiŋmavi
lôk labali.**

Êntêk ma lojôndê atu ba hatôm alalô nañgik vovak êndêj ñgôk lomaloma-Epesus 6:10-18

Noteñ mek ek nômkama lôkthô êtôm wak sapêj esak Lovak Matheñ anêj lôklokwañ ba nonañ injik yani liñ ek nêm môlô sa.

Moko bôbôñij:
kobom thêthôn

Bokñgôp atu ba ovak hayô hêk lemimmalim:
abô avanôj.

Kuluñ thekthek: bulubij

Moko: êvhavinj

Biñ vovak:
Wapômbêj anêj Kapya

Vemimkapô bokñgôp:
Wapômbêj anêj yôhôk

Noba Wapômbêj anêj nômkama vovak sapêj êndôk am ma numbiyô numiñ ek uñgwik vovak êndêj Sadanj.

Epesus 6:11

Ku 16: ALALÔ NATAK KOBOM KAMBOM TAKATU BA HIK ANÔJ HAMIJ ALALÔ AISÊ?

Auk bêj: Kobom kambom takatu ba bôk hik anôj hamij alalô lôk havaloj alalô loj mayaj anôj ma hatôm nambak thô. Nôm lokwaj lô hêk ek ku êj:

- Lovak Mathej anêj lôklokwaç
- Mek
- Nayala Wapômbêj anêj bôk lo loj

Ku 16 êntêk hanaç hathak nôm lô êj lôk nôm takatu ba hatôm undum ek nêm o sa imbiç. Nôm êj atu ba tem nêm alalô sa anêj lojôndê ju. Lojôndê yaç ma tem nayala Wapômbêj katô anôj. Ma lojôndê yaç ma alalô tem lejijimbi nena alalôanij bôk lo loj imbitak êtôm Wapômbêj anêj.

1. Kobom takatu ba bôk hik anôj hamij alalô lôk havaloj alalô loj mayaj anôj

1.1. Kobom êj ma aisê? Ma habitak anêj êsê?

Kobom êj ma nôm takatu ba athak adum lôbôlôj lôbôlôj. Sêbôk ma lejijhabi ba adum. Vêm ba adum hathak lojbô ma habi thethaçak hamij alalô kapôlônjij ba adum hi ba hi. Ba adum hi ba hi ma tem miç lejijimbi ba nakô esak ami. Lôk miç hatôm lejijimbi nena natak kobom êj ami ma mi anôj.

Hatôm amena kasek te hadôj i ek embej. Môj anôj ma hapôm malaij bêj ek embej. Vêm ba halumbak bêj ba havej, êj ma lêk nôm yaôna ek yani ba lapaliç.

Auk hawa → Hudum → Lahabi hathak → Kobom hik thô → Habôlêm auk → Hadum hi ba hi → Hik anôj

1.2. Kobom takatu ba athak adum lôbôlôj ma vi ma mavi ma vi ma kambom.

- Esam Wapômbêj Anêj Abô lôbôlôj ma mavi.
- Etej mek lôbôlôj ma mavi.
- Ewa vani lôbôlôj ma kambom.
- Enaj abôyaç lôbôlôj ma kambom.

2. Auk kambom halôk alalô lejij ek nasopa

2.1. Auk kambom halôk alalô lejij ek nasopa, êj ma auk iyom ba wakla asopa ma wakla ma mi.

- Auk êj hatôm êbôv o ek undum kambom.
- Auk êj hatôm êbôv o ek osopa auk mavi lôk auk kambom imbiç.

2.2 Hudum kambom la, êj ma hudum kambom. Lôk auk halôk o ek undum kambom, êj ma hudum kambom. Ma dojtom auk kambom halôk lem ek osopa ma miç hosopa ami, êj ma miç hudum kambom ami.

Osam: Hiblu 4:14-15.

2.3 Kambom halôk lem ek undum kambom, êj ma o hatôm o lovak ba ômô auk kambom êj lu.

Osam: Hiblu 4:16; 1 Kolin 10:13.

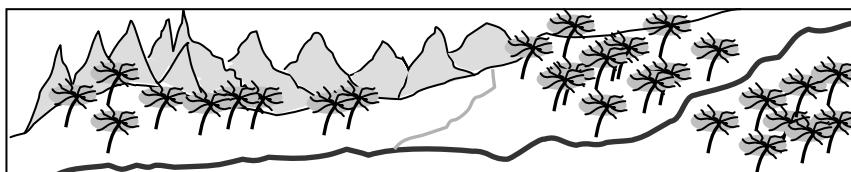
2.4 Auk kambom halôk alalô leñij ek nasopa ma anêj thalek lokwañlô hêk:

- Sadañ: Osam: Mak 1:9-13.
- Pik anêj thethañak: Osam: Galesia 1:3-4.
- Alalôaniñ thethañak: Osam: Jems 1:13-14.

3. Loñôndê nasôv ênjêk auk kambom takatu ba halôk alalô leñij

3.1 Lemimbi auk atu ba havôv o

Kobom kambom takatu ba bôk hik anôj hamij alalô lôk havaloj alalô loj majaj anôj ma hatôm loñôndê atu ba anyô evej hathak veñij. Loñôndê ju hi loj dojtom. Yañ ma bêj ma yañ ma yaô. Ma loñôndê yaô ma miñ elom bêj anôj ami. Ba intu tem kamuj êyô vôv ba malaiñ ek napôm. Vêm ma loñôndê êj ma miñ hêk hathak loñbô ami. Wak te ma lemhaiñ osopa loñôndê bô êj. Ma dojtom kamuj bôk hayô vôv yôv ba miñ hatôm ôpôm ami. Êj ma hôvôhu hôbôlêm loñôndê yañ hathak loñbô. Kobom kambom takatu ba bôk hik anôj hamij alalô lôk havaloj alalô loj majaj anôj ma hatôm loñôndê bêj atu ba avej. Ba intu tem alalô nadena ma dojtom miñ hatôm napôm loñôndê lovaluvi atu ami.

Ma lemimbi kobom takatu ba bôk hik anôj hamij alalô lôk havaloj alalô loj majaj anôj. Lemhaiñ nuñgwik anêm auk liliñ ma onja auk esak ondom loñôndê yañ. Ma hôlê hôvê loñôndê lovaluvi liliñ ba hu ma lêk hôvê yak yôv. Ba intu hole loñôndê lovaluvi ma umiñ ma onja auk esak vêmam. Loj êj ma loj atu ba tem nuñgwik auk kambom êj vônô.

Ma ya anyô yahanum ñaç maniñ bêj anôj ba ya molo. Ba yaha loj anyô ethak dojtom ba inum ñaç maniñ halôk, ma tem malaiñ ek yanañ nena dô ma otak. Yahamô loj êj ma miñ hatôm yatak auk kambom atu ba halôk yalej ek yandum kambom ami. Ba intu yanêm auk êj vê ênjêk ya ek miñ yana loj êj ami. Ba yenañ auk nena loj atu ba inum ñaç maniñ halôk ma hatôm yenañ loñôndê lovaluvi. Ba hêv auk hadêj ya nena miñ hatôm yana loj êj esak loñbô ami.

3.2 Otej mek

Alalô natej mek êndêj Wapômbêj ba nanañ injik yani liñ ek injik thô êndêj alalô nena lêk amiñ êsê: loñôndê lovaluvi mena lêk alê êv liliñ ba a. Môj anôj ma athôj paliñ nena nañgik alalôaniñ auk liliñ aisê? Ma hudum kambom êj yôv ma tem onja auk esak malê atu ba lêk hudum. Ba tem lemimbi otak auk atu ba havôv o hi hudum kambom êj nena otak aisê? Lêk aêj ma alalô natej mek ni ba ni ek Wapômbêj nêm alalô sa ek natak auk kambom atu ba havôv alalô. Ma alalôaniñ ku hêk ek ana napesañ abô imbiñ ñê alê la takatu ba

alalôaniј kambom hêv malaiј hadêј i. Ma nanaј ek thêlô netak kapôlôniј ek alalô. [Luk 22: 40,46]

3.3 Nômbôlêm Wapômbêј anêј auk

Alalô lôklokwaј ek napôm Wapômbêј anêј auk nena hanaј aisê. Hudum aej ma tem Wapômbêј injik lojôndê thô êndêј o ek osopa ba miј nêm yak ami.. (1 Kolin 10:13). Wapômbêј tem nêm alalô sa ek nagê auk kambom atu ba halôk alalô lejiј ek nasopa. Auk kambom êj halom alalô hi loj nandum kambom. Onaj injik Wapômbêј liј ek injik loj atu ba havôv o ek hudum kambom thô êndêј o ek miј ondenu esak lojbô. Onaj injik yani liј ek nêm o sa ek otak lojôndê atu ba hi loj kambom atu ba havôv o. Onaj ek anêm ñê mólô nénêm o sa ba neteј mek imbiј o. Lôk onaj ek anêm ñê mólô nenaј injik o liј esak auk atu ba lêk hudum ek otak. Thêlô hatôm nénem o sa lôk nembatho o loj esak auk mavi.

3.4 Kobom kambom takatu ba bôk hik anôj hamiј alalô ma nuنجwik liliј esak kobom mavi:

- Sadaј halôk alalô lejiј ek nandum kambom:
Osam: Epesus 6:10-17 (Ku 15); Jems 4:7; Matyu 4:1-11.
- Pik anêј thethaњak halôk alalô lejiј ek nandum kambom:
Osam: 2 Timoti 2:22; [Môj Anôj 39:6-12 (Josep hasôv hêk Potipa yanavi)]
- Alalôaniј thethaњak halôk alalô lejiј ek nandum kambom:
(Dahô 16a)
  - 1 Timoti 4:7-8 – Ôndôj o esak nôm takatu ba tem nêm o sa ek osopa Yisu. Nôm takêј doho ma otitiј Wapômbêј Anêј Kapya ek nêm auk êndêј o lôk oteј mek ma osak dojtom imbiј ñê êvhaviј vi.
  - Galesia 5:16-18 – Ma otak Lovak Matheј ek eyabiј anêm bôk lo loj. Lovak Matheј hathak hik alalôaniј kapôlôniј liliј. Abô balabuј ma hêv auk mavi hadêј alalô ma dojtom miј hik alalôaniј kapôlôniј liliј ami ba intu malaiј ek nasopa balabuј takêј. Aej ba nonaj injik Wapômbêј liј ek injik anêm kapôlôm liliј.
  - “Aej ba, aiyaј thêlô, Wapômbêј lahiki lôbôlôj hathak alalô. Ba intu yahasoј mólô lokwaј nena nônêm am videoj êndêј yani êtôm alim takatu ba ik vônô hêk loj êbôk da. Da eej ma lôkmala lôk matheј ba hêv lamavi hadêј Wapômbêј. Eej ma hatôm ôev yeј anôj hadêј Wapômbêј. Ba nônêm loj ênjêk kapôlômim ek Wapômbêј epesaj mólônim auk imbitak lukmuk ek mólô numbitak yaјda. Ma miј nosopa avômalô pik vejinggwam ami. Eej ma tem noyala ba nosopa nôm takatu ba Wapômbêј lahaviј. Lahaviј eej ma mavi lôk mabuј anôj ba tem indum Wapômbêј lamavi.” (Lom 12:1-2)
  - Pilipai 4:8-9 –“Nobaloј kobom avanôj lôk nômô batôj oyan ma nômô thêthôj lôk nômô mabuј lôk bôk lo loj nundum avômalô kapôlôniј mavi esak lôk malemimkilik esak nosopa

auk mavi..." Êntêk ma lojôndê te atu ba Wapômbêj hik alalôaniј auk liliј. [Kolosi 3:1-3]

- 2 Timoti 2:22 – Avômalô muk doho iniј auk thetheјak ma lôklokwaј ek nindum kambom. Ba intu Pol hanaј hadêj Timoti nena, "Ôsôv ênjêk ңôk anêj thethaјak takatu ba hamô anyô muk kapôlôniј. Ma ondanviј endom lojôndê thêthôj lôk ônêmimbiј Wapômbêj lôk lemimbiј avômalô lôk osopa auk yôhôk..."

(Dahô 16b)

- Kapya Yeј 119:11 – "Anêm abô ma yahavuј hêk ya kapôlôj ek batu miј yandum kambom êndêj o ami." Otak Wapômbêj anêj abô êndôk anêm auk lôk kapôlôm. Undum aej êndêj wakma atu ba hosam Wapômbêj Anêj Kapya ma lemimimbi nôm takatu ba hôpôm lôk hovaloј loj hêk luvôm ma auk havaloј abô doho loj haviј. [2 Timoti 3:16-17]
- Êmô Mavi 4:14-15 – "Miј osopa ңe idum kambom iniј veنجgwam ami lôk miј ombej êtôm ңe eej evej ami. Ma nêm o vê ênjêk loj eej ma osopa lojôndê yaјda ba nu."

4. Alalô avêj haviј Wapômbêj ma nômkama pik lôkthô tem vauna ba êmbôv alalô lôklokwaј ami.

- 4.1. Yisu hik dahô te thô ba hanaј nena alalô nasopa Wapômbêj ma hatôm aisê. Yisu ma yak lokwaј ta ma alalô ma anêj thaјaј. Yisu mi ma alalô miј hatôm nandum nômlate ami. Yisu anêj abô dahô atu ba hanaј nena evej haviј Wapômbêj ma tem naјgik anôj mavi. Anôj eej ma alalôaniј bôk lo loj injik i liliј esak lejimbiј avômalô vi lôk nasopa Wapômbêj anêj abô atu ba hanaј.

Osam: Jon 15: 5,8.

- 4.2. Wapômbêj hanaј nena: Ya tem yambitak môlônim Lemambô. Ma môlô ma yenaj okna lo avena. Yani halam alalô nena anêj ңe môlô. Ma habutij abô eej haviј alalô. Ba intu nônm am vê ênjêk nôm takatu ba hadum alalô kupik lo dahôlôniј habitak lelaik. Ba anêj anôj ma hadum ek alalô nambitak mabuј ni ba ni esopa bôk lo loj atu ba yani lahaviј anêj avômena nimbitak aej.

Osam: 2 Kolin 6:18-7:1

- 4.3. Wapômbêj havak abô nena tem nêm alalô sa ek nasôv ênjêk auk kambom takatu ba halôk alalô lejij ek nasopa. Ma miј hanaј nena aisê mena wak alê ka nêm sa eej eej ami. Mi, hanaј nena alalô asopa yani ma tem nêm sa eej êndêj alalô ek nasôv ênjêk auk kambom.

Osam: 1 Kolin 10:13.

- 4.4. Alalô ayala Wapômbêj ma tem êmbôv alalô ni bidoj oyaј ek yani. Aej ba alalôaniј bôk lo loj ni ba ni êtôm yanida. Yani hik alalô liliј. Lôk hik alalôaniј kapôlôniј liliј ba tem alalôaniј bôk lo loj tem imbitak yaјda. Ma hik alalôaniј auk lôk thethaјak liliј. Ma tem nêm alalô sa ma miј hatôm etak ami.

Osam: Pilipai 2:12-13; Pilipai 1:6.

4.5. Aêntu malaiñ la hapôm alalô ma tem alalô namô nôm takêñ lu iyom.

Nômbêñ atu ba hapôm alalô ma Wapômbêñ hadum ku hathak. Yani hadum ku hathak nômbêñ êñ ba lôkthô hik anôñ mavi. Hadum aêñ hadêñ waklavôn alalô apôm malaiñ lomaloma haviñ. Malaiñ habitak ba alalô ik i liliñ hadêñ yani ma tem indum aêñ. Lôk ñama miñ hatôm êmbôv alalô vê êngêk Wapômbêñ anêñ lahavinj ami.

Osam: Lom 8:28-39

Alalô natak kobom kambom takatu ba hik anôŋ hamiŋ alalô aisê?

1 Timoti 4:7-8

Ôndôŋ o esak nôm takatu ba tem nêm o sa ek osopa Yisu. Nôm takêŋ doho ma otitiŋ Wapômbêŋ Anêŋ Kapya ek nêm auk êndêŋ o lôk oteŋ mek ma osak doŋtom imbiŋ ñê êvhaviŋ vi.

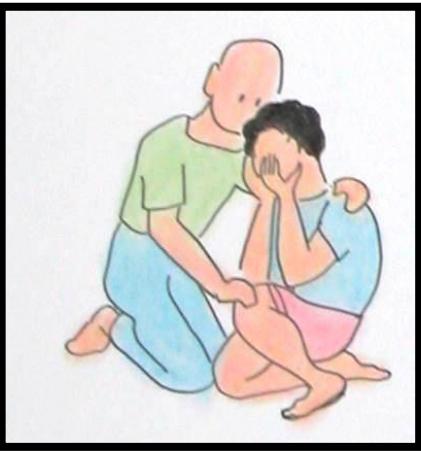
Galesia 5:16-18

Ma otak Lovak Matheŋ ek eyabiŋ anêm bôk lo loŋ. Lovak Matheŋ hathak hik alalâaniŋ kapôlôŋiŋ liliŋ.

Pilipai 4:8-9

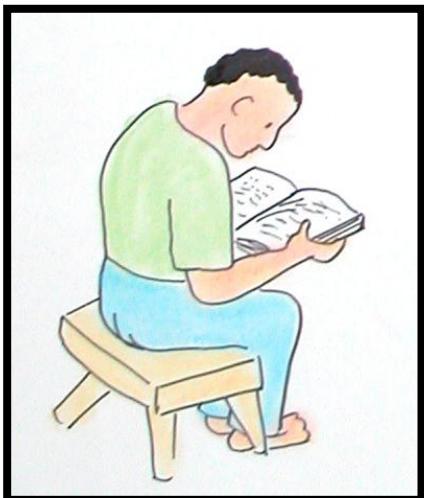
Nobaloŋ kobom avanôŋ lôk nômô batôŋ oyaŋ ma nômô thêthôŋ lôk nômô mabuŋ lôk bôk lo loŋ nundum avômalô kapôlôŋiŋ mavi esak lôk malemimkilik esak nosopa auk mavi.

2 Timoti 2:22

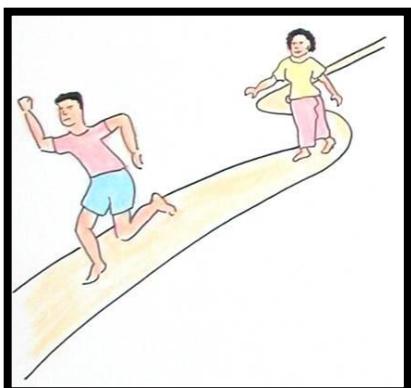
Ôsôv ênjêk ñgôk anêŋ thethaŋak takatu ba hamô anyô muk kapôlôŋiŋ. Ma ondaŋviŋ endom loŋôndê thêthôŋ lôk ônêmimbiŋ Wapômbêŋ lôk lemimbiŋ avômalô lôk osopa auk yôhôk.

Alalô natak kobom kambom takatu ba hik anôŋ hamîŋ alalô aisê?

Kapya Yeŋ 119:11

**“Anêm abô ma yahavuŋ hêk ya
kapôlôŋ ek batu miŋ yandum
kambom êndêŋ o ami.”**

Êmô mavi 4: 14-15

**“Miŋ osopa ñê idum kambom iniŋ
veŋiŋgwam ami lôk miŋ ombeŋ
êtôm ñê êŋ eveŋ ami. Ma nêm o vê
ênjêk loŋ êŋ ma osopa loŋôndê
yaŋda ba nu.”**

Yisu mi ma alalô miŋ hatôm nandum
nômlate ami.:

Jon 15: 5,8

**Wapômbêŋ hanaŋ nena: Ya tem
yambitak môlônim Lemambô. Ma môlô
ma yenaŋ okna lo avena. Yani halam
alalô nena anêŋ ñê môlô. Ma habutiŋ abô
êŋ haviŋ alalô. Ba intu nônêm am vi ênjêk
nôm takatu ba hadum alalô kupik lo
dahôlôŋiŋ habitak lelaik. Ba anêŋ anôŋ
ma hadum ek alalô nambitak mabuŋ ni
ba ni esopa bôk lo loŋ atu ba yani lahaviŋ
anêŋ avômena nimbitak aêŋ.**

2 Kolin 6:18-7:1

Ku 17: NATAK KAPÔLÔNJ EK ANYÔ YAJ EKA?

Auk bêj: Ku êntêk hanaç bêj hathak natak kapôlôn kambom. Lôk hayê malêla takatu ba Yisu hanaç hathak natak kapôlônij. Ma hanaç haviç nena alalô nanaç injik liç esak nanêm kambom vê aisê. Lôk hik thô nena nanêm avômalô vi iniç kambom vê aise.

1. Kobom amô lôkthañgo (Dahô 17a)

- 1.1. Alalô miç adum nômla ek imiç alalôaniç leñiñmaniç loç siç ami, êj ma kobom amô lôkthañgo hamô haviç i.** Kobom amô lôkthañgo ma halumbak hamô loç atu ba leñiñmaniç halôk nena êmô. Hatôm indumbak yenakna ni ba ni endeba wak te ma tem ipup. Hatôm yak doho hava hathak alokwaç. Môj ma miç hêv malaiç hadêj alokwaç êj ami. Ma dojtom haveç yam ma hava alokwaç êj vônô ba hama.
- 1.2. Dahô te:** Lemimbi esak hokalônj vemgwasij hathak valu lêklêk. Ba miç hôvôkwij lôk hoyabiç palê êj ami. Ma vemgwasij êj tem miç êyôv ami. Ma palê êj tem ni bomaj. Vemgwasij êj habitak kambom anôj ma tem nedabij kisi. Mena vemgwasij êj hapalê hi bomaj ma tem nêm o vônô ba oma. Leñmaniç ma aej iyom. Miç hudum nômla ek hik leñmañij atu ba hêk kapôlôm vônô ami ma kobom nêmô lôkthañgo tem indumbak ni ba ni. Ma kobom lôkthañgo ma hatôm vemgwasij palê atu ba halumbak hi ba hi. Ma tem imbûliç o lôk avômalô vi iniç ethak dojtom imbiç. Ma kobom êmô lôkthañgo ma hatôm êmbôv o ni ek ıama. Nôm takêj bôk hapôm alalôaniç thalalej vi ba bôk ayê yôv. Avômalô ema hathak leñiñhavij nêwê kambom viyaç.
- 1.3. Kilisi anêj avômalô ma hatôm nêmô lôkthañgo.** Epesus 4 hanaç abô hadêj avômalô êvhavij nena alalôaniç bôk loç ma imbitak yañda ma miç êtôm ıê daluk iniç ami.
Osam: Epesus 4:17
- 1.4. Kobom êmô lôkthañgo ma hatôm imbûliç alalôaniç athak dojtom haviç avômalô sapêj ba mi.** Kobom lôkthañgo tem injik alalôaniç kapôlônij liliç ma tem nêm alalôaniç leñiñmavi vê.
Tem nêm malaiç êndêj alalôaniç athak dojtom haviç i.
Osam: Epesus 4:26-27
- 1.5. Wapômbêj hanaç nena miç alalô nabaloç leñmaniç lôk kobom lôkthañgo loç ami.** Ma naçgik liliç esak mavi lomaloma.
Osam: Epesus 4:31-32

2. Lavôñij êntêk ma hik thô nena kobom amô lôkthañgo ma hêk denaç:

- Alalô miç abôi lôk leñiñmavi ami.
- Alalô athak atatale avômalô vi hathak abô atu ba anêj ôdôj mi.
- Alalô leñiñhavij nandum nômkama esak alalôdanêj leñiñhabi.
- Alalô asoç nena alalô adum nômkama sapêj thêthôj.
- Alalô adô ek nadanô anyô yaç anêj auk mavi.
- Alalô athak leñiñmaniç lôbôlôj.
- Alalô kapôlônij miç hasopa Wapômbêj lôklokwaç ami.

3. Kobom lejmaniј lôk êmô lôkthaњgo habitak aisê? (Dahô 17b)

3.1 Alalôaniј athak dojtom ma anêŋ malaiј hamô. Nômla doho hêk ba hatôm imbuliј alalôaniј athak dojtom êŋ:

- Alalô anaј abô takatu ba habuliј thêlô ma miј hêv i sa ami.
- Anyô la hadum nômla kambom hadêŋ o.
- Alalô miј asopa abô takatu ba avak haviј i ami. Mena anyôla miј hasopa abô atu ba habutiј haviј alalô ami.
- Alalôaniј kambom mena anyô yaј anêŋ kambom.
- Mena nômlate habitak ba habuliј alalôaniј athak dojtom. Ba havak alalô vose hi lodorlodoŋ ma miј êvhaviј i hi ba halêm ami.
- Anyôlate habuliј alalôaniј thalaleŋ te mena alalôaniј ñê môlô te.

Osam: Matyu 18:21

3.2 Anyô te hêv malaiј hadêŋ alalô, êŋ ma lojôndê lokwanju hêk ek alalôanêŋ kapôlôniј esopa ma tem osopa yaјsê?

Lojôndê 1: Ômô lôkthaњgo.

- Lejmaniј tem imbitak kobom hômô lôkthaњgo.
- Kobom amô lôkthaњgo hadum ek nawê kambom viyaј.
- Kobom amô lôkthaњgo lahaviј naŋgik auk êŋ liliј.
- Kobom amô lôkthaњgo ma tem imbuliј alalôaniј athak dojtom haviј avômalô vi.

Lojôndê 2: Otak kapôlôm.

- Hotak kapôlôm ma lemnaviј alalô nasak dojtom imbiŋ i. Êntêk ma hik lojôndê atu ba onaј kapôlôm bêŋ. Ba oda tem onaј aisê?
- Otak kapôlôm ek ôpatu ba hêv malaiј hadêŋ o. Wak doho ma êthôŋ nôm atu ba idum palij ba hêv malaiј hadêŋ alalô. Ba intu onaј malaiј êŋ bêŋ êndêŋ i.
- Lék honaј abô takêŋ bêŋ haviј thêlô yôv ma otak auk êŋ ma miј lejimbi esak lojôbô ami.
- Êŋ ma malaiј hatak o ba lék hômô oyan!

3.3 Lejmaniј da ma miј kambom ami. Ma dojtom lejmaniј hayô, ma alalôaniј ku hêk ek napesaŋ ketheŋ.

Osam: Epesus 4:26-27.

3.4 Avômalô vi ethak êpôm malaiј hathak kobom lejimaniј. Ma vi ma lejimaniј bôk hik anôŋ hamij i lôk havaloj i loj majaŋ anôŋ. Ma vi lejimaniј ketheŋ oyaј. Aêŋ ba intu Wapômbêŋ lahaviј injik alalôaniј auk êŋ liliј. Lejmaniј ma hatôm imbitak kambom. Ba intu Wapômbêŋ injik kobom atu ba bôk hik anôŋ hamij i lôk havaloj i loj majaŋ anôŋ liliј. (nôŋgô Ku 16)

4. Alalô amô lôkthaњgo ma nandum aisê ek natak:

4.1. Onaј injik Wapômbêŋ liј ek nêm o sa. Hêk **Galesia 5: 22-25** ma anêŋ anôŋ ma malê? Ôpalê hadum ba anôŋ êŋ halumbak?

4.2. Wapômbêŋ hêv o sa ma tem otak kapôlôŋ lôk kobom ômô lôkthaњgo.

Osam: Jon 15:5; [1 Jon 3:12-16; Matyu 5:43-45]

4.3. Utitiŋ oda anêm bôk lo loŋ nena hudum nômla kambom mena mi e?
Alalôda ayabir alalôaniŋ kambom atu ba adum. Ba anyôla hadum kambom hadêŋ o ma anêm kambom havalooŋ o loŋ denaŋ ba hêv ku hadêŋ o.

Osam: Lom 12:16-21; Matyu 5:21-24

5. Alalô natak kapôlôniŋ ek anyô yaŋ eka?: (Dahô 17c)

5.1. Osam abô loŋ kapô atu ba hathak anyô ku atu ba miŋ hatak kapô ami:

Matyu 18:21-35

- Pita hanaŋ hik liŋ nena bôlôŋ vithê intu yani etak kapô ek anyô yaŋ. Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô êŋ ek nêm auk êndêŋ Pita esak abô êŋ.
- Ma king hatak kapô hathak anêŋ anyô ku atu ba hawa anêŋ seleva hatôm 10 milion ba miŋ hêv viyaiŋ ami denaŋ.
- Ma dontom anyô ku êŋ miŋ hatak kapô ek anyô ku yaŋ atu ba hawa nadokte iyom ami.
- Yisu hanaŋ nena alalôaniŋ viyaiŋ ma hatôm anyô ku môŋ anêŋ viyaiŋ atu hêk. Ma avômalô vi iniŋ viyaiŋ atu ba idum hadêŋ alalô ma nadokte hatôm anyô ku yaŋ haveŋ yam anêŋ.

5.2. Wapômbêŋ hatak kapô ek alalô.

Osam: Kolosi 3:12-17

5.3. Wapômbêŋ lahaviŋ anêŋ avômena nesopa anêŋ bôk lo loŋ êŋ.

Alalôaniŋ bôk lo lôŋ ma injik thô êndêŋ avômalô nena Wapômbêŋ anêŋ bôk lo loŋ ma aêntêk êŋ.

Osam: 2 Tesalonaika 1:11-12.

5.4. Alalôaniŋ ku lôk abô hêk ek nanduŋ: 2 Kolin 5:15-20

- Wapômbêŋ anêŋ abô ma aêntêk: Avômalô hatôm nepesaŋ abô imbiŋ Wapômbêŋ. Êŋ ma hik thô nena avômalô hatôm nepesaŋ abô imbiŋ avômalô vi. (thaŋaŋ 15-18)
- Wapômbêŋ hêv alalô hi ek nanaŋ anêŋ abô bêŋ êndêŋ avômalô. (thaŋaŋ 18-20)

5.5. Undum nôm takatu ba hatôm indum o ômô yôhôkna imbiŋ avômalô vi.

Osam: Lom 12: 17-18.

6. Hubuliŋ anyô yaŋ ma tem undum malê:

6.1. Oteŋ mek.

Onaŋ êndêŋ Wapômbêŋ esak malê atu ba hudum. Onaŋ nômkama sapêŋ bêŋ êndêŋ yani.

6.3. Nu onaŋ abô imbiŋ ôpatu ba hubuliŋ yani. Ma miŋ osavuthiŋ anêm abô ami. Ma miŋ onaŋ iniŋ kambom bêŋ ami. Onaŋ êndêŋ i ek netak kapôlôniŋ ek o.

Osam: Matyu 5:23-24; Matyu 7:3-5.

6.4. Ma undum nômkama thêthôŋ imbiŋ ôpatu ba hubuliŋ yani. Ma howa anyôla anêŋ nômla vani, ma nêm itup. Lôk ôwê viyaiŋ esak malêla takatu ba hôpôm.

Osam: Luk 19:8-9

- 6.5.** Ma anyô êj bôk hêv malaiñ hadêj o haviñ, êj ma otak kapôlôm ek yani. Ma yani miñ hatak kapô ek o ami, ma miñ anêm ku ek onañ nena yani esopa anêm auk ami. Mi hêk yanida. Yanida tem laimbi nena yani etak kapô mena embaloj loj. Oda hoyabiñ odanêm bôk lo loj ma miñ anyô yañ anêj ami. O lôklokwañ ek undum yani imbitak labali imbiñ o. Ma otak kapôlôm ek oda esak malê atu ba bôk hudum ba hêk.

Osam: Lom 12:18; Lom 8:35-39.

7. Malaiñ hapôm avômalô êvhaviñ vi ma tem nandum aisê ek nanêm i sa?

- 7.1.** Onañ injik Wapômbêj liñ ek injik anêm kambom atu ba hamij kapôlôn thô êndêj o. Wak bêj anôj ma miñ alalô ayê kambom atu ba hamij alalô ami. Mi, athak ayê avômalô vi iniñ kambom ba anañ abô hathak. Ma dojtom alalôda ma miñ kambom mi ami. Hamô. Ba onañ anêm kambom bêj vêmam.

Osam: Matyu 7:3-5

- 7.2.** Anyô mena avi êvhaviñ la hadum kambom. Êj ma undum malê esak opêj:

(1) Nu êndêj yani ma onañ anêj kambom bêj.

Osam: Matyu 18:15.

(2) Ma miñ halanjô o ami, êj ma onja anyô te mena ju la imbiñ o ba unu êndêj yani ma nonañ anêj kambom êj bêj esak lojbô.

Osam: Matyu 18:16.

(3) Yani lêndôj kôtôj denañ, êj ma nu onañ anêj kambom bêj êndêj avômalô ôdôj êvhaviñ ek nenañ abô imbiñ yani esak kambom atu.

Osam: Matyu 18:17.

(4) Ma dojtom yani lêndôj kôtôj denañ ba hadô endañô avômalô ôdôj êvhaviñ iniñ auk, êj ma mólô nôngô yani êtôm anyô daluk. Lemimimbiñ lôk otej mek ek yani êtôm Yisu Kilisi bôk hanañ.

Osam: Matyu 5:44-46.

8. Avômalô êvhaviñ ôdôj te êpôm malaiñ haviñ ôdôj yañ ma tem napesañ

malaiñ êj aisê? Osam: 1 Kolin 1:12-13; 1 Kolin 3:9-11; [Epesus 4:11-16]

- 8.1.** Kilisi ma liñkupik dojtom ba avômalô êvhaviñ lôkthô êmô yani kapô. Malak Lej ma tem ôdôj dojtom iyom nêmô. Alalô takatu ba êvhaviñ, sapêj ma amô Wapômbêj kapô ba abitak ôdôj dojtom iyom.

Osam: Epesus 4:4-6; [Lom 12:4-5; 1 Kolin 12:12-13]

- 8.2.** Lemimbi esak vemkapô hathinj ba vovaj bêj. Miñ hatôm onañ nena, “O yaveñkapô, o anyô mólô.” Honañ aej ma miñ hôêv vemkapô sa ami. Mi, oyabiñ vemkapô dedauñ mavi ek imbitak mavi. Aej ba alalô lôk avômalô êvhaviñ yañ akuki hathak nômlate, êj ma alalô napôm abô ênjêk Wapômbêj Anêj Kapya ek nêm alalô sa. Wapômbêj anêj Kapya hanañ abô hathak nôm takatu ba hêv malaiñ ba akuki hathak,

êj ma nosopa Matyu 18:15-17. Ma Wapômbêj Anêj Kapya mij hanaj abô êj halêm yaij ami, ma nosopa abô atu ba hêk **Lom 14.** Osam: Lom 14:1-19; Lom 15:7; [Lom 14:20 – 15:7; Kolosi 2:16-23; Kolosi 3:12-15]

- 8.3.** Unyak mathej ya j hatha unyak mathej ya j hathak ini j kobom takatu ba mi j hatôm thêlônij ami. Ma adum aêj hadêj ñê êvhavij vi havi j. Avômalô êvhavij vi ena j nena, “Môlônim auk ma lokba j” mena “Avômalô atu ba êv ye j hamô anêm unyak mathej ma ñê kambom.” Mi j nana j aêj ami ma nanêm i sa iyom. Êj ma hatôm hoyabi j vem thi j atu mavi. Wapômbêj anêj avômena sapêj ma êmô Wapômbêj kapô.
- 8.4.** Alalô mi j lejînhavi j Yisu anêj avômalô vi ami, êj ma Wapômbêj lahiki bêj anôj. Alalô mi j adum mavi hadêj avômalô êvhavij vi ami ma hadum Wapômbêj lamalai j. Alalô ayê nena ñê êvhavij anêj unyak mathej ya j ikuki havi j unyak mathej ya j. Anêj anôj ma avômalô etak unyak takêj. Êj ma kambom anôj. Idum aêj ek malê nena thêlô ipik bi jdaluk. (Sada j hatak malak lej ek malê nena yani hapik bi jdaluk aêj iyom.) Êj ma mi j mavi ek Wapômbêj anêj avômalô nimbuli j i aêj ami. Ma mavi ek unyak mathej tomtom nebaki vose ni lodôjlodôj ami. Nôm êj habitak ma mi j thêlô esopa lojôndê etak kapôlôjij lôk epesa j abô havi j i ami.
Osam: Jon 17:20-23.

Ôdôj tomtom nena j abô esak auk takêntêk:

Tem alalô nandum aisê esak mala j êj? Alalô nandum aisê ek nakapô lôkthô nesak dojtom ba netak kapôlôjij êj? Lôk nandum aisê ek ñê êvhavij anêj ôdôj takatu lejînjimbij i?

Odanêm abô:

Kobom lôktha jgo hamô ya kapôlôj dena j e? Ma yalejmanij ek anyô la havej dena j e? Ma yena j ku hêk dena j ek yatak yakapôlôj ek ôpatu ba yahapôlik hathak? Ma yena j hêk dena j ek yapesa j abô imbi j avômalô vi e? Tem yandum aise? Opom lojôndê mavi te ek opesa j abô lôk otak kapôlôm ek thêlô.

*Alalô miŋ adum nômla ek imiŋ
leŋiŋmaniŋ loŋ siŋ ami ma kobom amô
lôkthaŋgo tem imbitak.*

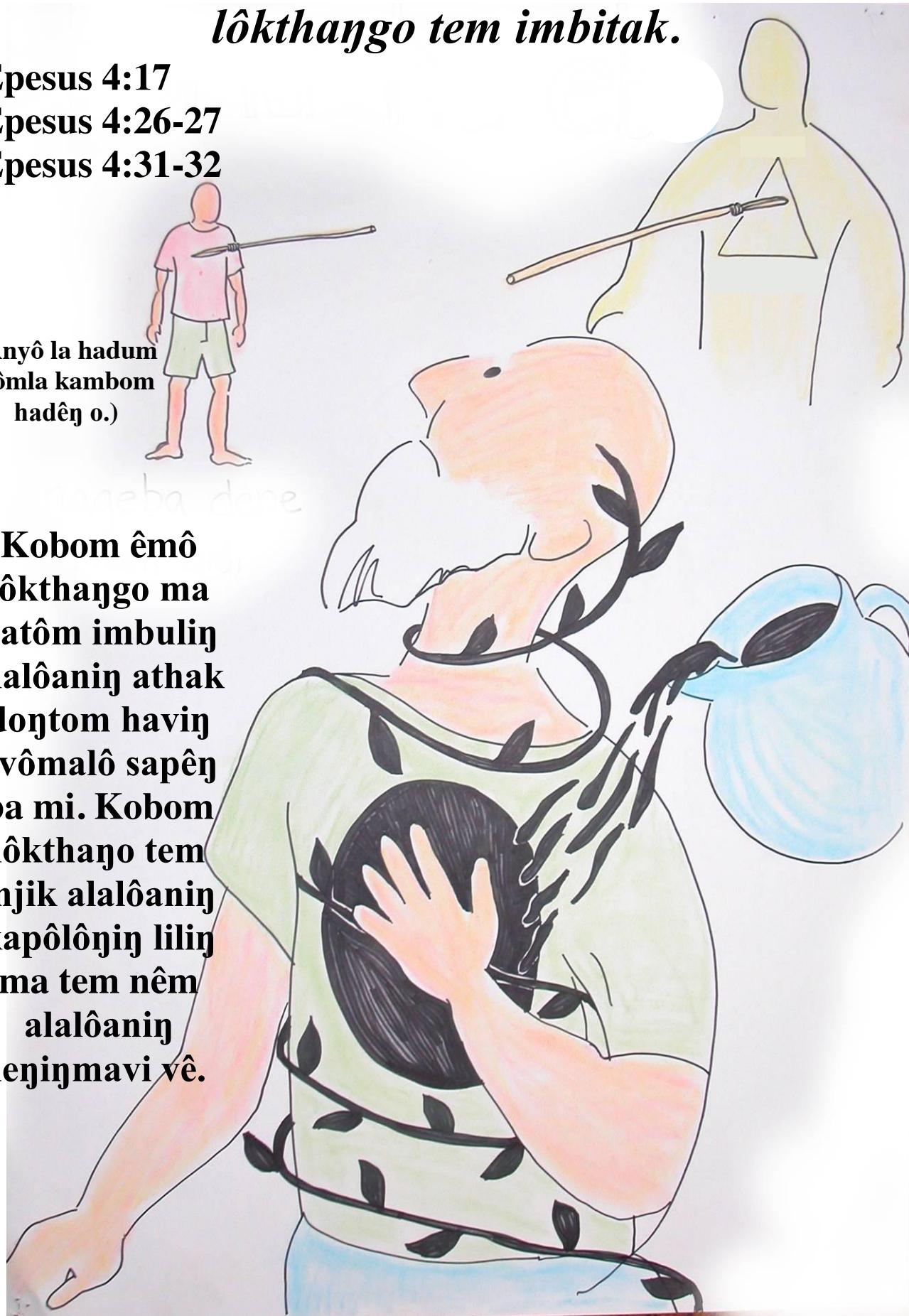
Epesus 4:17

Epesus 4:26-27

Epesus 4:31-32

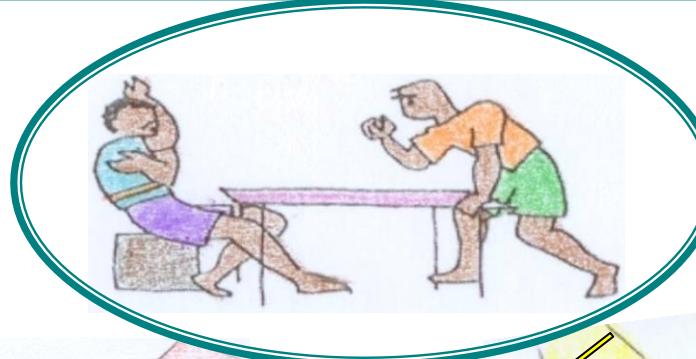
(Anyô la hadum
nômla kambom
hadêŋ o.)

Kobom êmô
lôkthaŋgo ma
hatôm imbuliŋ
alalôaniŋ athak
dointom havinŋ
avômalô sapêŋ
ba mi. Kobom
lôkthaŋgo tem
injik alalôaniŋ
kapôlôŋiŋ liliŋ
ma tem nêm
alalôaniŋ
leŋiŋmavi vê.

Osopa lonjôndê otak kapôlôm

**Anyô la hadum
nômla kambom
hadêñ o.**

Matyu 18:21

Lonjôndê ômô lôkthañgo

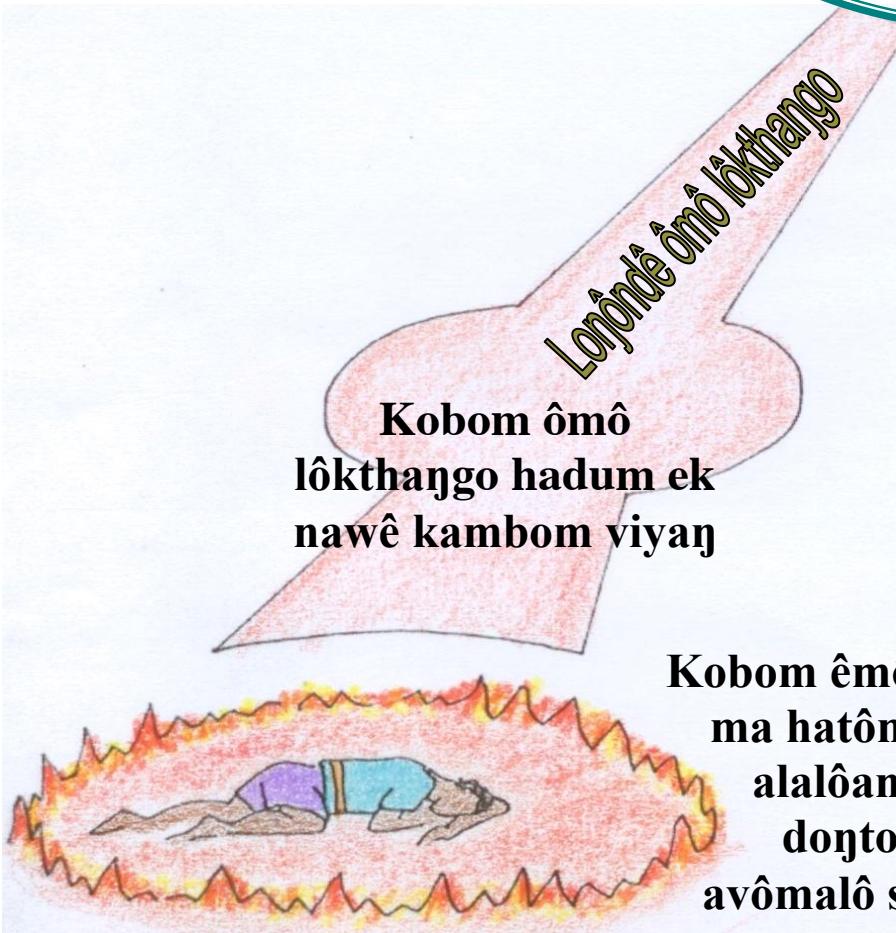
**Kobom ômô
lôkthañgo hadum ek
nawê kambom viyañ**

Lonjôndê Otak kapôlôm

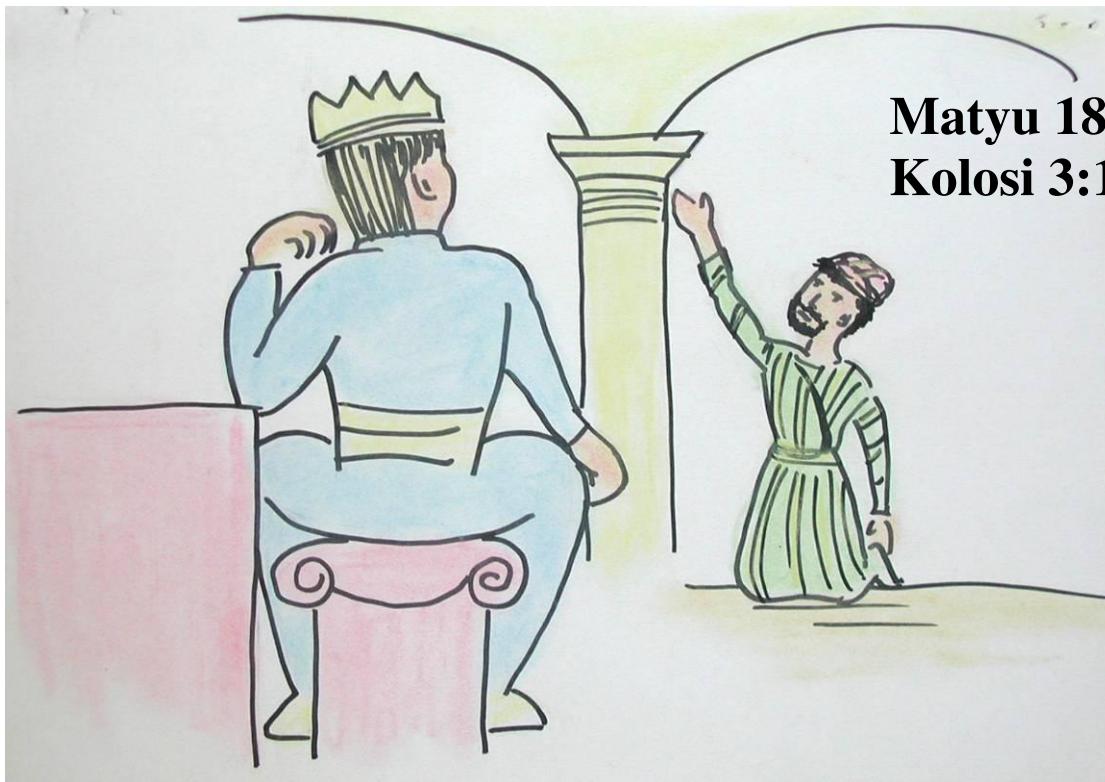
**Hotak kapôlôm ma
lahavinj alalô nasak
doñtom imbiñ i.**

**Êñ ma
malainj hatak o
ba lêk hômô
oyan!**

**Kobom êmô lôkthañgo
ma hatôm imbuliñ
alalôaniñ athak
doñtom haviñ
avômalô sapêñ ba mi.**

Alalô natak kapôlônijen ek anyô yan eka?

Matyu 18:21-35
Kolosi 3:12-17

Ma king hatak kapô hathak anêj anyô ku atu ba hawa
anêj seleva hatôm 10 milion ba miñ hêv viyaiñ ami denañ.

---

2 Tesalonaika 1:11-12
2 Kolin 5:15-20
Jon 17:20-23

Ma dontom anyô ku êj miñ hatak kapô ek anyô ku yan atu
ba hawa nadokte iyom ami.

Ku 18: WAPÔMBÊJ ANÊJ LAHAVIJ EK THALALEJ ATU BA ÈVHAVIJ NÊMÔ AISÊ?

Auk bêj: Ku êntêk ma hanaj hathak thalalej tomtom neyabij i mavi êtôm Wapômbêj anêj lahavij. Èj ma nômbêj. Alalô tem nanaj esak ku takatu ba Wapômbêj hêv hadêj anyô lo avi takatu ba ewa i. Wapômbêj anêj lahavij ma thalalej te neyabij i mavi. Thêlô nindum aêj ni ba ni ek nênm i sa ek nimbitak êtôm ñê talaj esak ini jêvhaij.

1. Thalalej atu ba èvhavij ma aisê?

- 1.1. Èj ma thalalej atu ba lôkthô esopa Yisu Kilisi.
- 1.2. Ma thalalej atu ba idum lôklokwa jek ini jêvhaij dojtom êmô mavi.
- 1.3. Thalalej êj ini jêvhaij lambô lo talêbô ma nêtôm dahô mavi ek nali nêgê.
Thai nijik ini jêvhaij thô êndêj ini jêvhaij avômena esak ini jêvhaij bôk lo loj atu ba idum.
- 1.4. Thalalej êj ini jêvhaij leñijhavij i embaloj thêlô loj ek nijik Wapômbêj anêj bôk lo loj thô.

2. Wapômbêj hêv thalalej êj tomtom da ini jêvhaij ku ek nindum: (Dahô 18a)

- 2.1 Ma môlô anyô, lemimimbi jô vônimi êtôm Kilisi lahavij avômalô ôdôj êvhaij.
Osam: Epesus 5:25; 1 Kolin 13: 4-7; 1 Jon 3:16.
- 2.2 Ma môlô lami mi j nosa j i kakapuk ami, êj ma tem nundum nalumi malejij tiyamtiyam.
Osam: Kolosi 3:21
- 2.3 Môlô avi takatu ba bôk owa anyô yôv ma nômô vônimi vibij.
Osam: Epesus 5:22; [Kolosi 3:18]
- 2.4 Avômena, môlô ma Anyô Bêj anêj ba intu nosopa lemami lo lemtami ini j abô. Èj ma mavi. Nundum aêj ek malê nena Anyô Bêj bôk hêv athêj lôk ku hadêj i ek neyabij môlô.
Osam: Epesus 6:1; Kolosi 3:20.

3. Thalalej te ewa auk mavi hathak Wapômbêj:

- 3.1 Lambô lo talêbô nindum ini j ku neyabij ini j thalalej ek neja auk esak Wapômbêj anêj bôk lo loj. Thai neja auk esak Wapômbêj lahavij i aisê lôk Wapômbêj anêj malinjya ô atu ba hayabij anêj avômena hathak.
- 3.2 Thalalej êj tomtom nesopa Wapômbêj anêj lahavij, êj ma tem neja auk esak yani lahêv anêj avômena nimbitak aisê. Avômena êyê leñijhavij anôj atu ba hik anôj hamij thalalej êj, ma tem neja auk esak Wapômbêj anêj lahavij ma aisê ek thêlô. [2 Timoti 1:5]

4. Ku bahejvi ba lahavute hêk ek lambô lo talêbô nindum: (Dahô 18b)

- 1) Lambô lo talêbô ini j leñijimbi j i injik thô êndêj nali ek nêgê nena Wapômbêj lahavij thêlô ma bêj aisê. Ma thalalej te ini j ethak dojtom ma hatôm dahô ek injik Kilisi lôk anêj avômalô êvhaij ini j ethak dojtom thô.

Osam: Epesus 5:22-33

- 2)** Ôtôm dahô mavi esak bôk lo lôn lôkthô. Avômena tem nêgê malêla takatu ba udum ma tem negia auk esak.

Osam: Epesus 5:1-2; [Jon 13:15]

- 3)** Lojôndê atu ba huik thô hadêj anêm thalalej ma undum ek nêm athêj bêj êndêj Wapômbêj. Hudum kambom hadêj vônim mena avômena ma onaj êndêj i ek netak kapôlônj esak kambom atu ba hudum hadêj i.

Osam: Matyu 5:23-24; Matyu 22:36-40; [Epesus 5:1-2; Pilipai 4:5-9]

- 4)** Lemimbij anêm avômena. Hoyabiç nalumi lôk hôdôj i hathak auk mavi, êj ma hatôm lemhabiç i ba hoyabiç i mavi anôj.

Osam: Hiblu 12:6-10

- 5)** Oyabiç o esak abô takatu ba honaç. Anêm abô hatôm nêm auk mavi êndêj avômalô vi ek nesopa.

Osam: Epesus 4:29-32

- 6)** Ôndôj nalumi ek iniç êvhaviç Wapômbêj lôk anêj abô indumbak ni ba ni imij thêlô kapô:

- Hômô haviç nalumi ma otej mek imbiç i ek nêgê. Ma tem nesopa vemgwam.
- Ethak dojtom ek nejaç nôm ma te etej mek ma aej iyom ni ba ni.
- Osam Wapômbêj Anêj Kapya anêj kukuthiç lomaloma êndêj nalumi ba onja sa êndêj i.
- Ma thalalej êj ma otej mek ek i wak nômbêj intu.
- Ma o lôklokwaç ek oto nalumi iniç kapôlônij lôk bôk lo loj ek nimbitak thêthôj mavi.

5. Thalalej te atu ba êvhaviç iniç ku anêj lêlêyan:

5.1 Thalalej te evej haviç i ma avômena tem negia auk esak Wapômbêj anêj bôk lo loj.

5.2 Avômena tem negia auk esak nipuk i loj. Ma êmô haviç iniç thalalej da ma tem nindum aej.

5.3 Thalalej te ma ik dahô atu ba avômalô êvhaviç lôk Kilisi ethak dojtom ma aisê.

5.4 Thalalej atu ba imij lôklokwaç hathak êvhaviç ma êmô mavi haviç i, ma hatôm idum ba avômalô mathej imij lôklokwaç.

5.5 Thalalej ôdôj êj iniç êvhaviç hêv iniç avômalô atu ba êmô haviç i sa hathak auk mavi.

6. Lambô lo talêbô iniç ku nindum:

6.1 Lambô anêj ku indum:

- yamalô hamô vuliç ek yanavi hatôm atu ba Kilisi hamô vuliç ek avômalô êvhaviç.

Osam: Epesus 5:23

- lemimimbiç vônimi êtôm Kilisi lahaviç avômalô ôdôj êvhaviç ba hêv anêj lôkmala ek hêv i sa.

Osam: Epesus 5:25, 28-29; Kolosi 3:19.

- yamalô nêm athêj bêj êndêj yanavi.

Osam: 1 Pita 3:7

6.2 Talêbô anêj ku indum:

- yanavi nêm athêj bêj êndêj yamalô.
Osam: Epesus 5:22; Kolosi 3:18.
- yanavi êmô yamalô vibij
Osam: Epesus 5:22; Kolosi 3:18.

6.3 Thai ma Kilisi anêj avômalô ba intu natauvij i.

Osam: Epesus 5:21; Kolosi 3:12-17.

7. Lambô lo talêbô iniij ku neyabiij nali:

7.1 Thai nêtôm dahô mavi esak êvhavinj lôk evalonj Wapômbêj lon majaj. (2 Timoti 1:5)

7.2 Thai ma thalalej êj iniij wakadôk.

7.3 Thai neyabiij nali iniij:

- lejviij kupik
- auk
- dahô

7.4 Thai nêndôj avômena esak nindum iniij ku atu ba êv hadêj i.

- Ôndôj i ek nesopa anêm abô ba esopa ma tem nêmô mavi ma malaij mi.
- Ma miij esopa anêm abô ami, êj ma tem nêpôm malaij.

7.5 Alalô nandôj i lôk nato i ek nêmô thêthôj. Nandum aej ek nasopa Wapômbêj vanjwam. Yani hadôj lôk hato anêj avômalô aej iyom ek malê nena lahavij i bêj anôj.

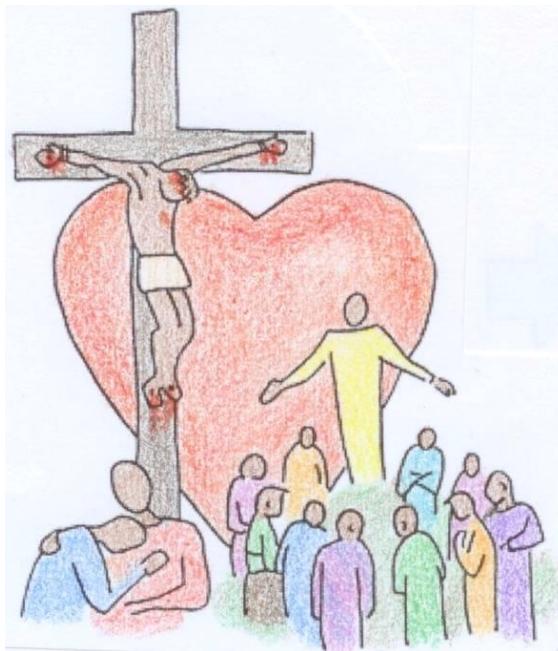
Osam: Hiblu 12:5-11.

Thalaleñ êñ iniñ leñiñhaviñ i embaloñ thêlô loñ ek nijik Wapômbêñ anêñ bôk lo loñ thô.

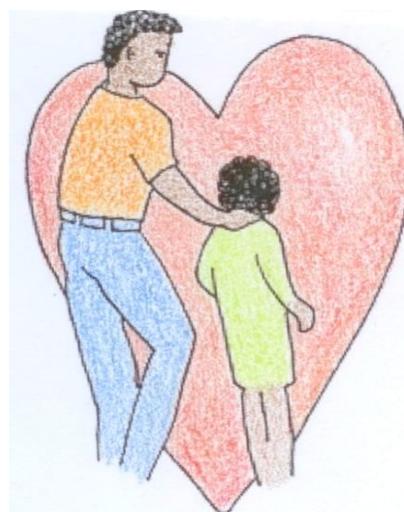
Môlô anyô, lemimimbiñ vônimi êtôm Kilisi lahaviñ avômalô ôdôñ êvhaviñ.

Epesus 5:25

Môlô avi takatu ba bôk owa anyô yôv ma nômô vônimi vibiñ. *Epesus 5:22*

Avômena êyê leñiñhaviñ anôñ atu ba hik anôñ haminj thalaleñ êñ, ma tem neja auk esak Wapômbêñ anêñ lahaviñ ma aisê ek thêlô. *2 Timoti 1:5*

Môlô lami dô nosañ nalumi lôbôlôñ ami, tem indum nalumi maleñiñ tiyamtiyam.

Kolosi 3:21

**Lambô lo talêbô nindum inij ku
neyabiñ inij thalaleñ ba enja auk
esak Wapômbêñ anêñ bôk lo loñ.
Thai neja auk esak Wapômbêñ
lahaviñ i aisê lôk Wapômbêñ anêñ
maliñaô atu ba hayabiñ anêñ
avômena hathak.**

Ku bâheñvi ba lahavute hêk ek lambô lo talêbô nindum

1. Lambô lo talêbô

iniy leñijimbiy i
injik thô êndêñ nali
ek nêgê nena
Wapômbêñ lahaviñ
thêlô ma bêñ aise.

*Thalaleñ te iniy
ethak doytom ma
hatôm dahô ek
injik Kilisi lôk
anêñ avômalô êvhaviñ iniy
ethak doytom thô.*

2.

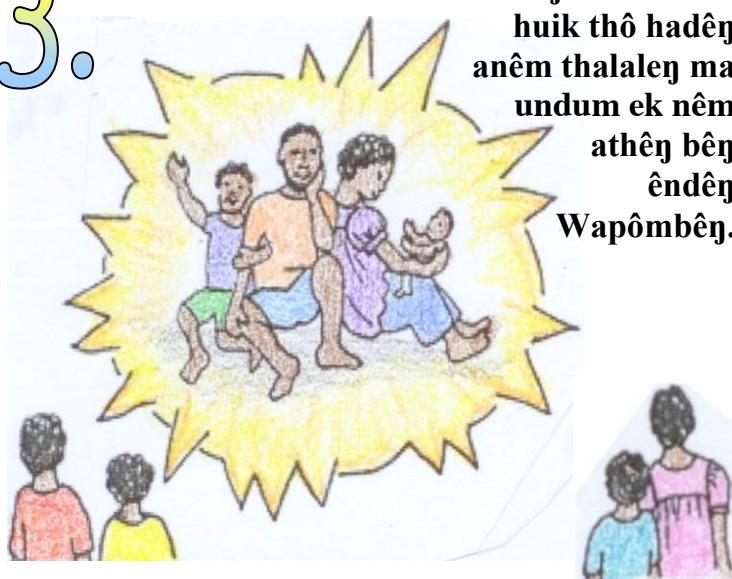
Ôtôm dahô
mavi esak
bôk lo lôn
lôkthô.

*Avômena tem nêgê
malêla takatu ba
udum ma tem negia
auk esak.*

3.

Loñondê atu ba
huik thô hadêñ
anêm thalaleñ ma
undum ek nêm
athêñ bêñ
êndêñ
Wapômbêñ.

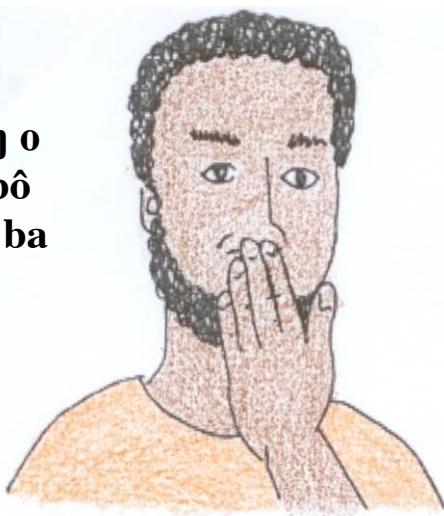
4.

Lemimbiy anêm
avômena.

5.

Oyabiñ o
esak abô
takatu ba
honañ.

Ôndôñ nalumi
ek iniy êvhaviñ
Wapômbêñ lôk
anêñ abô
indumbak ni ba
ni imiñ thêlô
kapô.

6.

Osam Wapômbêñ Anêñ Kapya anêñ kukuthiñ
lomaloma êndêñ nalumi ba onja sa êndêñ i.
Ma thalaleñ êñ ma otej mek ek i wak nômbêñ
intu.
Ma o lôklokwañ ek oto nalumi iniy kapôlôñiñ
lôk bôk lo loñ ek nimbitak thêthôñ mavi.

Ku 19: TEM ÔPÔPÊK O AISÊ EK ONAÏ WAPÔMBÊJ ANÊJ ABÔ

Auk bêj: Ku êntêk ma hanaj hathak ôpôpêk o aisê ek onaj Wapômbêj Anêj Abô êndêj avômalô. Hudum aêj ma anêm abô tem nêm lamavi bêj anôj êndêj avômalô. Ma tem nêm avômalô sa ek nayala Wapômbêj anêj abô. Ma anêm abô êj ma tem nêm avômalô takatu ba elanjô sa.

1. Tem opesañ anêm abô atu ba onaï aisê:

- 1.1. Otej mek ek Wapômbêj eyabiñ o lôk anêm ku. Onaï injik Wapômbêj liñ ek injik thô nena undum ku êj aisê. Ma otej mek ek Wapômbêj nêm o auk mavi.

Osam: 2 Timoti 3:16-17; [Kunya Yej 127:1-2]

- 1.2. Ma otej ek nômbêj atu ba tem nedajô anêm abô êj. Lôk otej mek ek thêlô neyala abô atu ba tem onaï.

Osam: 2 Timoti 2:2

- 1.3. Nôm takêntêk intu tem nêm o sa ek opesañ anêm abô onaï:

- Opalêla intu tem nêyô ek nedajô abô êj?
- Abô alê intu hatôm nêm thêlô sa ek nedajô?
- Lemhaviñ anêm abô anêj dañ ma indum aisê?
- Lemhabi ek nebaloñ loj ma Lovak Mathej anêj ku. Yani iyom hatôm injik iniñ auk liliñ.

- 1.4. Ôpôm Wapômbêj Anêj Abô atu ba tem onaï esak. Ma osam imbiñ oda ek nêm auk êndêj o. Auk bêj ayova:

- 1) Lokwaj ta- abô takêntêk anêj auk bêj ma hanaj aisê la? Auk bêj atu ba hôpôm hêk abô êntêk intu hanaj aêj havij abô vi atu ba hôpôpêk ek onaï e?
- 2) Wapômbêj – abô takêntêk hanaj malê hathak Wapômbêj (Lambô lo Nakaduiñ ma Lovak Mathej)? Alalô ayê Wapômbêj anêj bôk lo loj halêm hathak ik Kilisi vônô hathak a. (Nôñgô Ku 2 lo 4).
- 3) Auk – Wapômbêj Anêj Abô intu hadôj alalô hathak malê? Ma hanaj ek nayabiñ i eka? Lôk havak abô havij alalô aisê?
- 4) Alalô – Abô êntêk hanaj malê hadêj alalô ek nandum?

- 1.5. Usup nômkama doho ek nuñgwik abô êj anêj dahô thô esak lôk abô atu ba embatho auk êj loj:

- Undum imbitak lêlêyañ mavi ek avômalô nedajô katô. Ôpôm nôm takatu ba hatôm nêm auk sa ek neyala mavi. Hudum aêj ma tem anêm abô êlêm yaiñ ma tem ôndôj avômalô mavi anôj.
Neja auk esak: kukuthij, oda mena o lôk avômalô vi nindum kukuthij êj anêj dahô, nuñgwik dahô thô, lôk nômkama vi atu ba nêm o sa imbiñ ek onaj.
- Nusup nômkama atu ba tem nêm o sa ek ôndôj avômalô esak.
Neja auk esak: dahô lôk nômkama ek nuñgwik thô êndêj avômalô.

2. Opesañ anêm abô êtôm aêntêk:

- 2.1. Opesañ anêm abô anêj lôbôlôbô aêntêk:

- 1)** Abô môŋ. Ek nêm avômalô sa ek nayala nena anêm abô tem ni aêntêk.
Ma tem embaloŋ iniŋ auk ek nadajô anêm abô katô.
- 2)** Undilinj anêm auk bêŋ takatu ba tem onaŋ abô esak êtôm ju mena lô mena baheŋvi la.
- 3)** Ma onja auk bêŋ takêŋ tomtom sa mavi. Ma onja dahô atu ba hopesaŋ ma nuŋgwik thô êndêŋ i. Hatôm kukuthiŋ lôk dahô mena nômla yaŋ atu ba avômalô leŋiŋmavi hathak.)
- 4)** Ma onaŋ esak Wapômbêŋ Anêŋ Abô atu anêŋ auk ma bêŋ anôŋ. Ma nuŋgwik thô nena auk bêŋ êŋ hik anêm bôk lo loŋ liliŋ aisê?

2.2. Anêm abô atu ba tem onaŋ ma tem imbitak aêntêk:

- Abô môŋ
- Auk bêŋ môŋ
- Auk bêŋ môŋ atu ma onja sa. Nuŋgwik thô esak kukuthiŋ mena dahô mena nômla yaŋ la.
- Auk bêŋ yaŋ
- Auk bêŋ yaŋ ma onja sa lôk nuŋgwik thô esak kukuthiŋ mena dahô mena nômla yaŋ la.
- Auk bêŋ te lô
- Auk bêŋ te lô ma onja sa lôk nuŋgwik thô esak kukuthiŋ mena dahô mena nômla yaŋ la.
- Auk bêŋ te ayova
- Auk bêŋ te ayova ma onja sa lôk nuŋgwik thô esak kukuthiŋ mena dahô mena nômla yaŋ la.
- Auk atu ba bêŋ anôŋ. Ma nuŋgwik thô nena auk bêŋ êŋ hik anêm bôk lo loŋ liliŋ aisê.

3. Êntêk ma loŋondê atu ba tem onja anêm abô êŋ sa êndêŋ avômalô:

- 3.1.** Onaŋ auk môŋ vêm. Ma onaŋ esak malê atu ba tem onaŋ êndêŋ i.
- 3.2.** Osam abô takêŋ bêŋ mena nêm ek avômalô doho nesam la.
- 3.3.** Nuŋgwik anêm auk bêŋ lôk anêŋ dahô tomtom thô imbiŋ.
- 3.4.** Nôŋgô nena avômalô lêk eyala e?
- 3.5.** Onaŋ injik liŋ i ek nanaŋ viyaŋ. Ma onaŋ êndêŋ thêlô nena nindum malê esak auk atu ba lêk elajô.
- 3.6.** Onaŋ abô êŋ anêŋ auk atu ba bêŋ anôŋ. Ma nêwê abô êŋ viyaŋ esak iniŋ auk atu ba leŋiŋhaviŋ nenaŋ injik o liŋ esak i.

Tem ôpôpêk o aisê ek onaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô

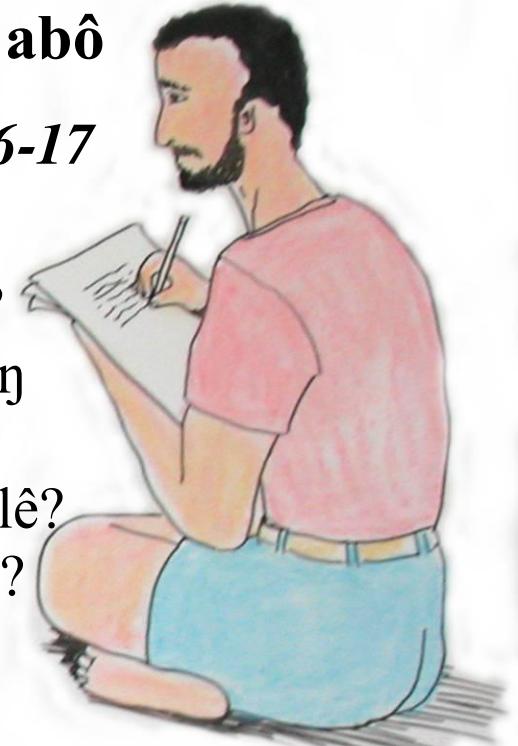
Tem opesan̄ anêm abô atu ba onaŋ aisê:

2 Timoti 3:16-17

Auk bêŋ ayova:

2 Timoti 2:2

1. Lokwaŋ ta- abô takêntêk anêŋ auk bêŋ ma hanan̄ aisê la?
2. Wapômbêŋ – abô takêntêk hanan̄ malê hathak Wapômbêŋ (Lambô lo Nakadun̄ ma Lovak Matheŋ)?
3. Auk – Wapômbêŋ Anêŋ Abô intu hadôŋ alalô hathak malê? Ma hanan̄ ek nayabiŋ i eka? Lôk havak abô haviŋ alalô aisê?
4. Alalô – Abô êntêk hanan̄ malê hadêŋ alalô ek nandum?

Opesan̄ anêm abô êtôm aêntêk:

1. Abô mōŋ.
2. Undiliŋ anêm auk bêŋ takatu ba tem onaŋ abô esak êtôm ju mena lô mena baheŋvi la.
3. Ma onja auk bêŋ takêŋ tomtom sa mavi. Ma onja dahô atu ba hopesan̄ ma nuŋgwik thô êndêŋ i.
4. Ma onaŋ esak Wapômbêŋ Anêŋ Abô atu anêŋ auk ma bêŋ anôŋ. Ma nuŋgwik thô nena auk bêŋ êŋ hik anêm bôk lo lon̄ liliŋ aisê?

Abô mōŋ.

- 1. Auk bêŋ mōŋ lôk**
kukuthiŋ, dahô, nômla yan̄ la.
- 2. Auk bêŋ yan̄ lôk**
kukuthiŋ, dahô, nômla yan̄ la.
- 3. Auk bêŋ te lô lôk**
kukuthiŋ, dahô, nômla yan̄ la.
Auk atu ba bêŋ anôŋ

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Matheŋ

Môŋ Anôŋ

1

Anyô Bêŋ hapesaŋ nômkama lôkthô

¹ Sêbôk atu ba môŋ anôŋ ma Anyô Bêŋ hapesaŋ leŋ lo pik. ² Ma pik hamô oyaŋ ma momanjiniŋ hayô hêk ɻgwêk vôv ba hasuŋ siŋ. Ma Anyô Bêŋ anêŋ Lovak Matheŋ hi ba halêm hamô ɻgwêk vôv. ³ Ma Anyô Bêŋ hanaj nena, “Deda imbitak!” êŋ ma deda habitak. ⁴ Anyô Bêŋ hayê deda êŋ nena mavi ma yani havak momanjiniŋ lo deda vose. ⁵ Anyô Bêŋ halam deda nena “wak” ma momanjiniŋ nena “bôlôvôŋ.” Bôlôvôŋ hale ba hi ma lôkbôk hayô. Wak te môŋ.

⁶ Ma Anyô Bêŋ hanaj nena, “Daŋ ênjék vibiŋ ba vuliŋ. Ma Iŋ lovak ênjék malêvôŋ.” ⁷ Ba intu yani hapesaŋ Iŋ lovak ek hadabêŋ ɻaŋ vibiŋ lo vuliŋ kisi. Êŋ ma habitak aêŋ. ⁸ Anyô Bêŋ halam Iŋ lovak êŋ nena “leŋlêvôŋ.” Bôlôvôŋ hale ba hi ma lôkbôk hayô. Wak te ju.

⁹ Ma Anyô Bêŋ hanaj nena, “Daŋ atu ba hêk leŋ vibiŋ sapêŋ isup i esak dojtom ma pik ênjék moma.” Êŋ ma habitak aêŋ. ¹⁰ Ma Anyô Bêŋ halam Iŋ moma nena “pik,” ma halam ɻaŋ atu ba ethak dojtom nena “ɻgwêk.” Êŋ ma Anyô Bêŋ hayê nena mavi. ¹¹ Ma Anyô Bêŋ hanaj nena, “Tak kamuŋ lomaloma nindumbak êmô pik, kamuŋ takatu ba nijik iniŋ va lôk alokwat takatu ba nijik iniŋ anôŋ. Ma nôm takêŋ tem nijik ba nêtôm taluvi.” Êŋ ma habitak aêŋ. ¹² Ma tak kamuŋ takêŋ halumbak habitak hamô pik, kamuŋ takatu ba ik iniŋ va lôk alokwat takatu ba ik iniŋ anôŋ. Ma tak kamuŋ takêŋ ik ba êtôm taluvi. Ma Anyô Bêŋ hayê nena mavi. ¹³ Bôlôvôŋ hale ba hi ma lôkbôk hayô. Wak te lô.

¹⁴ Ma Anyô Bêŋ hanaj nena, “Deda imbitak leŋlêvôŋ ek enjaŋ wak lo bôlôvôŋ kisi. Ma wak imbi ênjék pik ek edabêŋ waklavôŋ lomaloma kisi, ek nayala wak lo bôlôvôŋ ma ayôŋ lo sondabêŋ. ¹⁵ Deda nômbêŋ êŋ nimbitak leŋ ek nêñem deda êndêŋ pik.” Ma ibitak aêŋ. ¹⁶ Ba intu Anyô Bêŋ hapesaŋ deda bêŋ ju, deda bêŋ ma wak ba hayabiŋ wak ma deda yaô ma ayôŋ ba hayabiŋ bôlôvôŋ. Ma hapesaŋ vuliŋ haviŋ.

¹⁷ Yani hatak deda takêŋ hamij leŋ ek imbi deda êndôk pik, ¹⁸ ma eyabiŋ wak lo bôlôvôŋ ek edabêŋ deda lôk momanjiniŋ kisi. Ma Anyô Bêŋ hayê nena mavi. ¹⁹ Êŋ ma bôlôvôŋ hale ba hi ma lôkbôk hayô. Êŋ ma wak te ayova.

²⁰ Ma Anyô Bêŋ hanaj nena, “Alim ɻgwêk lomaloma nimbitak nêmô ɻgwêk kapô siŋ ma menak lomaloma neyovak embeŋ leŋlêvôŋ.” ²¹ Ba intu hapesaŋ alim bêŋ anêŋ ɻgwêk kapô lôk nôm lôkmala sapêŋ atu ba êmô ɻgwêk kapô ma menak leŋlêvôŋ haviŋ. Alim nômbêŋ êŋ lôk menak sapêŋ neja nali ba nêtôm taluvi. Êŋ ma Anyô Bêŋ hayê nena mavi. ²² Ma Anyô Bêŋ hêv mek ek thêlô lôkthô ma hanaj nena, “Alim ɻgwêk nembathu ba nimbitak bêŋ anôŋ nêmô ɻgwêk kapô ma menak nembathu nali bêŋ anôŋ ba nêmô pik.” ²³ Bôlôvôŋ hale ba hi ma lôkbôk hayô. Wak te baherji.

²⁴ Ma Anyô Bêŋ hanaj nena, “Alim lomaloma nimbitak pik, alim malak ma alim kamuŋ, alim bêŋ ma alim yaô. Ma thêlônij nali nimbitak êtôm taluvi.” Êŋ ma ibitak aêŋ. ²⁵ Ba intu Anyô Bêŋ hapesaŋ alim kamuŋ lôk alim malak ma alim takatu ba eyêyê haveŋ pik. Ma thêlô sapêŋ neja nali êtôm taluvi. Ma Anyô Bêŋ hayê nena mavi.

²⁶ Ma Anyô Bêŋ hanaj nena, “Alalô napesaŋ anyô êtôm alalôda. Ma natak yani ek eyabiŋ alim ɻgwêk lôk menak leŋlêvôŋ ma alim malak lôk alim kamuŋ ma alim

kamuṇ yaōnena takatu ba ēyēyē even̄ pik.”²⁷ Èŋ ma Anyô Bêŋ hapesaṇ avômalô hatôm yanida ma hapesaṇ anyô lo avi aēŋ.²⁸ Ma hêv mek ek thai ba hanaj hadêŋ thai nena, “Mamu nombathu avômena bêŋ anôŋ ba nônêm liŋsiŋ ba noyabiŋ pik êntêk. Môlô noyabiŋ alim ŋgwêk lôk menak leŋlêvôŋ ma nôm lôkmala sapêŋ atu ba even̄ pik.”²⁹ Ma hanaj nena, “Yahêv nôm lomaloma takatu ba hik anôŋ hamô alokwâŋ lo kamuṇ hatôm môlônim nôm ek oŋgwaŋ.”³⁰ Yahêv kamuṇ sapêŋ hadêŋ menak lo alim kamuṇ ma alim yaōnena takatu ba ēyēyē even̄ pik lo nôm lôkmala sapêŋ ek nejaŋ.” Èŋ ma habitak aēŋ.³¹ Ma Anyô Bêŋ hayê nômkama sapêŋ atu ba hapesaṇ yôv, ma hayê nena sapêŋ ma mavi. Bôlôvôŋ hale ba hi ma lôkbôk hayô. Wak te baheŋvi ba lahvute.

2

⁷ Ma Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hawa vongovaŋ ba hapesaṇ anyô hathak ma hayuv abôlêk auk lôkmala halôk anyô thohav. Ma anyô haviyô dahô lôkmala.

²¹ Èŋ ma Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hadum ba anyô hêk sôm anôŋ biŋ ma hêv ôpêŋ thatha te vê ma hêv siŋ hathak lonjbô.²² Yôv ma Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hapesaṇ avi hathak thatha atu ma halom yani ba hi ek anyô.

3

Anyô havôliŋ dôm ek Anyô Bêŋ anêŋ abô

¹ Alim lomaloma nômbêŋ atu ba Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hapesaṇ te miŋ anêŋ auk enaŋ abôyaŋ hatôm umya ami. Umya iyom anêŋ auk abôyaŋ hamôŋ ek alim vi, ba umya hanaj hadêŋ avi “Anyô Bêŋ bôk hanaj aisê hadêŋ mamu. Mamu noŋgwaŋ alokwâŋ takêntêk ba hamij ku kapô anêŋ va ami, mena malê?”

² Avi êŋ hanaj hadêŋ umya êŋ nena, “Yai naŋgaŋ alokwâŋ nômbêŋ êntêk hamij ku kapô anêŋ va;³ ma doŋtom Anyô Bêŋ hanaj, ‘Miŋ mamu noŋgwaŋ alokwâŋ atu ba hamij ku malêvôŋ anêŋ va mena mamu nôsôm ami. Tem mamu noma’.”

⁴ Èŋ ma umya hanaj hadêŋ avi êŋ, “Tem miŋ mamu noma ami!⁵ Anyô Bêŋ hayala nena wakma atu ba mamu oan̄ ma tem mamu malem ekyav ma mamu tem nôtôm Anyô Bêŋ. Mamu tem noyala nômkama mavi lo kambom sapêŋ.”

⁶ Avi êŋ hayê alokwâŋ êŋ ma lêlêyaŋ mavi lôk anêŋ va ma vasiŋ mavi ek nejaŋ ma lahavinj enja auk mavimavi, êŋ ma hawa a êŋ anêŋ va doho ba hayaŋ. Ma hêv doho hadêŋ yamalô ba hayaŋ.

Anyô Bêŋ hêv Adam lo Ewa vê hêk ku kapô

²² Ma Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hanaj, “Lêk anyô hatôm alalô ba hayala nômkama mavi lo nômkama kambom. Ba tem miŋ yani êmô bidoj imbiŋ alokwâŋ atu ba hêv lôkmala ami êŋa yahakô nena enjaŋ alokwâŋ va êŋ ma êmô lôkmala wak nômbêŋ intu êŋ sapêŋ.”

6

⁶ Ba intu yani lahiki hathak bôk hapesaṇ anyô ba êmô pik ma doŋtom leŋinjhavinj nindum sek iyom ba êv kapô malaiŋ hadêŋ yani.⁷ Èŋ ma Wapômbêŋ hanaj, “Tem yambuliŋ anyô takatu ba yahapesaṇ lôk alim malak lo alim kamuṇ ma alim yaōnena takatu ba ēyēyē even̄ lôk menak leŋlêvôŋ. Yada yahapesaṇ thêlô ma doŋtom lêk idum yaleŋ kambom ba yaleŋhabi nena bôk yahapesaṇ i eka.”

11

⁷ Alalô nadôk ba ana nambuliŋ ŋê êŋ iniŋ abô ek nêṣôŋ i paliŋ.”

17

¹ Ablam hamô hatôm sondabêj 99 ma Wapômbêj hayô ba hanaj aêntêk, “Ya Anyô Bêj atu ba lôklokwañ sapêj hamô haviñ ya. Ondarôj yenañ abô ba ondovak vibir wak nômbêj intu sapêj. Ma ômô thêthôn ek ya abô kambom mi ênjêk o.

39**Josep Io Potipa yanavi**

⁶ Aêj ba Potipa hêv Josep ek eyabiñ yani anêj nômkama sapêj. Ma yani miñ la malaiñ ek nômla ami. Yani la habi nôm iyom.

Josep liñ kupik mavi anôj ma thohavloma mavi anôj, ⁷ ba Potipa yanavi hayê Josep ba lahaviñ ma hanaj, “Ôlêm nôngwêk imbiñ ya.”

⁸ Ma doñtom yani hadô ba hanaj, “Yenaj anyô bêj hatak ya hatôm anyô bêj ek yayabiñ anêj nômkama sapêj atu ba hamô unyak êntêk. ⁹ Yenaj lôklokwañ hêk unyak êntêk hatôm yanida. Ma miñ yani havuñ nômla ek ya ami, o iyom, êja ma yani yanavi. Ba tem yandum kambom êjaisê? Yahadum aêj, ma yahadum kambom bêj te hêk Anyô Bêj ma.” ¹⁰ Ma doñtom wak nômbêj intu ma avi êj mahadahaliñ Josep ek ênjêk imbiñ yani. Ma doñtom yani hadô ba miñ hi bidoñ ek avi êj ami.

¹¹ Ma wak te ma Josep hi unyak kapô ek idum anêj ku, ma anyô ku la miñ hamô ami. ¹² Ma avi êj havalonj Josep anêj kwêv ma hanaj, “Ôlêm nôngwêk imbiñ ya.” Ma doñtom hasôv ba hi ma anêj kwêv hêv yak ba avi êj barj havalonj.

Etak Ijip**14**

²¹ Yôv ma Mose hêv anêj kôm hayô ñgwêk vôv. Ma bôlôvôj êj ma Wapômbêj hêv lovak bêj ba halêm anêj loj wak hathak ba hayuv ñgwêk ba ñgwêk hathak luvi ma pik habitak moma. ²² Avanôj, ñaj hathak luvi ba hamij tibum hatôm luk. Ma avômalô Israel ibup êyô ba i hatôm loj moma.

²³ Ma avômalô Ijip iliti avômalô Israel ba ibup êyô ñaj. Ijip iniñ yeñ bokhos êvôv sapêj lôk ñê vovak lôk iniñ nômkama vovak sapêj êyô ñgwêk. ²⁴ Lôkbôk momajiniñ ma Wapômbêj hamô buliv lôk atum kapô ma hayê avômalô Ijip. Êj ma yani halela iniñ auk. ²⁵ Wapômbêj hadum ba iniñ yeñ bokhos êvôv i ba êlêm êmô ba miñ hatôm neja i ba ini mavi ami. Ma avômalô Ijip êkô ba enaj, “Alalô nasôv! Wapômbêj hamij haviñ avômalô Israel ba hik vovak hadêj alalô.”

²⁶ Êj ma Wapômbêj hanaj hadêj Mose, “Nêm anêm kôm liñ êyô ñgwêk vôv esak lonjbô. Ma tem ñgwêk ekapo siñ esak lonjbô ba êyô Ijip iniñ ñê vovak lôk iniñ nômkama vovak sapêj vôv.” ²⁷ Hayan deda ma Mose hêv anêj kôm liñ hayô ñgwêk vôv ma ñgwêk hayôv siñ hathak lonjbô. Avômalô Ijip miñ hatôm nêsov ami.

Wapômbêj hik avômalô Ijip sapêj seson hamô ñgwêk. ²⁸ Dañ hayô Ijip iniñ ñê vovak lôk yeñ bokhos lôk iniñ nômkama sapêj vôv ba te miñ hamô lôkmala ami.

²⁹ Ma doñtom avômalô Israel sapêj êmô mavi. Thêlô bôk ibup êyô hatôm pik moma iyom ma ñgwêk hamij tibum hatôm lôk.

³⁰ Aêj ba Wapômbêj hawa avômalô Israel vê hêk Ijip iniñ lôklokwañ. Ma avômalô Israel imij ma êyê Ijip iniñ kupik hêk ñgwêk dañ. ³¹ Avômalô Israel êyê Wapômbêj anêj lôklokwañ ba êkô ma esopa Wapômbêj lôk anêj anyô ku Mose.

20**Wapômbêñ anêñ tabô majau laumiñ**

¹ Ma Anyô Bêñ hanañ abô takêntêk: ² “Ya ma mólônim Anyô Bêñ Wapômbêñ. Ya atu ba yahawa mólô vê hék ku malaiñ anêñ Ijip.

³ “Ma mólô nosopa ya iyom ma miñ nosopa wapômbêñ yanđa ami.

⁴ “Ma miñ nopesañ nômlate dahô esak nôm takatu ba hamô pik mena ñgwêk mena lenjlevôñ ba nônêm yeñ esak ami. ⁵ Ma miñ nodek vemimdôñ lélô ba nônêm yeñ êndêñ nôm takêñ ami. Ek malê nena ya, Wapômbêñ, mólônim Anyô Bêñ ba, yaleñdañ hathak mólô. Mólô ôêv yeñ hadêñ dahô takêñ te ba ôvôliñ dômim hadêñ ya, êñ ma tem yanêm malaiñ êndêñ mólô lôk nalumi ma libumi lôk iniñ nali. ⁶ Ma doñtom lemimhaviñ ya bêñ anôñ ba osopa yenañ abô. Êñ ma tem yaleñimbiñ libumi takatu ba ibitak eveñ yam imbiñ.

⁷ “Ma miñ nodam ya Wapômbêñ mólônim Anyô Bêñ anêñ athêñ oyañ ami. Ek malê nena tem yanêm malaiñ êndêñ ñê takatu ba idum kambom hathak yenañ athêñ.

⁸ “Ma wak te bahenví ba lahavuju ma waklavôñ matheñ. Ma miñ nundum ku ami.

⁹ Mólô nundum ku êndêñ wak bahenví ba lahavute. ¹⁰ Ma doñtom wak te lahavuju ma waklavôñ ek mólô noja lovak ba mólô lemimbi ya, Wapômbêñ, mólônim Anyô Bêñ iyom. Mólô lôk mólônim nalumi, mena mólônim ñê ku, mena mólônim alim lôk ñê êlêm anêñ buyañ ba êmô haviñ mólô. Mólô sapêñ miñ nundum ku êndêñ wak êñ ami. ¹¹ Ek malê nena wak bahenví ba lahavute ma ya Wapômbêñ yahapesañ pik lo leñ ma ñgwêk lôk nômkama sapêñ atu ba hamô kapô. Ma doñtom wak te bahenví ba lahavuju ma yahawa lovak. Êñ ma yahêv mek hadêñ wak êñ ba waklavôñ êñ habitak matheñ.

¹² “Nodovak lemami lo lemtami. Êñ ma tem mólô nombeñ wak bêñ anôñ êmô loñ atu ba ya Wapômbêñ mólônim Anyô Bêñ tem yanêm êndêñ mólô.

¹³ “Ma miñ nuñgwik anyô te vônô ami.

¹⁴ “Ma miñ undum sek imbiñ anyô yañ yanavi ami.

¹⁵ “Ma miñ noja vani ami.

¹⁶ “Ma miñ onañ abôyañ esak anyô vi ami.

¹⁷ “Ma miñ malemimkilik esak anyô vi iniñ unyak lôk iniñ avi lôk iniñ ñê ku lôk iniñ bok lôk iniñ nômkama sapêñ ami.”

33

¹¹ Ma Wapômbêñ lo Mose enañ abô hi ba halêm hatôm anyô lôk anêñ anyô mólô enañ abô. Thai enañ abô yôv ma Mose halehi hi malak. Ma doñtom Mose anêñ anyô muk Josua, Nun anêñ nakaduñ, yanida iyom hamô Wapômbêñ anêñ unyak sôp kapô denañ.

Wok Pris**19**

¹⁸ Miñ ôwê kambom atu ba mamuyañ hadum hadêñ o ami lôk miñ lemjaña esak yani ni ba ni ami. Ma lemimbiñ anêm avômalô êtôm lemhaviñ oda. Ya ma Wapômbêñ.

Lo

6

⁴ Islael, odanô! Wapômbêñ alalôaniñ Anyô Bêñ ma Wapômbêñ dontom iyom.

⁵ Yupela i mas laikim tumas God, Bikpela bilong yumi. Yupela i mas laikim em tru long bel bilong yupela na long tingting bilong yupela na long strong bilong yupela.
⁶Oltaim yupela mas tingim ol dispela lo nau mi givim long yupela. ⁷Na yupela i mas lainim ol pikinini bilong yupela long ol dispela lo. Na tokim ol long taim yupela i stap long haus na long taim yupela i wokabaut long rot, na long taim yupela i malolo na long taim yupela i wok.

32

⁴ God bilong yumi
i save stap olsem oltaim.
Em i olsem
wanpela bikpela strongpela ston
i no save senis.
Oltaim em i save bihainim tok
bilong en
na em i no save giaman.
Na pasin bilong en
i gutpela na stretpela tasol.

Josua

10

¹² Long dispela de Bikpela i helpim ol Israel, na ol i daunim ol Amor. Josua i beten long Bikpela, na long ai bilong ol Israel, em i tok olsem, “San, yu sanap antap long Gibeon. Mun, yu sanap antap long ples daun bilong Aijalon.” ¹³ Na san i sanap i stap na mun i no i go daun inap ol Israel i winim ol birua. San i no i go daun kwik. Em i sanap i stap long skai inap olsem wanpela de olgeta. Na ol i raitim stori bilong dispela samting long Buk Bilong Oi Stretpela Man.

2 Kiŋ

20

⁹ Na Aisaia i tokim em, “Mak Bikpela i laik soim yu i olsem. Yu lukim dispela lata yumi save kaunim ol aua bilong de long en. Yu laik bai tewel san i mekim long dispela lata i go hariap inap long 10-pela mak, o yu laik bai em i go bek hariap inap long 10-pela mak?” ¹⁰ Na Hesekia i tok, “Em i isi tumas long tewel san i mekim long lata i go hariap inap long 10-pela mak. Olsem na mi laik bai em i go bek hariap inap long 10-pela mak.” ¹¹ Orait * Aisaia i singaut strong long Bikpela, na Bikpela i mekim tewel san i mekim long lata i go bek hariap inap long 10-pela mak. Dispela lata, em bipo King Ahas i bin wokim.

Kapya Yenj

14

¹Oi longlong man
i save tok long ol yet olsem,
“I no gat God i stap.”

Oi dispela man ol i man nogut
tasol.
Oi i save mekim pasin i nogut tru.
I no gat wanelala
i save mekim gutpela pasin.

23

Yenanj alaŋ ma Wapombēŋ

- ¹ Wapombēŋ ma yenanj alaŋ
ba intu miŋ yahēv yak hathak nōmlate ami.
² Halom ya hi loŋ kalōŋ mavi atu
ma hadō ya hēk habobo ḥaŋ mavi atu ek yanja lovak
³ lōk hēv lōklokwaŋ lukmuk hadēŋ ya.
Ma halom ya halom kobom anēŋ loŋōndē thēthōŋ atu
ek nanēm athēŋ bēŋ êndēŋ yani.
⁴ Aēntu yahalom loŋōndē atu ba momajiniŋ bēŋ hayō ya vōv hatōm nē nama inij
loŋ,
ma hoveŋ haviŋ ya ba tem miŋ yakō ek nōm kambom la ami.
Ma anēm kōm lōk okdiba hēv ya thēvō hēk malaiŋ atu ba tem êpōm ya.
⁵ Ma hēk yenanj nē kambom maleŋiŋ
ma hōpōpēk nōmbēŋ ek yaŋgaŋ.
Ma hoŋgasō nōm lēŋlēŋ hayō hamō yaleŋkadōk ek hōēv athēŋ hadēŋ ya.
Ma yanaŋ tase ma hoŋgasō halōk aleba hayō siŋ ba halelope.
⁶ Avanōŋ biŋ nena anēm kobom mavi lōk anēm lemnaviŋ tem êmō imbiŋ ya êtōm
wak nōmbēŋ intu ba yahamō lōkmala,
ma tem yamō Wapombēŋ anēŋ unyak êtōm wak nōmbēŋ intu sapēŋ.

24

Wapombēŋ ma kiŋ lōk athēŋ bēŋ

Devit hato yenj éŋ

- ¹ Pik lōk nōmkama sapēŋ atu ba êmō ma Wapombēŋ anēŋ lōkthō.
Ma pik lēlēyan sapēŋ lōk avōmalō sapēŋ atu ba êmō, ma Wapombēŋ iyom
anēŋ.
² Ma hapesaŋ pik hayō hamō ḥaŋ takatu ba hēk pik kapō vōv
ma halav anēŋ daŋ halōk ḥgwēk malēvōŋ.

- ³ Husat inap i go antap long maunten bilong God?
Husat inap i go insait long haus bilong God yet?
⁴ Man i no mekim pasin nogut,
na bel bilong en i klin,
man i no save lotu long ol giaman god,
na man i no tok tru antap bilong giamanim narapela man,
kain man olsem em inap.

51

Man i beten bai God i lusim sin bilong en

Devit i bin mekim trabel long Batseba, na bihain profet Natan i kam sutim tok long em. Na Devit i tingting long sin bilong en na i raitim dispela song. Em i song bilong man i bosim musik.

- 1 God,yu as bilong sori,
    yu ken marimari long mi.
Yu gat bikpela marimari tru,
    olsem na mi laik bai yu rausim
        olgeta pasin nogut bilong mi.
- 2 Yu mas wasim mi olgeta,
    na bai pasin nogut
        i no i stap moa long mi.
Rausim sin bilong mi
    na mi ken kamap klin.
- 3 Mi save mi mekim rong pinis.
Mi no inap lusim tingting
    long sin bilong mi.
- 4 Mi mekim sin long yu wanpela
    tasol.
Mi mekim pasin nogut
    long ai bilong yu.
Olsem na yu mekim
    stretpela pasin tasol
        na yu kotim mi
        na yu bekim sin bilong mi.
- 5 Yu save pinis,
    taim mama i karim mi,
    mi kamap man
        bilong mekim pasin nogut.
Taim mi stap yet
    long bel bilong mama,
    mi man bilong mekim sin.
- 6 Yu laikim tumas
    long mi mas bihainim yu tru.
Olsem na mi laik bai yu lainim mi
    long gutpela tingting bilong yu.
- 7 Yu rausim sin bilong mi
    bai mi kamap klin.
Yu wasim mi
    na bai mi kamap klin olgeta,
        na i winim ais i waitpela tru.
- 8 Yu mekim bel bilong mi
    i amamas gen.
Tru tumas, yu bin daunim mi
    olgeta,
        na yu bekim pinis sin bilong mi.
Tasol nau mi laik belgut gen.
- 9 Yu no ken lukluk
    long sin bilong mi gen.
- Na mi laik bai yu lusim
    olgeta rong bilong mi.
10 God, yu ken wokim
    nupela klinpela bel
        insait long mi.
Putim nupela spirit insait long mi
    na bai mi bihainim yu tasol.
- 11 Nogut yu rausim mi
    na mi stap longwe long yu.
Spirit bilong yu yet i stap long mi,
    na yu no ken rausim long mi.
- 12 Bipo mi amamas long yu
    i kisim bek mi,
    na nau mi laik bai yu givim mi
        dispela amamas gen.
Yu mas kirapim laik bilong mi
    long bihainim tok bilong yu,
    na yu ken strongim mi
        long mekim olsem.
- 13 Na bai mi lainim
    ol manmeri i save mekim
        sin,
    bai ol i ken save
        long pasin bilong yu,
    na bai ol dispela manmeri
        i kam bek long yu.
- 14 God, yu God bilong kisim bek mi,
    yu ken marimari long mi
        na yu no ken kilim mi i dai.
Olsem na bai mi mekim planti song
    long yu i bin mekim
        stretpela pasin.
- 15 Bikpela, yu ken helpim mi
    long tokaut stret,
    na long litimapim nem bilong yu.
16 Yu no laik bai mi bringim abus
    bilong mekim ofa long yu.
Sapos mi kilim abus bilong ofa
    na paia i kukim olgeta, maski,
        yu no amamas long dispela.
- 17 Orait God, mi daunim mi yet
    na mi stap aninit long yu.
Dispela em i ofa bilong mi.
Mi save, yu no givim baksait
    long man i pilim hevi long sin

na i daunim em yet.
 18 Long laik bilong yu yet,
     yu ken mekim gut
     long ol manmeri bilong
         Saion.
 Yu ken sanapim gen
     banis bilong Jerusalem.
 19 Olsem na long dispela taim

bai yu laikim tumas
     ol gutpela na stretpela ofa,
     na olkain ofa paia i kukim
         olgeta.
 Na bai mipela i ofaim
     ol bulmakau man
     long alta bilong yu.

68

⁵ Wapômbêŋ hamô anêŋ loŋ matheŋ,
     ma yani ma lambô ek ñê takatu ba lami mi,
     ma hathak hayabiŋ avi tōp dedauŋ mavi.

86

⁵ Bikpela,* yu gutpela tru
     na yu save rausim
     sin bilong mipela.
 Yu save laikim tumas
     olgeta manmeri
     i save beten long yu.

89

³⁴ Tem miŋ yatak yenəŋ abô tabô ami mena yaŋgik yenəŋ abô liliŋ ami.

90

² Oltaim * oltaim yu stap God,
     long bipo na long bihain tu.
 Olgeta maunten i no kamap yet,
     na yu no bin wokim
     olgeta samting bilong graun yet,
     tasol yu stap.
³ Yu save mekim ol manmeri i dai
     na ol i kamap graun gen.
 Na yu tok olsem,
     “Yupela manmeri bilong graun,
     yupela i mas i dai
     na tanim graun gen.”
⁴ Long * tingting bilong yu
     1,000 yia i olsem wanpela de
         tasol,
     na dispela taim i go pinis
         kwiktaim tumas,
     olsem asde tasol.
 Na em i olsem sotpela taim
     ol soldia i save stap sentri

long nait.
⁵ Yu save rausim ol man,
     olsem wara i tait
     na i kisim ol man na ol i dai.
 Ol i stap sotpela taim
     olsem driman tasol.
 Ol i olsem gras i save kamap nupela
     long moningtaim,
⁶ na i kamap bikpela
     na plaua i kamap.
 Tasol long apinun em i drai olgeta.

93

²Bikpela,* long taim olgeta samting
i no kamap yet,
yu i stap.

Yu stap oltaim oltaim,
na yu stap king oltaim oltaim.

119

- ¹¹ Anêm abô ma yahavuŋ hêk ya kapôlônj
ek batu miŋ yandum kambom êndêŋ o ami.
¹⁰⁵ Anêm abô ma hatôm atum lam ek yavenj ek yambeŋ
lôk hêv deda ek loŋôndê atu ba yaha.

127

¹Sapos * Bikpela
i no wokim haus,
ol kamda i wok nating.
Sapos Bikpela i no lukautim
wanpela taun,
orait ol wasman i was nating.
²Yumi save kirap long moningtaim
na wok hat i go inap long nait
bilong kisim mani
na ol kaikai samting.
Tasol nogut yumi wok hat nating.
Long wanem, God
i save givim malolo
long ol manmeri
em i save laikim tumas.

139

- ¹Bikpela, yu skelim pinis
bel bilong mi,
na yu save tru long mi.
² Yu save long olgeta samting
mi save mekim.
Yu stap longwe, tasol yu save
long olgeta tingting bilong mi.
³ Yu save lukim mi
long taim mi mekim wok
na long taim mi slip.
Yu save long olgeta pasin bilong mi.

- ⁴ Miŋ yahanaŋ abô la ami denaŋ,
ma lêk hoyala yanaŋ auk lôkthô yôv.
- ⁵ Huvuŋ ya hamô o kapô ba hothak hômôŋ ba hoven̄ yam ek ya
Ma hotak bahem hayô ya vôv.
- ⁶ Auk êŋ ma miŋ hatôm yayala katô anôŋ ami,
ek malê nena hamô vuliŋ anôŋ ek ya!
- ⁷ Tem yana ēsê ba yatak anêm Dahô? Milôk!
Miŋ hatôm yanêm ya vê ênjék malem ami.
- ⁸ Aêntu yahathôk malak leŋ ma bôk hômô yôv.
Ma yaha ñê ñama iniŋ loŋ ma lêk hômô loŋ êŋ haviŋ.
- ⁹ Ma yahayovak ba yaha loŋ wak hathak
mena yahayovak halom ñgwêk malêvôŋ ba yahathak vi, ¹⁰ êŋ ma
bahem tem eyabin̄ ya denaŋ
ma bahem vianôŋ tem embalon̄ ya lôklokwaŋ bomar̄.
- ¹¹ Yahanaŋ hadêŋ momajiniŋ nena imbuŋ ya
lôk deda imbitak bôlôvôŋ,
- ¹² ma doŋtom momajiniŋ êŋ tem êtôm deda ek o,
ma bôlôvôŋ tem imbi deda êtôm wak mathalaleŋ ek o.
Hêk malem ma deda lo momajiniŋ ma hatôm doŋtom iyom.
- ¹³ Bôk hopesaŋ ya leŋviŋkupik sapêŋ yôv,
ma hoyaluŋ ya hamô wakatik anêŋ yô kapô.
- ¹⁴ Hopesaŋ ya mavi anôŋ ba yahasoŋ kambom anôŋ ba yahabô o.
Anêm ku ma thêthê mavi anôŋ,
ba yahayala nôm êŋ katô oyaŋ.
- ¹⁵ Yahamô loŋ kapô denaŋ ma hôyê yenaŋ lêlêyaŋ atu tem opesaŋ hamô
loŋ momajiniŋ kapô.
- ¹⁶ Malem hayê yaleŋviŋkupik atu ba halumiŋ denaŋ.
Ya miŋ bôk evathu ami,
ma yenaŋ lôkmala wak nômbêŋ intu ma bôk hovalon̄ loŋ
ba hoto halôk anêm kapya.
- ²³ Wapômbêŋ, utitiŋ ya ek oyala ya kapôlôn̄.
Ósô ya ba oya ek oyala yenaŋ auk lôkthô.
- ²⁴ Ma okaniŋ ya katô ba nôngô ek miŋ nôm kambom la imiŋ ya kapôlôn̄
ami,
ma ondom ya endom lonjôndê atu ba hamô lôkmala hatôm wak
nômbêŋ intu sapêŋ.

Êmô Mavi

4

- ¹⁴ Miŋ osopa ñê idum kambom iniŋ veŋiŋgwam ami
lôk miŋ omberŋ êtôm ñê êŋ even̄ ami.
- ¹⁵ Ma nêm o vê ênjék loŋ êŋ
ma osopa lonjôndê yaŋda ba nu.

11

- ² Habôi hamôŋ ma mama haveŋ yam.
Ma hatauvin̄ i ma hawa auk bêŋ haviŋ.

Aisia

5

¹ Yalənhavinj yanêm yen te esak yenaq anyô môlô. Yen ên hanaj kukuthinj hathak anêñ ku yak waiñ.

² Yani halav pik

ma hêv valu vê ma havatho yak waiñ mavi mavi.

Ma halav unyak hamô ek eyabiñ anêñ ku

ma hapesaq lonj bute ek enja yak waiñ anêñ thôk.

Vêm ma hi ku kapô ên ek ênjê anêñ anôñ atu ba vasiñ mavi

ma dontom hik yaônena ma maniq bomarj.

³ Ma hanaj nena, “Môlô avômalô Jelusalem lo Juda. Nonaq êndêñ ya nena opalê intu hadum kambom, ya mena yenaq yak waiñ? ⁴ Yahadum ku bêñ ba yahayabiñ yenaq yak waiñ ên dedauñ mavi. Ma dontom yaha ek yanja anêñ anôñ ma hik kambom iyom. Ma nômla yañ hêk ba yahadum ami e? Milôk!

⁷ Wapômbêñ Lôklokwanj Lôkthô Anêñ Ôdôn anêñ ku yak waiñ ma avômalô Islael. Ma avômalô Juda ma yani anêñ ku kapô atu ba yani lahaviñ bêñ anôñ. Ma yani hi ek ênjê kobom thêthôñ ma dontom hayê kobom lokbañ iyom. Lôk hi ek ênjê iniñ elanô abô ma mavi ma dontom thêlônij leñôndôñ kôtôñ kambom.

6

⁷ ⁸ Vêm ma yahalañô Wapômbêñ hanaj nena, “Opalê intu tem yanêm ni? Lôk opalê intu tem ni ek alalô?”

Ma yahanaq nena, “Ya êntêk. Nêm ya ni!”

14

¹² O vuliq lôkbôk, hôêv yak anêñ leñ ba hôlêm pik,

Bôk hotauviñ pik lîlêyañ bêñ anôñ iniñ athêñ ma lêk êv o hôlôk ba hôlêm.

¹³ Bôk honaj hadêñ oda aêntêk, “Tem yana malak leñ ba yanêm Wapômbêñ anêñ vuliq sapêñ liliñ ba nêmô ya vibiq ma yamô vuliq ek i.

Ma tem yamô êtôm kiñ êmô dum atu ba Wapômbêñ nenanena ethak dontom halôk.

¹⁴ Tem yasak ba yana vuliq anôñ ba tem yamô êtôm Anyô Bêñ Leñ Anôñ Biñ.

26

³ Wapômbêñ hêv labali mabuñ anôñ
hadêñ ñê takatu ba evalonj iniñ êvhaviñ lonj majaq
lôk êv iniñ auk lôkthô hadêñ o.

48

¹¹ Yalənhabi yada yenaq athêñ ba intu yahadum nôm takêñ. Yahadô avômalô netauviñ yenaq athêñ ma nêñêm athêñ bêñ êndêñ anyô yañ. Mi, nêñêm athêñ bêñ êndêñ ya iyom.

49

¹⁴ Ol manmeri bilong Jerusalem i tok olsem, “Bikpela i givim baksait long yumi, na em i lusim tingting olgeta long yumi.”

¹⁵ Ma Wapômbêj hanaq viyan nena, “Amena te anêj talêbô hatôm lapaliq amena atu ba hêv sum hadêj e?

Lôk miq hatôm la injiki esak amena atu ba havathu ami e?

Nôm ên lêk habitak aêj, ma dojtom miq hatôm yalenpaliq môlô ami anôj.

¹⁶ Jerusalem, mi no inap lusim tingting long yu. Mi wokim pinis piksa bilong yu na raitim nem bilong yu insait long tupela han bilong mi. Na oltaim mi save lukim na tingting long yu.

Jelemaia

17

⁹ Alalô kapôlônij ma hayô sij hathak abôyan lôk kambom lomaloma. Ba opalê hatôm eyala nôm ên?

23

²³ “Mi Bikpela, mi laik askim yupela olsem, yupela i ting, mi God bilong dispela hap tasol, a? Nogat. Mi God bilong olgeta hap. Mi stap klostu na mi stap longwe tu. ²⁴ Na sapos man i go hait long wanpela hap, ating mi Bikpela, mi no inap lukim em? Bai mi lukim em, long wanem, mi Bikpela, mi stap long olgeta hap bilong heven na bilong graun.”

29

¹¹ Wapômbêj hanaq nena, “Yahayala yenaq auk atu ba hathak anêm lôkmala ma hamô haviq ya. Auk takêj ma auk mavi ek nêm o sa ma miq auk ek nêm malaiq êndêj o ami. Auk takêj ma yahêv ek nôngwêk lêlê esak ek malêla takatu ba tem vêm ma yanêm embej yam.

51

¹⁵ Long gutpela tingting na save
bilong en,
Bikpela i bin wokim graun na skai.
Em i bin wokim olgeta samting
long strong bilong em yet.

Esekiel

28

¹⁴ Ya halam o hatôm aqela iniq anyô bêj. Ma yahêv o athêj êj. Ma hômô Wapômbêj anêj dumlolê mathej. Ma hubup hothak valu takatu ba habi deda hatôm atum hathaq. ¹⁵ Yahapesaq o ma o abô mi hêk yamalen. Ma haven yam ma hudum kambom. ¹⁶ Hudum ku valuselen bêj havej luvuluvu ma hudum vovak haviq avômalô ek nênm anêm ku sa. Èj ma hudum kambom. O ma aqela iniq anyô bêj, ma dojtom yahêv o vê lôk mama bêj hêk Wapômbêj anêj dumlolê mathej ma miq hômô valu takatu ba habi deda malêvôj hathak lojbô ami.

36

²⁶ Ma tem yanêm o kapôlôm lukmuk lôk dahôlôm lukmuk. Ma yanêm kapôlôm atu ba thekthek bomaŋ hatôm valu vê ma yanêm kapôlôn atu ba labalina êndên o.

Hosea

4

⁶Oi manmeri i no savebihainim mi, olsem na bai ol i bagarap. Yupela ol pris tu i no savebihainim mi na yupela i sakim pinis tok bilong mi. Olsem na bai mi rausim yupela. Na mi no ken larim ol pikinini bilong yupela i kamap pris bilong mi.

Jona

1

³ Ma dojtom Jona haviyô ba hi buyaŋ ek êmô daim ênjêk Wapômbêŋ ma. Êŋ ma halôk ba hi Jopa ma hapôm yen te atu ni Talsis. Ma hêv vuli yen êŋ ba hathak ek êsôv ênjêk Wapômbêŋ.

2

¹ Jona hamô alim la kapô ma hateŋ mek hadêŋ Wapômbêŋ, yani anêŋ Anyô Bêŋ ²Ba hanan aêntêk:

“O Wapômbêŋ, yahawa malaiŋ bêŋ ba yahalaŋ hadêŋ o,
ma holanjô yenaj asêŋ, ba hôêv ya sa.

Yahalaŋ hêk lôv elav avômalô ŋama halôk kapô,
ba yahalam nena ‘Nêm ya sa,’ ma holanjô yenaj asêŋ ba hôêv ya sa.

Yisu hanaj nena, “Môlô unu êtôm pik sapêŋ ma nundum avômalô sapêŋ ba nimbitak êtôm yenaj avômalô. Ma nusik thêlô êndôk ɳaŋ esak Wapômbêŋ lôk Nakaduŋ ma Lovak Matheŋ inij athêŋ. Ma nôndôŋ thêlô ek nesopa abô nômbêŋ atu ba bôk yahêv hadêŋ môlô yôv. Odaŋô! Tem yamô imbij môlô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ endeba pik lo leŋ anêŋ daŋ.” *Matyu 28:19-20*

Matyu 7:24-27

**“Vêm ma yahayê hathak loŋbô ma avômalô
lubuŋlubuŋ anêŋ pik lomaloma lôk ôdôŋ
lomaloma lôk leŋviŋkupik lomaloma lôk abô
lomaloma sapêŋ imiŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ
hayabiŋ avômalô lôk Boksipsip Nakaduŋ ma.
Miŋ hatôm nekatuŋ i ami. Thêlô ik kwêv daim
thapuk lôk evaloŋ nôkyalô thaŋaŋ hamô
bahenŋiŋ.”**

Auk Loŋ Kapô 7:9

